

NEMZETISÉG.

ÍRTA

MOCSÁRY LAJOS.

PEST, 1858.

KIADJA RÁTH MÓR.

TARTALOM.

I.	Van-e most helye közügyek vitatásának. Mestereink elvonultsága. Téli munka. Nézzünk szét a világban. Elvek, ál-elvek. Solidaritás a forradalom előtti politikai elvek mellett.....	1-29
	II. Báró Eötvös József munkája: „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra”.....	30-40
III.	Ország, haza, nemzet fogalmai. Nemzetek összekeveredése és egybeolvadása. Ennek története. Egység „haza” és „nemzet” közt. Hazafiúság és nemzetiséghez való ragaszkodás.....	41-63
IV.	A’ nemzetiség kérdése hazánkban. Magyar nemzetiség.....	64-74
V.	Báró Eötvös József nézetei a’ nemzetiségről. „Valamennyi nemzeti törekvés azon egy alapon nyugszik, valamennyinek azon egy célja van.” – „Valamennyi nemzeti törekvés alapja a’ magasabb hivatás érzete; célja: uralkodás.” – Különfélesége a’ nemzeti törekvéseknek különböző nemzeteknél. Valódi és ál-nemzetiség.....	75-107
VI.	A’ szláv kérdés általában. A’ magyar és szláv nemzeti-ségi mozgalmak történeti áttekintése. Históriai ábrándozások. Magyarország története közös története a’ magyar és a’ honunkbéli szláv nemzetnek. A’ magyarhoni szlávok sorsa a’ többiekéhez képest.....	108-132
	VH. Oroszország. Panslavismus.....	133-152
VIII.	A’ Panslavismus hatása nálunk. Az eszközök, melyekkel elébe állottunk. Országgyűlési tárgyalások; törvények a’ magyar nyelv és nemzetiség tárgyában. A’ latin nyelv. 153-185	
IX.	Mi a’ panslavismus voltaképen és mennyit ér? Általános pánszláv birodalom A’ szlávok jövődjéje A’ magyarhoni szlávok jövődjéje. Végző.....	186-204

I.

Bajos dolog nálunk az uralkodó körülmények közt közérdekű tárgyokról szólni. Nagy hidegséggel sőt bizalmatlansággal kell e' téren találkozni.

Mióta megszűnt azon roppant izgatottság, melyet szültek nálunk a' politikai kérdések és viták, a' magyar embernek eszejárása visszaesett régi kerékvágásába 's jelenleg a' közérdekű kérdésekben az apathia 's túlságig vitt úgynevezett gyakorlati felfogás lett újra túlnyomó. Az elvontabb és általánosabb kérdéseket hidegen veszi a' magyar ember 's azt tartja: minék fárasszuk magunkat ily dolgokkal, úgy sincs belőlük semmi eredmény; az ily dolgoknak most se ideje se helye, lássunk inkább csak az eke után.

Nem csoda ha száraznak és meddőnek tetszik mind az a' mi felett most elmélkedhetünk és vitatkozhatunk, hasonlítva a' közelmúlt idők mozgalmaihoz. Ha szabad élni e' kifejezéssel, a magyar ember el volt kényeztetve e' tekintetben. A legfontosabb kérdések egy-két megyei tanácskozás, egy-két vezérczikk által tisztába hozattak 's ismét egy-két országgyűlési vita után mint országosan megállapított elvek és törvények gyakorlatilag életbe léptek. E' mellett vissza-

tetszhetik most hosszasan rágódni elvek és nézeteken, melyeken oly könnyen átestünk azelőtt.

De ha nem akarjuk végképen elszerűsíteni azon szellemi tevékenységet, mely oly szép fejlődésnek indult közöttünk 's mely oly térül túnt fel elvitázhatlanul, melyen a' magyar otthon van 's melyen érvényre emelheti azon erkölcsi tulajdonait, melyekben fekszik minden ereje a' mi van: el kell fogadnunk a' tért és alkalmat, úgy amint az a' sors által megadatik.

Legyünk bármily véleménnyel korunknak anyagi iránya felől, ismerjük el bármennyire a' kényszerűséget az anyagi haladás terén el nem maradni más népek nyomdokain: soha ne feledjük el, hogy természetünkönél fogva nekünk a' szellemi és erkölcsi érték lehet csak erős oldalunk. E' téren nem csak utóíérhetünk más népeket, de sőt elébök vághatunk; az ipar terén jó ha nyomukban járni leszünk képesek. Azért ne hanyagoljuk el a' szellemi dolgokat 's a' mennyire csak lehet tartsuk élénken e' téren a' mozgalmat, hogy alkalmunk legyen szellemi erőnket gyakorolni 's kifejteni. Van tárgy elég, mely fölött szűkséges minél inkább tisztába jönnünk és mely fölött hatalmunkban áll intézkedni. Ilyen a' nemzetiség kérdése. Habár nincsenek kezünkben a' törvényhozás hatásos eszközei, tőlünk függ sok tekintetben az irány, melyben e' tárgyban eljárni, tőlünk függ azon állás, melyet más nemzetiségek irányában elfoglalni akarunk. 'S habár első tekintetre úgy látszik, hogy e' tárgy fölött magunkkal tökéletesen tisztában vagyunk, csak kissé mélyebben megfontolva, nem vagyunk-e kény-

telének átlátni, hogy e' téren is tömérdek fogalomzavar, tömérdek korábbi időktől öröklött elfogultság uralkodik közöttünk, 's igen szükséges e' tárgy fölött minél tisztább nézeteket érvényesítenünk. De vannak más majdnem hasonló fontosságú kérdéseink is, melyek fölött a' vita félen maradt 's melyeket azóta vagy egészen félre tettünk, vagy megállapodtunk azon ponton, melyen felfogásukra nézve azelőtt állottunk. A közelmúlt idők oly tárgyakat hoztak nálunk szőnyegre, oly kevéssé volt érkezésünk azokat kifejtteni, hogy elrágódhatunk rajtuk sokáig és igen nagy haszonnal.

De mióta e' kérdések nem *napikérdések* többé, a' magyar ember felmentettnek tartja magát attól, hogy rajtuk fejét törje. így tartja magát fölmentve ifjúságunk nagy része a' tanulmányoktól, hiszen úgyse lesz belőle se jurátus se prókátor, se alispán se követ. Mi lesz ez iránynak következése? Nem más mint az, hogy kontárkodni fogunk talán némely dolgokban, melyekben okvetlen szükséges előre törnünk, de melyekben a' remekelés alig lesz valaha hivatásunk, ellenben sülyedünk értelmi és erkölcsi tekintetben, holott e' téren biztosan arathatnánk babért.

Azért elmélkedjünk sőt vitatkozzunk is minél többet közérdekű tárgyaink felett, a' mennyire lehet az uralkodó körülmények korlátai között.

Mestereink elhalgattak 's igen gyéren hallatják itt ott szavukat. E' tényt különféleképen fogják fel 's magyarázzák hazánkfiái. Egyik rész azt mondja: lám ők halgatnak, 's ez annyit jelent, hogy jelenleg nem való se idő se alkalomhoz közdolgozról szólni.

Mások ellenben, kik igen óhajtanának sok közérdekű tárgy fölött tisztába jönni 's nehezen nélkülözik azoknak oktatását, kiknek szavain áhítattal és figyelemmel függött egy más nemzedék, türelmetlenségökben neheztelnek rájuk sőt félre magyarázzák elvonultságukat.

Legyünk méltányosak. Halgatnak jobbaink 's érdemesbeink; 's miért halgatnak? Kérdezzétek a' megégett embert, kinek elpusztította a' vész házát, udvarát, rakományát – mind saját szorgalma gyümölcsét – miért balgatag?

A' haza se követelhet mindent fiától, nem követelheti az erkölcsileg lehetlent. Nem követelheti, hogy a' szellem enmagán erőszakot tegyen. 'S mi köszöntet volna az ily erőltetett munkában? Mily látvány volna ha a' sas törött vagy megnyirbált szárnyakkal ugrálna a' föld színén házi madarak módjára.

A nagy emberek, a' kitűnő hazafiak pályája közkincs, köztulajdon; a' nemzetnek kötelessége maga iránt is e kincset szeplőtlenül és csorba nélkül megővni 's fentartani. Minél több ily alakot tud felmutatni, annál nagyobb a' nemzetnek szellemi és erkölcsi közbirtoka. Nagy fiai iránti tisztelet és kegyelet, – ez a' nemzetnek valódi erkölcsisége.

Oly keserves és kelletlen munka, milyen volna mesterinké, ha ismét el akarnák foglalni a nemzeti mozgalmak terén régi szerepöket, nem homályosítaná-e el azon fénykört, mely körülövedzi alakjaikat; ez pedig ismét nem gyöngítené-e hatását azon keblünk és elménk táblájára mélyen berótt leczkéknek, melyeket tőlük vettünk?

Hagyjuk okét pihenni, hagyjuk nyugodni borostyánaikon mind addig, még kedélyüknek hullámzása le nem csillapúl. Addig érzük be azzal, hogy van kire emlékeznünk, de van kihez simulnunk is, ha kissé melegedni akarunk, ha vigaszra és tanácsra van szükségünk. Olyanok ők mint az agg bölcs és győzedelmes hadvezér, ki mint sérvitéz magába vonul pihenni küzdelmes pálya után, mint egy Cincinnatus, ki egyénlővé teszi magát a' néppel, de önkénytelen kiviláglik alakja közüle 's öntudatlanul is jót és hasznosat mivel 's jóltevő mentője a' kis körnek melybe vonul, – mind addig még új tér, új alkalom elő nem idézi elvonúltságából.

Legyen szabad reménylenünk, hogy minél inkább nyílik a' tér, annál inkább föl fognak ocsúdni villám-sújtott állapotukból. Ne féltsék régi pályájuk nimbusát. A történetírás egy hosszú pausát fog vonni régibb és újabb működésük közt; régi pályájuk emléke érintetlenül marad 's az új habár kisebbszerű nem fog levonni semmit a' réginek érdeméből. Újabb munkásságuk nem lesz visszahatással a' régire, de ellenben újabb tetteik hatásának mérlegét hatalmasan fogja nyomni a' régiek tekintélye.

Nem azért halgatnak jobbaink, érdeemesbeink, mivel a' halgatást tartják bölcseségnek ez idő szerint, én legalább úgy hiszem hogy nem. En azt hiszem, Ők nem tartják szentségtörésnek vagy bár csak indiscretionnak is pengetni némely húrjait a' köz érzületnek. Nem hiszem, hogy végképen érintetlenül kívánnák tartani minden elvontabb közérdekű tárgyak fejtegetését. Ők maguk csak azért halgatnak, mert nem

bírnak szóllani a' nélkül, hogy erőszakot kövessenek el önmagukon.

Ne zúgolódjunk hát, ha halgatnak azok kiknek megszoktuk hallani tanításait; legyünk méltányosak s ne kívánjuk, hogy kedvünkért erőszakot kövessenek el önmagukon. De másrészt e' halgatást ne magyarázzuk oda, hogy jelen körülményeink között fel kell hagynunk minden szellemi mozgalom felidézésével közügyeink terén. Ne higyjük, hogy idő és helyen kívüli dolog magunkba szálva gondolkodni helyzetünk felől; rendbe szedni, formulázni és tisztába hozni a legközelebb lefolyt idők keserű tapasztalatait 's az azokból folyó tanúságokat 's magasabb és függetlenebb állásról tekinteni le mind hazai dolgainkra, mind azon viszonyra, melyben a' világ irányában eddig állottunk és melybe újólág helyezettünk.

Mint meggyőződést fejeztem ki fennebb azon véleményemet, miszerint nem hiszem, hogy jobbaink 's érdemesbeink azért halgatnak, mivel a' halgatást tartják bölcseségnek ez idő szerint. De ezt nem csak mint feltevést állítom fel, hanem mint positiv tudomásomat is és nem egy oldalról. Szabad legyen e' tekintetben idézni nyilvánított véleményét egy oly férfiúnak, kinek nem csekély része volt legújabb történetünkben, 's kinek szavai valódi tekintélyül szolgálhatnak.

„Politikáról beszélni nálunk most időn kívüli volna. Hanem tárgyalás alá venni a' nemzet benső életét, taglalni a' nép különböző osztályainak társadalmi viszonyait, figyelmeztetni mindenkit azon kötelességekre, melyeket teljesítenie kell az új helyzet

kívánalmaihoz képest – ez az a’ mire szükség van, s úgy hiszem, ehhez a tér szabad.

Meglehet csalatkozom, de úgy látom, miszerint municipalis szerkezetünknek, minden fény oldalai mellett, két igen nagy hátránya volt. Egyik az, hogy habár ügyes egyéneket formált a’ részletes közigazgatásra, lehetlenné tette, hogy politikusaink a’ valódi statusférfiúság magasságára emelkedjenek ‘s képesek lehessenek a’ dolgokat egyetemességökben megítélni. A’ másik az, hogy a’ megyékei véleményharczok, melyek gyakran idétlenek és korlátoltak de mindég szenvedélyesek valának, elfoglalván minden erőnket és időnket, akadályoztatták társadalmi és erkölcsi neveltetésünk kifejlését. Sokat beszéltünk, keveset tettünk, még kevesebbet gondoltunk, a’ politikában majdnem túlságig kifejlettünk aránylag társadalmi civilisatióinkhoz, mely alapja minden biztos és alapos haladásnak. Én azt hiszem, hogy azon állapot, melyben népünk jelenleg van, kitűnően hasznos arra nézve, hogy kénytelen magába szállani ‘s jobban kiismerni önmagát, taglalni az elemeket, melyek a’ nemzetet alkotják, egy szóval visszafoglalni mint egy bensőleg, társadalmilag és erkölcsileg azt mit a’ politika és história terén vesztett.”

Segíteni egy népet, hogy jól megismerje magát társadalmi és erkölcsi életének minden ágazata, minden arnyéklatában – annyi mint azon nép újjászületését könnyíteni. A’ többi magától jó. Nemzetünk mint politikai és mint társadalmi testület – beteg. Ne foglalkozzunk az elsőnek gyógyításával, hanem a’

másik bajt gyógyítani, úgy látszik, – alkalmas az idő'. *Hanem be kell vágni az elevenbe, és ha a' szenvedő felsikolt, ez ne ijesszen vissza, ez az élet jele 's csak azt bizonyítja, hogy jó helyen találtuk.* „

Rideg a' láthatár, mely előttünk nyitva áll, rideg azon hajnali pír, azon tavaszi éledéshez képest, mely kevéssel ezelőtt elterült hazánk felett. A mostani állapot olyan mint a' tél. De hát a' tél megszünteti-e az életet, megszünteti-e a' szorgalmas ember munkásságát? Leverőleg hat a' tél beállása mindenkire. A' viruló mezőket a' zöld vetéseket mintegy halálos szemfedő bontja el. De nem marad-e életben a' természet, minden áléltsága daczára. Nem él-e a' fagyos föld ölében is a' plánták töve 's nem tudjuk-e hogy a' tavasz első sugara új életet fog önteni a' nyugvó csirába. A tél csak pihenés, csak mintegy megállapodás, csak arra való, hogy új tevékenységre új erőt gyűjtsön a' természet. 'S mikor elevenebb, mikor szívélyesebb a' családi élet, a' családi tűzhely mikor melegebb, mint télben, midőn kun a' zúzos homály borong. Mikor boldogítóbb annak tudata, hogy van meleg tűzhely, van meleg rokoni és baráti kebel, melynek közelében meghúzhassuk magunkat az idő mostohasága elől. Ilyenkor éled legjobban a' családi élet, ilyenkor élednek fel annak minden emlékei. Mi is így vonuljunk össze nemzeti öntudatunknak családi tűzhelye körül, 's melegedjünk a' közös emlékek a' közös remények 's a' közös kötelességek érzeményeinél. 'S mondjuk-el bizalmasan egymásnak, hogy biz ezt nem jól tettük, ezt így meg amúgy lett volna jobb végbevinni, 's bocsássuk meg egymásnak a' mu-

lasztásokat, erősen feltevén magunkban okulni hibánkon 's jövőre jobban vigyázni lépteinkre. Végezzük szorgalmasan a' téli munkát, mert a' tavasz újat hozhat 's nem lesz többé idő kipótolni a' mulasztásokat.

Nehezebb most a' hazafiú szerepe 's a' hazafiúi munkásság feladata, mint volt ezelőtt, míg a' politikai küzdelmek folytonos izgatottságban tartották a' nemzetet. A' haza ügyei igénybe vettek minden erőt, minden tehetséget; eredmény követett minden felépést, minden munkásságot; nem mondom jót vagy rosszat, de eredményt látott mindenki törekvése után, egy vagy más tekintetben látszata volt minden munkának. Most a' hazafiúság feladata: megóvni keblünkben a' fajunkhozi hűséget és ragaszkodást, fenntartani a' hitet jövendőnk iránt 's örökös soha nem tágító ügyekezettel ébren tartani a' magunkban helyezett bizodalmat. Más részről a' hazafiúság feladata magasabb és független szempontbúí elmélkedni állásunk és a' világhozí viszonyunk felett, tisztába jónni a' politikai és nemzetközí magasabb kérdések felett 's elfogulatlan szemmel 's önáltatás nélkül betekíteni nemzetünknek belső életébe. A' hazafiúság feladata megragadni minden legkisebb alkalmat, melyet hazánk javára fordíthatunk, meg nem vetni a' látszólag csekélyét is, bármi szegénynek, bármi nyomorultnak látszassék is a' közelmúlt idők oly szívemelő, oly érdekes, oly hatásos munkáihoz képest. Az éljeneknek, a' fáklyás zenének korszaka elmúlt; most csak az öntudat, egy-egy érzésteljes szemsugár, egy meleg kézszorítás a' nemzeti jutalom. De ha nem nyilatkozik is zajosan a' nemzet hálája, él még a'

nemzeti öntudat, fel tudja a nemzet ismerni hű fiait 's meleg részvéte, meleg hálaérzete ezeknek, a jobb a' nemesebb előtt nagybecsű, jutalma.

Nem vethet most lángot a' hazafiúi érzelem, hanem legyen kemény parázs 's égjen folytonosan kiolthatlanul. Ha ezt megtudjuk óvni keblünkben, ne féljünk azután semmitől.

Ily makacs, ily SZÍVÓS, ily kitartó érzelem mellett szükséges, hogy férfias komolysággal 's philosophusi emelkedettséggel elmélkedjünk mind azon általános kérdések felett, melyek az emberiséget, egyes nemzeteket, 's különösen hazánkat érdeklík. Ez tegye egy részét azon téli munkának, melynek megtevésére az idő és tér alkalmas.

Ezred éves alkotmányos életünk, önkormányzatunk 's újabbkori oly élénk politikai küzdelmeink igen alkalmasakká tettek bennünket arra, hogy a' politikai tárgyaknak elemeiben tökéletesen jártasok legyünk 's fel tudjunk fogni mindent, mit e' tekintetben mondanak, írnak, s hogy e' tárgy előttünk egészen otthonos legyen, mint ellenben terra incognita sok népek előtt, kik örökös gyámság alatt élvén a' politikából csak hatóságoknak való engedelmességet 's legfelebb irodai rubrikákat ismernek. Ennek következtében mi igen sok haszonnal és eredménnyel tanulmányozhatjuk mind azon munkákat, mellyeknek alapját politika képezi.

Forgassuk a' politikai munkákat 's forgassuk a' históriát, philosophiát. Ne higyjük, hogy csak az tudomány mi kenyeret ad, 's mi után vasúti vagy más ipartéri állomást szerezhetünk. Kísérjük figye-

lemmel a' világ folyását; csak kevéssé figyelve 's hiányosan és hézagosan értesülve is roppant tanúságot gyűjthetünk napjainknak felette érdekes és mondhatni változatos történeteiből.

Magyarország elég nagy ország, a' magyar nép is elég nagy nép, és mégis valódi kiskorú volt mind-
 eddig az európai néptestvérek között. Magyarország csak I. Károly, Nagy Lajos és Mátyás korában volt nagykorú; azóta csekély népek tíz annyi zajt csináltak mint mi. A magyar nép is elég nagy nép-mondám 's azt fogják tán ellenem vetni: vedd kezedbe a' statistikát 's ne beszélj nagy népről. De ez nem áll. A' firma miénk. A' magyar nép viselte gondját mindazon más népfajoknak, mellyek hazája területén laktak; az ő neve alatt, az ő szellemében, az ő felelőssége mellett ment itt minden mindenkoron. Hogy jobban ment volna a' dolog, több történt volna más néparányi körülmények közt — nem vitatom; de úgy is minden a' mi itt történt, az a magyar nemzet szellemében történt 's a' magyar nemzetnek viselte típusát, 's magyarországnak összes területe 's összes lakossága úgy szerepel a' világban mint Magyarország. *r* Valóban különös látvány, hogy ily nagy ország, ily nagy nép századok óta ily kis szerepet játszik, míg régebben a' kis Dánia vagy a' kis Skócia 's a' kis Holland vagy újabban a kis Újgörogország 's legújabban a' kis testvér Oláhország oly nagy zajt ütnek, annyi fejtörést okoznak a' világnak. Mi pedig úgy fekszünk itt mint egy nagy mammut valami özvívizelőtti földrétegben; mint egy vastag érczkőréteg, melyet áskálnak más iparos népek; mint

egy nagy tudományos probléma, melyről szabad külföldi tudósoknak a' legbadarabb hypothesiseket felhordani 's mégis igen okos emberekül tiszteltetni. Minket szabad mongoloknak vagy szlávoknak tartani, szabad felfedezni. 'S mi mind e mellett eddig kevésbe vettük a' külföldet. Bánjuk is mi, akármit beszéltek rólunk, azért mégis extra Hungáriám non est vita. Mi megelégedtünk, hogy jól éreztük magunkat saját körünkben, olyanokúl néztük magunkat mint a' jó háznép, a' jó asszony, kiről annál jobb, minél kevessebbet beszélnek. Mi előttünk deszkával volt elrekesztve a' világ, nem tudtuk mi történik a' kerítésen kívül, valamint nem tudta a' külföld mi történik azon belől. Ki utazott nálunk ezelőtt csak 30-40 évvel is? Ezelőtt a' vidéki ember, ha fél évi készület után Pestre elindult, előbb meggyónt és végrendeletet csinált. Ki Pestről Bécsbe ment a' legvállalkozóbb szellemű emberek közé tartozott oly formán mint ha most valaki Amerikába utazik. A ki még Bécsen is túl ment, Columbus volt 's haza térve bámulat tárgya lón, mint egy merész hajós, egy Magellán, ki körül hajózta a' világot. Mi mint nemzet is csak olyanok voltunk, mint igen tisztos előkelő táblabíráink, kik ugyan csak nagy uraknak tartották magukat otthon saját körükben, mert részint nem láttak maguknál nagyobb urakat vagy szándékosan is kerültek oly társaságot hol nem maguk voltak legnagyobb urak 's mindég csak lefelé volt figyelmük irányozva; 's ily élet és gondolkodás-módnak mi volt következése? Aristocraticus büszkeség, önelégültség, önhittség, korlátolt világnézet, társalgási ügyetlenség 's tökéletes

tehetetlenség, mihelyt oly körbe jutottak, melyhez szokva nem valának. Ilyenek voltunk azelőtt mint nemzet is. Mi valóságos tormába esett féreg voltunk. Untalan rágódtunk magunk dolgán, egyebet nem ismertünk. Szabadok voltunk kicsinyben, de rabok nagyban, szabadon száguldoztunk korlátolt körben. Nem vontunk jármot, nem nyögtünk békókban, de nem volt jobb állásunk mint a' vadé, ki büszkén hordozza vadas kertben ágasbogas szarvát, de nem léphet túl a' kert korlátain.

Miben állott politikai képzettségünk? Jogtudósok prókátorok voltunk mindnyájan; fejlettségünkhöz képest jól és ügyesen tudtuk kormányozni megyei ügyeinket 's az egész országot, melynek kormányzata jó formán csak a' megyék kormányzatából állott, de alig volt fogalmunk azon állásról, melyet az európai népcsaládban elfoglaltunk. Midőn a' reform terére léptünk, mily roppant lön az eszmezavar; mennyire nem volt fogalmunk a' logikai egymásutánról. Mennyire lettek a' legszárazabb kétszer – kettő – négy kérdések lelkesedés kérdései, mennyire lett szabadelvűségi kérdés az, mihez a' szabad – vagy nem szabadelvűségnek semmi köze nem volt. A diplomatiáról fogalmunk se volt, pedig az álladalomra nézve ez a' legelső tudomány, ezen kell kezdeni minden népnek, mely szerepelni akar. 'S így is volt ez mindenütt. Mind azon kis országok, melyek mind régibb, mind újabb időkben mozogtak és szerepre vergődtek, ezen kezdték politikai működésüket. Mihelyt mozogni kezdettek, tüstént a' külföld karolván fel ügyöket tájékozni ügyekeztek magukat a' nagyvilágban!

állásukra nézve; közlekedésbe jöttek a' külföldei 's láthatáruk nagy és terjedelmes lön. Mi könnyen oldottak meg egész természetes utón sok problémát, melyek felett mi sok éveken 's országgyűléseken át rágódtunk, tartottunk fényes debattokat, folytattunk szenvedélyes polémiákat, összevesztünk a' felett mit óhajtsunk vagy ittunk a medvebőrre.

Nem emelek vádat e' miatt senki ellen; nem emberek, nem osztályok hibája volt ez, helyzetünk hozta így magával. De hogy nem jó volt, hogy így volt, az kétségtelen.

Jelenleg ráérünk tájékozni magunkat. Nem hátráltatnak vita alatt levő kérdések, nincs mi felett egymással vitatkoznunk 's ráérünk tanulni közösen és mindnyájan.

Nevezetes jelenség marad legközelebb lefolyt történetünkben bizonyos lap, mely annyi nyerseséggel, annyi tudatlansággal és szemtelenséggel beszélt csak amúgy könnyedén a' legfontosabb dolgokról de a' melyben megvolt bizonyos helyes ösztön 's ott tapogatózott hol valóban nagy baj rejlett, habár nem tudta se a valódi igazat, se a' helyes modort eltalálni. Az úgynevezett táblabírópolitikát vette kíméletlen bíráló alá, de csak a' tiszteletlenség és vakmerő elbizottság, mely modorában uralkodott, tett oly hatást, melytől a' jobbaknak el kellett fordulniok. Azonban nem lehet tagadni, az ösztön mely e' nevezetes lapot vezérelte helyes volt 's ott kutatott, hol bajainknak gyökere rejlett. Világ- és politikai nézeteink korlátozottsága hátráltatta helyzetünk helyes felfogását. Nem voltunk legkevésbé is diplomaták.

De hát nem a' legnagyobb korlátoltságra mutat-e most megint annyira buzogni a' nemzetiség mellett; nem valóságos táblabírópolitika-e ez? nem visz-e arra, hogy magunkat bedesz-kázzuk a' többi népek előtt jobban mint valaha? Teljességgel nem. Nemzetiségünk megvan, le nem mondhatunk róla, 's ha lemondunk, nem vagyunk többi semmi sem. Mint politikusoknak e tényt el kell fogadnunk, de épen e' tényt mi akadályoz felvenni diplomatiai okoskodásunk folyamában. A' nemzetiséghez ragaszkodunk 's ez legszentebb érzésünk mint hazafiaknak, mint politikusok és diplomaták azt kérdezzük magunktól: mit csináljunk most már ezen factorral mely megvan 's melyet megsemmisíteni se nem lehet se nem szabad 's nem is kívánatos. A' nemzetiség kérdése belső dolgunk, házi kérdés, mint diplomaták azt kérjük, mint módosítja e' tény állásunkat a' külföldhez. Ragaszkodhatunk keblünkben a' nemzetiséghez bár a' rajongásig, de politikai számvetésünkben egészen függetlenül tekinthetjük. Akár hasznosnak, akár károsnak találjuk állásunkra nézve, mint az emberiség tagjai, mint a' világ egy része, el kell fogadnunk, 's ha hasznossá lehet, utilizáljuk, ha kártékony, ügyekezünk más által gyengíteni hatását: de azt, hogy mondjunk le róla nem mondhatjuk, bár miként üt ki számvetésünk; mert ha erről lemondunk, ha lemondunk nemzetiségünkről, akkor azután bízunk másra dolgunkat, s nincs magunknak miért diplomatizálnunk.

Emelkedjünk ki korlátolt helyzetünkből, nézzünk szét kissé a' nagy világban, ne legyünk táblabírák – ha úgy tetszik –, ne gondoljuk, hogy körülöttünk

forog a' világ 's nézzük hazai dolgainkat kívülről, ne rágódjunk csupán belsejében. Tegyük át magunkat a' külföld álláspontjára 's onnan nézzük miként álnak a dolgok Magyarorszáiban.

Elmélkedjünk a' külföldi állapotok felett, s tegyük magunkat otthonossá nagyobb értelemben vett hazánkban Európában. Utazzunk, ismerkedjünk, 's ne csak magunk dolgait magyarázzuk az idegeneknek, hanem halgassuk meg azt is, ők mit mondanak rólunk. Ha olyat mondanak, mi nem tetszik ne sóhajtsunk fel csupán gondolván – héj! mily rosszul van a' külföld értesülve felőlünk, hanem vizsgáljuk meg nincs-e valami igaz abban mit ők mondanak. Hát ha eltalálják bibénket. Híjába, több szem többet lát.

Utazzunk, tanuljunk minél többet; szerezzük meg magunknak azon európai routinet, mely nélkül lehetlen, hogy minket megértsenek vagy mi értsük meg azt, mit nekünk mondanak. Lám törökök, görögök, oláhok utaznak, Parisba küldik nevelni gyermekeiket, ott tartózkodnak hosszasan 's meg-europaisodnak tökéletesen. Az ily emberek azután hazatérve mennyivel függetlenebbül tudják megítélni hazai dolgaikat, mint mi tormába esett férgék. A' törökök, oláhok, görögök még igen hátra vannak a' politikai míveltségben; képtelenek volnának oly szép beszédek, oly nagyszerű parlamentáris debattokat előmutatni mint mi. Ámde diplomaták és rajok fordul egész világ tekintete; óriási léptekkel és logikai egymásutánal haladnak és fognak még inkább haladni, mihelyt meg lesz consolidait és constatirozott állásuk.

Ne féljünk attól, hogy világpolgárokká válunk, ha sokat forgunk külföldön. A hű hazafiúi érzelm legyen a' vademecum, melyei elindulunk 's mely vezérelje lépteinket. Meglehet eleinte meg fog lepni, el fog kábítani a' nagyszerű a' ragyogó külföld, de ez csak átmenő hangulat. Az, mit külföldön megbámulunk, megszeretünk, okvetlenül arra fog ösztönözni, hogy proselitáivá, munkásaivá legyünk, hogy terjeszszük birodalmát, 's hol vélandjük magunkat képesebbeknek e' munkához fogni, mint hazánkban. 'S azután, nem következik-e be azon pont, midőn érzékeink eltelnék 's megelégesznek a' külföldi benyomásokkal, midőn a' szív felettök vagy mellettök visszaköveteli birodalmát, midőn a' kéjencz helyett a' férfiú áll az előtérbe, a' kinek tevékenység kell, hatás és munka kell, hogy üresnek ne találja létezését. 'S ilyenkor nem fogunk-e szépen visszatérni hazánkhoz, mely van számunkra rendelve küzd-homokúl. Ne féljünk attól, hogy a' külföldön való forgás elvon honunktól. A' kinek szíve nincs, mindig akár honn marad, akár utazik; a' kinek van szíve, nem fogja elveszteni, de igenis lesz értelmesebb, elfogulatlanabb, 's így hasznosabb fia honának.

Hogy egy részről bizodalmat nyerjünk önmagunk iránt, más részt megmeneküljünk minden önáltatástól, elkerülhetlenül szükséges, hogy minél többet ismerkedjünk a' külföldéi, 's minél többet próbáljunk világot. Kellő szempontról 's kellő világításban pusztá szemmel is jobban meglehet látni bár kinek valamit, mint homályban a' legjobb látüvegekkel. Így vagyunk minden dologgal. Kisebb tehetségű és

készültségű ember jobban megítélhet oly dolgot, melyet a' kellő állásontról vesz fel, mint bármi nagy tehetség ha nem bírja azt. így ha külföldön sokat forgunk 's függetlenebb állásról fogjuk nézni hazai dolgaink összeségét, kevesebb észszel és kevesebb publicistái ismeretekkel is jobban megítélhetjük állásunkat, mint a' mennyit eddig ragyogó cikkek, beszédek, 12 szatmári pontok s. t. b. szerkesztésére pazaroltunk. Külföldiek, külföldön megfordult hazánkfiái gyakran nevettek minket és bizonyos tekintetben en bagatelle traktáltak, midőn látták nálunk a' nagy politikai nyüzsgést a' kellő szempontok a' kellő állás felfogása nélkül 's azt hitték, hogy mi nagy bolondok vagyunk, ők pedig okos emberek. Es igazuk volt a' tárgyra nézve, de ellenkezőleg magok személyire nézve igen csalatkoztak. Érteni az Augsb. Alig. Zeitung, Croquis s. t. b. fajú írókat, meg saját, magokról igen sokat tartó s külföldön sokat forgott hazánkfiait, kik oly fenhéjázó jóakarattal mutatással, de ellenséges hangban és oly kicsinylőleg beszéltek ily nagy országról, ily nagy népről.

Ha valaha most ráérünk szabadon és elfogulatlanul elmélkedkedni az elvontabb és általánosabb kérdések fölött, melyek az emberiséget, egyes nemzeteket egymáshozoi viszonyaikban, s hazánkat mind maga mind a' többi népek irányában – érdeklik. Ha valaha, most van idő, szabad idő, elfogulás nélkül megrostálni az elvkérdéseket, megrostálni különösen azon valódi és ál-elveket, melyek közelebb lefolyt időkben zászlainkra tűzve valának. De hogy ezen munkában biztos és szilárd eredményhez jussunk,

nemcsak amúgy könnyedén keli ezen dolgokat felvonnunk, hanem kellő alapossággal, elfogulatlansággal s' – a' mi legfőbb, lelkiismeretességgel.

Lelkiismeretességgel – mondom. Mert alig van vétkesebb könnyelműség, mint csak úgy felületesen és könnyedén bánni oly elvekkel, melyektől az emberek, a' nemzetek jólléte és jövődjöje függ 's melyek habár nem közvetlenül látszanak is az életbe vágni 's „csak okoskodásoknak” látszanak, de végre még is ezektől függ a' világ cselekményeinek iránya és eredménye.

A férfihiúságnak egyik kedvencz dolga azt mondani: nekem e' tárgyban biztos és határozott elveim vannak. Pedig ha jól megvizsgáljuk ezen elveket, azoknak összefüggését és lehető kútfejét, igen gyakran azt fogjuk találni, hogy azok nem valódi meggyőződés szüleményei, hanem csak utánmondás, a' mester szavára esküvés. Lehet magát az ily elvek mellett megbikacsolni, de vagy vissza fog ijedni a' nagy elvhős elveinek logikai következményeitől 's tagit és lankad tevékenységében, miután benső ösztönének sugallatával ellenkezik adoptált elveinek követelménye, mi igen kellemetlen és a' tevékenységet akadályozó dolog; vagy ha több benne az álszemérem és hiúság mint a' valódi jóakarát, rohanni fog elveinek pályáján, nem gondolva, mi lesz következménye, 's még azt fogja szavalni nagy hangon: si fractus illabatur orbis s. t. b. Az, ki könnyelműleg bánik az elvekkel, könnyelműleg köti fel a' kolompot, csak azért, hogy kolompjának hangjával zajt üssön, 's magára vonja az emberek ügyeimét, olyan mint a' hűtlen nevelő,

a' hűtlen gyám, ki rosszul kezeli a' rábízottak vagyonát. Mert bár mennyit mondják, hogy a' nép szava isten szava, bár mennyit hízelegjünk 's udvaroljunk a' népnek, gyakran a' mesében levő rókakint, ki a' csókát elbolondította – azért a' nép mindég úgy tekinthető', mint a' jóhiszemű neven-dék és tapasztalatlan kiskorú. Nem akarom ez által a' népet kisebbíteni 's ha az a' kérdés mi előbbvaló, a' nép-e vagy vezetői, azt mondom: a' nép. A' nevelő a' növendékért, a' gyám a' kiskorúért van 's ezeké a' kettő közt az elsőség; de a' vezetés mindég a' nagyobb értelem, a' bővebb tapasztalás osztályrésze s' ezé a felelősség is.

Jól meg kívánom jegyeztetni, hogy nem tartom az elvek körébe tartozónak a' becsületességet és hazafiúságot. Divatos szólamód: ez ember szilárdelvű férfiú a' helyett hogy becsületes és értelmes férfiú, e' nőnek elvei vannak a' helyett hogy becsületes tisztességes nő. Én azt a' ki becsületes vagy nem becsületes ember, a' ki jó hazafi, vagy nem jó hazafi, nem nevezem elvekkel bíró vagy elvek nélkül való, hanem egyszerűen becsületes vagy nem becsületes embernek, jó hazafinak vagy nem jó hazafinak. Hogy a' többire nézve minden ember, minden tárgyban és részletekben határozott s' formulázott elvekkel bírjon, kép-telenségnek tartom. Minden ember csak azt óhajtsa és azon munkálkodjék, a' mit hazájára nézve jónak talál, 's ne azt nézze, mit kivan azon elv és annak formulája, melyhez magát szegődöttnek hiszi vagy állítja. Előbb való a' közjó, előbb való a haza a világ minden logikája, minden dialektikájánál. Az

oly ember, ki nem képes vagy nem érkezik arra, hogy magas és elvont kérdések fölött higgadt és biztos ítéletet formáljon magának, ne is törődjék ezekkel, ne büszkélkedjék azzal, hogy neki ilyen amolyan határozott véleményei 's elvei vannak, mert éretlen beszéd és éretlen tán gyászos következményű cselekedet lehet balgatagságának eredménye. Jobb ha ösztönét, keble sugallatát követi 's bármi tisztára demonstráljanak is neki valamit, ne engedje át magát egészen hiedelmének, ha kételyeket támaszt a' keblében szunnyadozó kis bír. A' tiszta józan észnek egyszerű felfogás, a' becsületes kebelnek sugallata 's ösztöne biztosabb vezető gyakran az ágaskodó elme szökelléseinél 's agyafürt találmányainál. Természet rendje, hogy a' nagyobb képzettségű értelem, 'a tudomány legyen a' mozgató az indítványozó fél, de szükséges, hogy az egyszerű józan ész 's a' romlatlan kebel sugallata legyen a' conservatív elem és tényező. A' magasabb értelmiségé inventio, a' józan észé a' kritika.

Elvekről levén kérdés, most midőn az elvek annyira uralkodnak 's oly nagy szerepet játszanak, az elvek tekintetében nem annyira azok formálása és választása, mint inkább azok rostálása és szoros ítészét alá vetése szükséges. Midőn – mint b. Eötvös József oly világosan kimutatta – az elvek oly uralkodó hatalmasságok 's oly messze képesek ragadni az embereket attól, mit valódilag óhajtanak és elérni törekednek, féljünk inkább az elvektől mint mohon kapjuk őket 's gondatlanul szegődjünk szolgálatukba. Úgy tekintsük azokat, mint oly hatalmat, mely

ha egyszer megragad, nem ereszt ki könnyen körmei közül, melytől nem könnyű ménekülnünk mert oda visz bolygó tűzként, hová valódilag menni nem akartunk.

Nálunk is oly nagy szerepet játszottak némely elvek, annyira uralkodtak felettünk némely harsogó eszmék, hogy nálunk is az a' fő szükség, hogy rostára tegyük politikai elveinket 's nem az, hogy azokkal körülsánczoljuk magunkat még jobban, vagy mivel azóta újabbak is vannak, melyek a' régieknek csak bővebb kifejtését, mintegy sublimatumát képezik, ezekhez aljunk. 'S e' czélnak kieszközlésére elkerülhetlen szükséges a' stúdium, a' mély és magas elmékedés, szükséges az elfogulatlan felfogás, melyre most az idő 's tapasztalásaink tárháza annyira használható. Tekintsük független szempontból hazánk állapotát, gondolkozzunk tisztán a' felett mi volna jó mi nem, mi lehet hasznos mi nem, 's ha gondolkodásunk folytán elvek álnak élönkbe, melyeket követni kell, vagy melyeket már elébb talán ajkainkon is hordózánk, dobjuk el, taszítsuk félre minden tekintet nélkül 's csak a' haza java legyen egyedüli vezérelvünk.

A' forradalom tabula rasát csinált politikánk mezején. Ily változása a' körülményeknek, ily rázkódás, ily és ennyi tapasztalás lehetlen, hogy lényeges változásokat ne hozzon létre a' véleményekben sok tekintetben. Nagyobb elvharcz, nagyobbyszerű discussio volt ez minden hírlapi polémiáink minden országgyűlési vitatkozásainknál. A' kire ily tárgyalásnak nincs hatása, az válasszon magának elvet 's azzal zárja be szemét fülét minden eszmecsere előtt

's húzza maga után a' világ forgó kerekét, ha bírja, vagy aljon félre az útból.

Jelenleg tökéletesen független állásba tehetjük «tagunkat politikai elveink és nézeteinkre nézve. Nem illet meg senkit a' következetlenség vagy apostasia vádja, ha tanulva oly nagyszerű tapasztalatokból egyben másban megváltoztatja nézeteit.

Midőn hazánk ügyei felett elmélkedünk, soha se nézzük azt, mi illik a' „mostani időhez,” mit követel tőlünk a' „korszellem;” hanem nézzük egyedül azt, mit kivan hazánk állapota, hazánk java. Nincs oly magasztos philosophiai vagy politikai elv, melynek kedvéért hajszálnyit is kész volnék tágítani attól, mit hazám mit nemzetem javára szükségesnek hasznosnak találok. Sajnos, ha összeütközésbe jő a' két tekintet, de ha csakugyan egymás ellenében áll, egy perczig se késsünk félre tenni minden tekintetet 's hazánk részére állani. Ha e' szempontból tekintjük is kötelességünket s' igen nagy véleményünk van azon állásról, melyet mint az összes emberiség tagjainak kell elfoglalnunk, mi által teszünk ennek nagyobb szolgálatot? Az által-e ha az egésznek elővitelén fáradozunk csekély látszatú munkával, vagy ha a' nagy emberi társaság egy részének, nemzetünknek elővitelére szánjuk gyümölcsözőbb munkánkat?

Részemről szabadon ki merem mondani, miszerint legkissebbet se törödném rajta ha rám kiáltanak a' szabadelvűtlenség (illiberalismus) vádját, csak meglegyek győződve a felől, hogy hazámnak hű fia vagyok 's azon út, melyen érette való munkálkodásomban haladok az, mely javára vezet. 'S legyenek

bármely kedvencz óhajtásaim, kedves eszméim mint embernek, kész vagyok azokat feláldozni, kész vagyok keblemen 's Izlésemen erőt venni, ha azon óhajtások, azon eszmék olyanok, melyek a' fenforgó esetben, a' létező helyzetekben a' hon javának kívánalmaival ellenkezésben állanak.

Tabula rasa van jelenleg politikai nézeteinkre nézve; ne követeljünk senkitől solidaritást régi pártja, következetességet egykori politikai véleménye mellett; e' tekintetben ne ismerjünk apostásiát. Csak annyit követeljünk mindenkitől, hogy honának Im fia, nemzetiségének ernyedetlen fentartója s gyarapítója legyen. A' romok felett nyújtsunk egymásnak baráti kezét. Ha egy virágzó helység elpusztult 's a' romok és hamvak felett valamennyi lakos kulcsolt kézzel 's égre emelt szemekkel áll: melyiknek fog eszébe jutni a' sok magán perpatvar, ízetlenség, szomszédi sűrűlódás. Midőn vándorbotot fogván kezébe mindenik 's elindulván különféle utakon a' könyörülőket felkeresni, ily állapotban, ha találkozik egymással egy-egy csapat, 's csak vándorbotot és koldústáskát lát egymáson az elébb tán irigyelt 's nehéz szemmel nézett jóllét jelei helyett: váljon eszébe fog-e jutni a' korábbi villongás, 's nem fog-e egyik a' másiknak a' helyett szívesen adni utasítást, hogy itt meg itt talált vendégszerető hajlékot és könyörteljes szívet.

Egy-egy legtanúságosabb része aligmúlt időnk történeteinek az apostasiák története. Lélektani ismereteink roppant mértékben növekedtek. Mennyivel bírunk kevesebbet mint talán véltünk. De még mennyivel vagyunk gazdagabbak, mint hittük volna!

Hagyjuk nyugodni régi politikai véleményeinket, 's nézzük úgy régi pártküzdelseinket, mint a' történet levéltárába ad acta tett lefolyt dolgokat 's egészen független állásból nézzük nemzetünk állapotát. Ne hátráltasson semmi régebben kimondott vélemény újabb meggyőződésünk bevallásában. *Ne váljak magunkat szabadelvű vagy nem szabadelvűnek, haladónak vagy conservatívnak, republikánus vagy monarchicus, demokratavagy aristocratának; csak jó magyarnak.* Pártokról pártviták és küzdelmekről most szó sem lehet, de vélemények tekintetében, mint emberek mint férfiak igen is kell hogy tisztába jönni ügy ekézzünk. E' tekintetben járjunk magunk útján, ne utánozzunk senkit, ne szegődjünk semmi általános nézetek 's úgynevezett uralkodó eszmék zászlajához, hanem formáljunk magunknak saját és nemzetünk állására alapított elveket. Legyünk önállók felfogásunkban 's óhajtasaink irányában 's ne hagyjuk magunkat mások által hurczoltatni.

Europa nemzeteinek helyzete, múltja, műveltségének iránya és foka annyira különböző, hogy véleményem szerint majdnem lehetlen, hogy mindnyájan ugyanazon elvet és irányt kövessék politikai nézeteik és törekvéseikben. Vannak dolgok, melyekben a' haladás közös és általános. Ilyen általában a tudományok és ipar kifejlődése – ez közös kincs, köztulajdon. Ilyen azon bizonyos világosság, mely mindinkább háttérbe szorítja a sötétséget, melyei a' tudatlanság, az előítéletek, a' megszokot szellemi rabság és elfogultság mint sűrű köddel borította el a' népeket. De mi a' politikai irányt illeti, ennek szük-

ségképen minden nemzethez alkalmazottnak, localisnak kell lennie; akarjak bár elismerni vagy nem: minden nemzet önző a' maga tekintetében. Nem is lehet követelni, hogy ez másképp legyen. Az érdekek folytonos harcban, folytonos concurrentiában állanak. A' míg egy nemzet nem ér azon pontra, hol állását egészen biztosnak és szilárdnak tarthatja, addig *d hazafi kötelessége önzőnek lenni saját hona részére.* Hanem a' hol azon pont beáll, ott az ember kötelessége jő előtérbe 's ennek hivatása másokról is gondoskodni. Hol vagyunk még mi e' helyzettől?

Elég könnyedén bántunk ezelőtt a' publicistái kérdésekkel 's mind azon dolgokkal, melyek hazánk sorsának eldöntését 's dolgainak intézését illették. Tömérdeket politizáltunk, de hozzá levén régi időktől szokva az aprólékossághoz és prókatoroskodáshoz, más részről nem levén elég ismereteink az újabb és általánosabb kérdések körül, aprólékossá lett politikai működésünk 's a' fák miatt nem láttuk az erdőt. Hisz minden megyegyűlés egy-egy kis országgyűlés volt, 's egy két embert kivéve, ily kis gyűlekezetekben, hol lett volna azon értelmiség, azon ismeretek, hogy oly nagy kérdéseket kimerítőleg és kellőleg lehetett volna tárgyalni. De miután szőnyegen levén egyszer követiutasítások készítése alkalmával a' tárgy, csak nem tehetette senki, hogy ki ne mondja felette úgy a' hogy 's olyan a' milyen véleményét s' így azután hozzá szokott a' szónoki közönség bizonyos könnyelműséggel bánni a' legnehezebb s' legfontosabb tárgyakkal. Mióta nincsenek többé szőnyegen ama részletesebb kérdések, hanem igenis

felnerül itt – ott ‘s olykor olykor az általánosabb és elvontabb politikai tárgyak feletti eszmezsere szinte lehet észrevenni azon egykor megszokott könnyelműséget és felületességet ezen kérdések vitatásánál. Minél korlátoltabbak voltak az akkori nézetek, minél kevésbé tudtunk az általánosra ‘s a’ dolgoknak kellő távpontróli felfogására felemelkedni, annál nagyobb és merészebb szökelléseket lehet jelenleg észrevenni. Majdnem hihetlen dolgokkal találkozunk. *Ki hitte volna, hogy most, épen most, azt mondja némely ember: nemzetiség? ábránd vagy szűkkeblűség, aristocraticus hajlam; ‘s mi gyűlölünk minden aristocratiát, mi demokraták vagyunk. Vagy pedig: a’ nemzetiség és szabadság két ellenkező elv, ‘s miután a’ szabadság d legfőbb jó, nem kell nemzetiség.* Sok, ki előtt csak az lebeg, hogy ő szabadelvű ‘s miután nem akar következetlen lenni korábban nyilvánított elvei iránt, de sőt haladván a’ kor, ezzel haladni akar, odajut, hogy mást nem talál szabadelvűségének táplálékául, mint a’ felülemelkedést minden nemzetiségi szűkkeblű előítéleteken ‘s a’ világpolgárságot. Ignorálja a’ létező viszonyokat, a’ históriát, az eltagadhatlan nemzeti különbségeket, ‘s az emberi nemzetre hivatkozik. ‘S eben megerősíti a’ francia forradalom doctrináinak emlékezetét. Azoknak szónokai is örökké a’ genre humaint harsogtatták ajkaikon: így végképen elhíteti magával, hogy megvetése a’ nemzetiségnek, ‘s csak az összes emberi nemzet ölelgetése, hogy a’ világpolgárság a’ szabadelvűségnek *sublimatuma*, hogy ő sokkal felvilágosodottabb ember másoknál; s így több joga, több igénye is van azon tekintélyre, mely

nálunk eddig a' „jó hazafi” általános címéhez volt csatolva.

Találkoznak – mondom – itt ott ilyes véleménynyilatkozatok, de hála istennek csak ritkán 's tán nem is őszinte meggyőződésből, csak bizonyos ellenmondási viszketegből, meg azon balvéleményből származnak, hogy hajszálig következeteseknek kell lennünk korábban nyilvánított elveinkhez, 's nem hogy visszamennénk, de sőt előre kell törekednünk elveinknek kifejtésében 's érvényre emelésében. Ily végletekre vezet amaz elvkérkedés, elvhiúság 's könnyelmű elvkitűzés, melyről fentebb szóltam. Odavezet ez, hogy legfőbb kincsünket, fenmaradásunknak egyedüli zálogát és eszközét, nemzetiségünket legyünk kénytelenek sárba tiporni és megfosztani azon kegyeletől, melyei kellene azt mint szentek szentjét óvnunk és tisztelnünk.

Ez némileg analóg azon kétségbeesett törekvéssel, melynélfogva a' lengyelek egy része a' panslavismus karjai közé akar rohanni nemzetisége megóvása vagy szabadsága 's önállóságának kivívása érdekében. De ezen cosmopolitismus még képtelenebb. Az „egy nyáj egy akol” vagy az általános foederativ statusrendszer oly messze fekvő, oly problematicus 's kézzel nem fogható dolog, melyért lelkesedni 's melyet egyenesen mintegy egy hadjárattal elérni 's kivívni akarni nem egyéb hagymázos ábrándozásnál.

Az eféléktől nem óvhat meg más mint az, ha férfias komolysággal és bölcselői emelkedettséggel elmélkedünk mindazon kérdések felett, melyek az emberiséget általában, a' nemzeteket egymáshoz vi-

szonyaikban 's különösen hazánkat mind külső mind benső viszonyaiban érdeklik; ha higgadtan bonczoljuk a' múlt idők keserű tapasztalatait 's elfogulatlanul fordítjuk hasznunkra az azokból folyó tanúságokat; ha kibontakozunk egykori elveink 'I nézeteink tömkelege és kelepczéjéből 's minden elveknek, minden szójárásoknak elébe tesszük hazánk javát 's nemzeti-ségünk fentartását. Erre alkalmasabb az idő mint valaha, ez legyen egyrésze azon szellemi munkálódásnak, mely mint téli munka jelenleg feladatunk.

Azon kérdések között, melyek ránk nézve jelenleg a' legnagyobb fontossággal bírnak, 's melyek iránt közönségünk általában legtöbb részvétellel viseltetik, - a' nemzetiség kérdése áll legfelől; ezt úgy tekinthetjük jelenleg is mint úgynevezett „égő kérdést.” vegyen szabad e' tárgyban elmondanom némely dolgokat, legyen szabad – élvén a' szokott banális felosztással – annak mind elméleti mind gyakorlati oldalát megvizsgálnom. Az elméleti rész gyanánt némely észrevételeket akarok tenni báró Eötvös Józsefnek e' tárgy felett nyilvánított nézeteire; a' gyakorlati rész gyanánt pedig kissé bonczolni kívánom a' szláv kérdést 's a' hazánkban élő különféle nemzetiségek kérdését.

II.

E' tárgyban, e' tekintetben nem képzelhetni korszerűebbet, mint b. Eötvös József fellépése; nem képzelhetni becsesebb adományt, mint azon nagyszerű mű, melyei bennünket valamint az egész európai gondolkodó közönséget, megajándékozott. Értem a' nemes bárónak ily című munkáját: „*A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra.*” Ha csak azután kellene ezen munka hatását nálunk megtelni, a' mi felette sajtónk útján nyilvánítatott, igen szomorú véleménnyel kellene lennünk értelmi fejlettségünkről. Nem rövid ismertetést, hanem egész kis literatúrát kellene ily munkának előidézni. De az ily mély és általános munka hatása másként működik mint némely futólagos röpiratoké. Sokáig rágja az elme az ily tárgyat 's az ember kétszer is meggondolja, még ítéletet mond felette. De nem is az ez élj a, hogy Ítéletek kimondását eszközölje, hanem az, hogy mélyebb gondolkozást fogamszasson az emberek elméjében 's hatása ne pillanatnyi legyen, hanem hasonló azon művekéhez, melyek egy életen egy egész pályafutáson keresztül döntő' befolyással vannak az elmére. Az ily mű olyszerű, hogy hatását, ha egyszer bele-

mélyedtünk, nem lehet ignorálni, nem lehet elfelejteni, s' felállított nagy gondolatai 's eredményei úgy állanak 'a Remények láthatárán mint a' nagy hegyek, melyeket közlelről talán nem is veszünk nagyon figyelembe, melyeket néha alacsony dombok fednek el szemeink elöl de a' melyek annál inkább látszanak felmagaslanl 's annál jobban enyésztetik el a' kissebb bérezését és halmokat, minél messzebről nézzük, minél inkább távozunk tőlük.

Az ily mű nem irodalmi újdonstág, mely egy ideig izgat, érdekes 's azután félrevetjük 's a' könyvtárak zsákmánya. Ha már egyszer letettük is gyakran fogjuk még elővenni 's forgatni kezeink közt. Azért nem hiszem, hogy elkésett dolog volna szóllani e' könyvről, habár lejárt is azon idő, melyben a' könyvismertetések és újdonstági rovatokban megteszi az új munka körútját; sokáig fogjuk még e' munkát emlegetni 's örök becse marad irodalmunkban. Ily mély felfogású, ily rendszeres, ily tudományos mű igen ritka tünemény irodalmunkban, mely eddig jóformán csak a' költészetben tudott jeleset és nagyot felmutatni.

A' külföld előtti hírnevünkre igen nagy befolyása van az ily munkának. A' mely nép ha ily könyvet tud írni, azon nép nem lehet barbár. A' mely nép számára ilyet írnak, lehetlen hogy annak körében ne legyen meg bizonyos megállapodott foka az értelmiségnek és politikai képzettségnek. Még ilyen munkát nem írtak nekünk. Ha szabad élnem e' kitételvel, ez valódi hetedhét országra szólló mű.

Az elismerés és tisztelet ösztönöz, hogy bevall-

jam a' nemes szerzőnek őszinte hódolatomat. De továbbá szerencsésnek érzem magamat, hogy alkalmat vehetek, munkáját felhasználni illustringójára annak mit itt eddig elmondottam.

Régi tekintélyeink közül a' nemes báró az egyedüli, ki le tudta küzdeni azon fájdalmas érzeteket, melyek a' többieket akadályozzák abban, hogy ismét hallassák a' megszokott kedves hangokat. Hozzá voltunk szokva a' szellemi mozgalomhoz, megszoktuk hallani nagy eszméket, meleg érzéseknek magasztos nyelvét, megszoktuk mint egykor Izrael népe a' tűz-oszlopban előtte lebegő istenséget – szemlélni az előttünk járó polgári erényt, nagy alakokat, nagy jellemeket. 'S vajmi nehezen nélkülözzük ezen szellemi élvezetet, mi nekünk többet ért, mint az anyagi világnak minden gazdagsága. Ez tette oly felette vonzóvá és kedvessé azon életet, melyet még nem régen éltünk. Azon tisztelet, azon kegyelet, melyei viseltettünk jeleseink iránt, kimondhatlan jó befolyással volt szellemünk emelésére 's keblünk nemesítésére. Feledhetlen előttem azon érzés, midőn még serdülő koromban először vittem fáklyát egyik mesterünknek tiszteletére, 's midőn így szóllított meg bennünket a' tisztelt férfiú: „kedves barátim!” Szép idők voltak azok. Most e' tekintetben pusztá a' láthatár 's a' hazafiúi érzelem nem hall hangot, nem lát tárgyat, melyet megragadhatson, melybe kapaszkodjék, mely mellett felmelegedjék, mely biztosságra emelje a' keblében fel-felmerülő sejtelmeket 's irányt adjon eszméinek tétovázó barangolásai közt. Gyakran merülnek fel az elmében kételyek, ha nem is tudjuk megmagyarázni

valaíiii mondja bennünk, hogy ez 's ez nem jól van 's mintegy terhünkre van a' megszokott meggyőző-dés. De hogy meneküljünk tőle, hogy emelked-jék érvényre bennünk azon vélemény, melyről mintegy érezzük, hogy ennek kell valódi meggyő-ződésünkké válni, ha nincs a' ki felbátorítson nyűgünk lerázására 's más véleményünkben megerősítsen. Ez általában minden discussionak elmélete 's célja. 'S főleg ily alkalom hiányából ered a' nagy fegyelmet-lenség, mely uralkodik politikai nézetink körében, innen ered egyrészt az apathia, másrészt a' túlcsapongás. A nemes báró fellépésével bebizonyította, hogy nem időnkívüli dolog szőnyegre hozni elvontabb és elméleti tárgyakat, hogy nem csak anyagi jóllétünk emelése körül kell kettőzitetni ügyekezettünket, hanem szükséges ébren tartani a' szellemi munkálkodást is. 'S igen jól esik, hogy oly hivatott tehetség, oly tapasztalt státusférfitú lép fel a' téren, ki mint elismert tekintély 's mint egyike kedveltjeinknek kettős hatást képes előidézni. Megmutatta, mennyire szükséges magasabb és független állásból tekinteni le korunk nagyszerű mozgalmaira; mennyire szükséges óvakod-nunk bizonyos divatos és nagyhangzású eszméktől; mennyire kell vigyáznunk, hogy ne sodortassunk, ne hurczoltassunk oda, hova jutni nem akarunk; hogy mennyire káros, mennyire veszélyes lehet, ha másokat utánozunk, mások szavára esküszünk, mások rivalgásaiba vegyítjük szózatinkat a' helyett, hogy felfogva állásunkat, szükségünket 's helyzetünk postu-latumaít, önállók legyünk törekvésünkben, 's hogy ne azt keressük mit mondanak másutt, mi másutt a

jelszó, hanem csak azt mi jó, mi szükséges magunk számára, magunk körülményei közt.

B. Eötvös József megmutatta, hogy ha azon úton haladunk, melyet eddig követtünk, nem annyira csak mi magyarok hanem minden nemzet, nem lesz más vége mint communismus. De megmutatta más-résről, hogy ha nem a' fenhangozó divatos eszméket követjük, hanem keblünk ösztönét 's azon valódi óhajtásokat, melyek keblünk mélyében rejlenek 's onnan semmi harsogó eszmék és szavak által magokat elűzetni nem engedik, ha csak valódi 's közel-fekvő érdekeinket törekedünk kielégíteni: akkor nem lesz communismus.

Ezen gondolat uralkodik a' kérdéses műben, ez indította nézetem szerint a' bárót munkájának létrehozására, ezen egy gondolatot tudta szünetlenül forgatni két tartalmas kötetben úgy, hogy a' tömérdek tárgyon keresztül, mely ugyancsak előveszi az embernek gondolkodási képességét és figyelmét, mindég csak ama főgondolat áll előtte 's azért mélyen be is vési magát elméjébe. 'S ebben mutatja meg magát a' mester író. Mert hiába mondunk el még oly nagy igazságokat, még oly tartalmas sentenciákban, ha csak mintegy elsiklik felette az olvasó figyelme. Le kell azt egy tárgyhoz kötni az által, hogy különböző tárgyakat látszunk elmondani, változatossá érdeklővé tesszük azokat, 's mégis ugyan azt az egyet csapdossuk az olvasó fejéhez mind addig, míg mintegy penetrálva lesz általa.

'S a' nemes báró elérte ez élj át, e' felett nyugodt lehet. Igen jótékonyan hat azon megnyugtató érzés,

melyet szül munkájának elolvasása. Így fenekére nézni korunk visszásságainak, ily közel fekvőnek tudni a segélyt, igen jól esik. Biztosabb ezután az út vitorább a' láthatár.

Ne hagyjuk magunkat sodortatni, ne utánozzunk senkit, magunk valódi óhajtásaiból 's helyzetünk felfogásából induljunk ki: ez egyik nagy tanúság b. Eötvös József munkájából, ebben erősíti meg azokat, kik eddig is elfogulatlanok voltak nézeteikben. Midőn arról van szó mit óhajtsunk, mi volna igazán javunkra, csak keblünk istenét kövessük s ne menjünk túl az egyszerű józan ész határain; ha szenvedélyel óhajtunk valamit, a' szenvedély ne gyullasszon lángra, melynek eredménye tán csak egy csillogó tűzijáték, mely nem hagy más eredményt maga után mint azon felkiáltást, biz ez szép mutatvány volt: hanem legyen a' szenvedély heve kemény parázs, mely melegít, mely éltet, mely hamu alatt is él. Ha azután arra kerül a' sor, miként kell ezt és amazt végrehajtani, részletekben is létesíteni, akkor folya-
modjunk azokhoz, kik már többet próbálták, kik jobban tudják; ekkor vegyük elő a' könyveket, másoknak példáit 's fordítsuk azokat hasznunkra. De midőn magunk saját józan esze 's előttünk tisztában levő óhajtásaink biztos kalauz gyanánt szolgálhatnak, ne legyünk vak vezetőknek kétszeresen vak követői. Azaz, ne mondjuk utána másoknak: égalité, liberté, fraternité! Ne mondjuk: a' mai világban nem lehet többé mégcsak hallani se monarchiáról se aristocratiáról; republica, democratia, foederativ-rendszer a jelszó! Csak azon gondolkodjunk, mi volna legjobb

arra nézve, hogy helyeztetése, 's a' sok idegen nemzetiségek mellett a magyar nemzet fenmaradhasson, élhessen 's a' boldogságnak minél nagyobb fokára emelkedhessek; 's ha megtaláljuk erre nézve a' biztos utat, ne teremtsünk agyrémként valami európai aepagust, mely előtt nem tudunk megállani, 's melynek akár hatalmában akár jogában állana ránk sütni a' barbárság vagy csökönység szégyenbélyegét. A' közvélemény megdicsér, ha látja, hogy megélni és gyarapodni is tudunk, de ő maga kinevet és bolondoknak tart, ha eszmék harczosaivá lát felesküdni a' helyett, hogy nemzetünket emelni tudjuk 's ügyekezünk.

Egy nagy momentum van a' nemes báró fellépése körül. Tudva levő dolog, hogy ő volt nálunk a' központosításnak első bajnoka. Ő ellenezte leginkább szerinte túlságos municipális vagyis megyei autonómiánkat. Őt ragadta el annyira az ügyekezett tárgya körül, hogy képes volt a' „Falujegyzőjét” írni. 'S most a' központosítás korlátozását, az önkormányzást állítja korunk bajai egyedüli orvosságának s ezt demonstrálja, még pedig úgy, hogy jelen művét átértve ugyan senki se fog még korábbi véleményei mellett állani (Bocsásson meg a' nemes báró, ha talán rosszul fogtam fel, vagy helytelenül adom elő szerepét azon vitában, mely folyt nálunk egy időben a' központosítási és megyei rendszer között, de az bizonyos, hogy összeségében akkori 's mostani magatartása ily benyomást okoz). Es hát mi ebből a' következés? Az-e, hogy b. Eötvösnek nem lehet hinni, mert ki tudja, holnap nem fogja-e ismét az

ellenkezőt bebizonyítani ömledező tudománya 's ellenállhatlan dialecticájával? Megbélyegezzük-e mint következetlen apostatát? Irónia-e az, Hogy én ezt felhozom?

Nem. Egy nagy, egy szép példaadás ez, mi az embernek, a' hazafinak, a' férfiúnak kötelessége, ha az ész, a' tudomány, a' tapasztalás megváltoztatja nézeteit. Kötelesség-e, dicsőség-e, megkötni magát az egyszer kimondott vélemény mellett, elzárni útját a' jobb meggyőződésnek, melynek útja soha ne legyen valódi elzárva, míg egy ember ki nem meríti minden ismeretnek kútfejét és kedve szerint nem intézi az események folyamát: vagy pedig azt kívánja a' férfiúi kötelesség, hogy bevalljuk a' tévedést, elismerjük a' tények hatalmát 's minden akár magunkra akár másokra való tekintet nélkül, mindég csak azt valljuk, azt hirdessük, a' mi meggyőződésünk szerint a' jó, az igaz, a' való; hogy megóvjuk ember- és honfitársainkat attól, mit rajok nézve károsnak 's veszélyesnek látunk. Mi érdemli meg inkább a' tiszteletet, a' csekélyes és kisszerű hiúság-e vagy pedig követése a' kötelesség parancsának? Tisztelet becsület az ily apostasiának.

E' pár rövid szóban kifejeztem azon benyomást, melyet b. Eötvös József munkája egészben tett rám. Úgy hiszem, kimutattam mily nagyra nézem e' munkát 's mily hódolattal viseltetem szerzője iránt. Mind a' fellett találok benne oly dolgokat, melyek véleményem szerint nem állhatnak meg, helytelenek 's a' fellett káros hatásúak is lehetnek. Legyen szabad ezek felett kimondani véleményemet.

A' XIX. század uralkodó eszméiül hármat vesz fel, hármat állít fel a' nemes báró taglalata tárgyául, u. m. a' szabadság, egyenlőség és nemzetiség eszméit 's az azokról való divatos fogalmakat. A' mit a' két elsorol mond, tökéletesen capacitálva érzem általa magamat: de a' nemzetiség felől egészen más fogalmaim, más nézeteim vannak.

Nem emeli ki különösen szerző', de kitetszik előadásából, miszerint azon alakban veszi fel a' szabadság és egyenlőség divatos eszméit, mint azok a' francia forradalomtól származtak a' többi nemzetekre. Csakugyan így is lettek azok uralkodó eszmékké.

A' francia forradalom férfiai a' görögök és rómaiaktól vették a' szabadság első eszméit, majd Anglia intézményei lebegtek szemeik előtt, míg a' szenvedélyes forrongás közt mind ezen eszmék el nem fajultak 's képtelen túlságokban nem oszlottak fel. Az eszmék és óhajtások megegyeztek az eszményképpel, de a' kivitelben hibázták el a' dolgot. A' központosítás annyira gyökeret vert a' francziák elméjében, századokon keresztül annyira összeforrott természetükkel, hogy észre nem bírták venni, mily hibás körben forognak mozgalmuknak minden phasisaiban. Ezen tört meg példátlan mozgalmáiknak minden hatása, minden valódi eredménye annyira, hogy Franciaország a' valódi polgári szabadság tekintetében csak annyiban van elébbre ma mint 1788-ban, a' mennyiben él benne a' szabadság vágya, 's megvan benne az öntudat és bátorság kivihetni mindent a' mit akar, de valódiilag szabadságot épen úgy nem élvez mint akkor, most is színhelye a' leg-

képtelenebb változásoknak, s most is oly kevés fogalma van örökös vajúdása és bajainak egyedüli okáról.

És mégis, mind a mellett, hogy Franciaország örökösen megczáfolja magát egész világ szeme láttára, az ki mozgalmainak rendkívüli hevedése és kábító ereje által kormányozza az egész világnak a' szabadságróli eszméit és vágyait. Mint Mekka felé a' muselmánnak, Paris felé vannak minden európai népeknek szemei és vágyai szegezve a' helyett, hogy a' valódi szabadságnak azon eredeti kútfejéhez térnének, melyből a' francziák magok merítették mozgalmaiknak eredetét. 'S mi az eredmény? hasonló csalatkozások, hasonló vajúadások mint a francziákéi, 's mind a' mellett oly eszmék, melyek ha létesülnének csupán kényuralomra (despotia vagy ochloeratia) vezetnének. Ha létre jönne a' szabadság divatos értelmében t. i. az egyénnek a status, a' kissebbségnek a' többség korlátlan hatalma alá vetése, beállana a' legtökéletesebb kényuralom 's minden egyéni szabadság megsemmisülése. Ha létre jönne az egyenlőség divatos értelmében, beállana a' communismus, mert tökéletes egyenlőség nem képzelhető mindaddig, míg egyik ember a' másiknál vagyonosabb lesz. Hogy ezen eszmék Franciaországban fészkelnek 's onnan aradnak a' világra, úgy hiszem köztudomású 's kétségbe nem vonható.

Mint mondám e' két tárgy feletti véleményem tökéletesen megegyez báró Eötvös József nézeteivel, s neki köszönöm, hogy végképen tisztába hozni 's megállapítani segített ebbeli nézeteimet. De az ellen,

mit a' nemzetiségről mond, kénytelennek 's felhivatottnak érzem magamat felszóllalni. 'S azért bátorodom nézeteimet részint önállólag, részint tekintettel munkájára előadni; még pedig mind általánosságban mint saját nemzetünkre vonatkozólag.

III.

Hogy tisztán állíthassam elő nézeteimet, kénytelen vagyok a' nemzet és nemzetiség fogalmainak kissé száraz elemzésébe ereszkedni. Nem akarok a' nemzet szónak, synonymjai és fordításainak nyelvtani bonczolásába bocsátkozni, csak úgy veszem fel, miként forgásban van a' jelenleg szőnyegen lévő nemzetiségi kérdések vitatása folytán.

Ország, haza, nemzet – külön három fogalom, mely igen gyakran összezavartatik. Ország egy oly földterület a' rajta lakó emberekkel együtt, mely saját hatalom saját kormány alatt létezik. Haza azon földterület a' rajta élő lakossággal együtt, melyet az ember kebelébe felkarol, melynek érdekeit magáévá teszi 's mely meghatározza politikai állapotát. Nemzet egy embereknek összesége, kik egy eredetűek, egy nyelven beszélnek 's magukat egy családnak tekintik.

Magyarország ez értelemben jelenleg nem létezik. Létezik magyar haza, magyar hon, mert az e' néven evezett földterület a' rajta élő lakosokkal az, melyet Minden Magyarhonban élő ember felkarol kebelébe s melynek érdekeit teszi magáévá a' nélkül, hogy más statusok saját érdekeivel gondolna kivévén a'

mennyiben azoknak állásától függnék saját különös érdekei. Létezik magyar nemzet t. i. összesege azon embereknek, kik közös magyar eredetűek, magyarul beszélnek 's egymás iránt családi érzelemmel viselkednek, így létezik Magyarhon területén Tót, Szerb, Horvát, Oláh nemzet is.

Miként áll most már az ember mint ember ország, haza és nemzethez való viszonyaiban?

Az embernek legfőbb állása és tulajdona az, hogy ember; előbb ember, aztán ország polgára, hazának fia, nemzetnek tagja. Az emberi természet és méltóság fentartása és lehető kifejtése 's a' lehető jólét vagy boldogság elérése – ez az embernek rendeltetése. Miképen lehet és kell e' cél elérésére munkálkodnia. A' végzet, mely az embernek létét adta és természeti mivoltát meghatározta, meghatározta azon módot is, mely szerint elérheti lehető kifejlését 's lehető jólétét. Az embereknek közös tulajdona, mely minden más lénytől megkülönbözteti az ész és a' magából kiinduló fejlődése képesség; minden egyébben az emberek között különbségek léteznek. Ezen különbségeknek legtisztább kifejezései a' különböző nyelvek. Nem csak benső természetök tekintetében léteznek az emberek között különbségek, hanem lakóhelyük – a' föld és éghajlat befolyása is hozott létre köztük különbségeket. Mind ebből az következik, hogy ha bár minden ember egyforma mint ember, de természeti alkotásából és külvisszonyaiból folyó különféleségénél fogva különféle tömegekre és részekre oszolva kell léteznie 's minden résznek némi sajátosságos utón és módon

kell a' közös emberi rendeltetés betöltésére törekednie.

Az embernek általában vagy másként kifejezve – minden embernek közös rendeltetése a' tökély és boldogság utáni törekedés. A' szép, a' jó, a' nagy közös ideálja az összes emberiségnek – 's az emberiség minden egyes tagja minden embernek; neme-
sebb része és természetének belső ösztöne közös kötelességül róttá minden emberre a' kötelességet ezen ideál felé törekedni. A' mennyiben ez közös kötelesség, annyiban csak emberiség létezik 's nincs ország, nincs haza, nincs nemzet. De a' mennyiben a' végzet különféle osztályokra helyesebben részekre osztotta az emberi nemet, miután úgy rendelte, hogy az emberi nem sokkal számosabb, mítsem egy test és lélekként működhessek mindenkor és mindenben, miután az ember szűkebb körökbe szorítva nagyobb bizodalmat és kedvet érez tevékenységre 's miután ennél fogva a' végzet az embereket külön világrészek lakóiul, külön országok polgárai, külön hazákfiái, külön nemzetek tagjaiként rendelte létezni: mind ezen különböző létezési körülményeinek megfelelőleg külön saját érzéseket is plántált kebelökbe 's külön kötelességeket szabott elébök. Azonban mind ezen érzések és kötelességek csak alárendeltek azon általános érzés és kötelesség mellett, mely az embernek közös általános természetéből következik.

Világrész – ország külön és fokozatos elosztást jelent, de természetére nézve egyazonos a' hazával. Azon világrész melyben lakunk, hazánk szélesebb terjedelemben és értelemben. Azon ország, melynek

lakosai vagyunk – ha saját beleegyezésünk és megnyugvásunkkal vagyunk alkatrészei – hazánk. De lehetnek és vannak országok, melyekben több hazák állanak elő. Haza és nemzet: ez határozott módja és formája az emberi létezésnek az emberiség után. A: haza és a' nemzet iránt érzést, ragaszkodást plántált belénk természetünk 's ez érzés maga ismeri fel 's maga határozza meg a' haza és nemzet iránti kötelességet. Azon érzés abban áll, hogy az emberiségnek azon része, mellyet hazánknak és nemzetünknek nevezünk, miránk van bízva a' végett, hogy azt a' közös emberi nem céljainak elérésében segítsük. Ez a' haza és nemzet fiának, a' hazaszeretetnek és nemzethezi ragaszkodásnak feladata. Az ezekutáni törekedést az által rendelte a' végzet előmozdítani 's a' törekedés fáradozásait ezzel rendelte megjutalmazni, hogy a' hazához és nemzethez való ragaszkodás érzetét édessé és gyönyörteljessé tette, mely kiegészítője és bővítője azon magasztos érzés boldogító hatásának, mely az összes emberi nem tökéletesülésének 's jóléte növekedésének szemléletébül ered.

Haza és nemzet két különböző meghatározásai az emberi létezésnek; a' haza fogalma föld területen, a' nemzeté embereknek egyesületén alapszik. De hatásában sok tekintetben egyre megy ki e' két fogalom. A' természet úgy látszik úgy rendelte, hogy e két dolog egygé olvadjon, egymás mellett 's egymás felett létezzék és összeütközésbe ne jöjjön; hogy a' nemzet kiterjedése szabja ki a' hazának határait. 'S csak így van egység az emberi nem egyes osztályainak a' közös emberiségi célfelé való működésében.

Ha nemzet és haza fogalmai közt ellentétek vannak, különféle érdekek jönnek összeütközésbe, 's ezek más felé fordítják az erőket, melyeknek nagyobb cél felé kell törekedniök, 's ekkor a' harcz minden veszedelmei mellett míg pangás és hátráltatás is következik be az emberiség közös célja felé haladás tekintetében. Ha haza és nemzet egy, akkor ez együtt versenyt hoz létre hasonló nemzetek közt, de ha egy hazában több nemzet létezik 's egyenjogúságot követel, ez nem csak versenyt – habár eleinte ezt is – hanem harczot hoz létre, mely által mindenik nemzet egyenkint 's az egész haza összesen szenved. Azért a' természet úgy rendelte, hogy nemzet és haza egy legyen. Azonban úgy látszik a' természet meghasonlott a' sorssal 's a' sors lett győztes 's megzavarta a' természet rendét, *agy* időre legalább, úgy hogy csak hosszas küzdelem után fog a' természet eredeti jogaiba visszalépni. A' sors összekeverte a' nemzeteket, oly formán, hogy immár lehetetlenné vált külön nemzeteknek mindenütt külön hazákat alkotni 's két vagy több egymásba kevert és darabokra oszlott nemzet alkot és ismer közös hazákat, még ismét némely nemzetek több részekre vannak oszolva 's több egymás ellenében kikerekített földterületeket vallanak hazájoknak.

A'sorsnak ezen rendelkezése nagy csapásnak látszik az emberi nemre nézve. Hogy megszűntek külön nemzetek külön hazákat alkotni, hogy összekeveredtek 's egymással nem csak harczban hanem az életben is összeütközéshe jöttek: úgy látszik nagyon hátravetette az emberi nemet természetszerű kifejlő-

désében. Hogy azonban oly nemzetek, melyek számra igen nagyok több részekre oszlottak, ismét jótékony befolyásúnak látszik, a' mennyiben ez által kisebb szarná de saját természetű és rendeltetésű nemzeteknek léte ez által biztosítva van. 'S meglehet, amaz összekeverésnél is megvolt a' végzetnek saját és vég-eredményben az emberi nem kifejlődésére nézve nem kártékony de jótékony célja.

Az egyes nemzetek természetében lényeges különbség létezik, valamint lényeges különbség áll be közöttük külviszonyok következtében. Különböző egyes nemzeteknek genius a (szelleme) különféle kifejtettsége. Ezen különféleségek lényeges hatással vannak azon esetekben, midőn különféle nemzetek egymásba ütköznek 's összekeverednek. Ezen egymásba ütközésnek és keveredésnek eredménye némely esetekben az, hogy két vagy több nemzet megszűnik azaz elveszti minden különös sajátságait 's belőlök egy új nemzet támad. Vannak azonban oly nemzetek is, melyek mind beltermészetők mind külső viszonyaiknál fogva bár egy hazába szorulnak, nem képesek összekeveredni annyira, hogy az össze-ütközés által elvesztvén sajátságait 's parányaikra feloszolva egymásba olvadjanak 's egy új nemzetet állítsanak elő. Meglehet, hogy az ily egybeolvadás által támadó nemzetek több képességgel bírnak arra, hogy az emberi nemnek azon részét, melyet alkotnak, előbbre vigyék az emberi nem közös célja felé; de meglehet az ellenkező is, 's meglehet hogy a' sors épen azért nem engedi meg ez esetben a' feloszlást és új alakulást mert a' keverésből nem

támadhatna sajátságos elemeinél fogva jó amalgama; mert bármennyire kínos és hátrányos az együttlétezés hazában különböző nemzetekre nézve, még is, így is jobban megfelelnek a' közös emberiségi célirányabani rendeltetésnek. Ez esetben másként kell elérni azon célt, hogy egy nemzet legyen egy hazában. Ekkor felül kell kerekedni egyik nemzetnek a' másikon annyira, hogy az alól maradó nemzet mint nemzet többé ne nyilatkozzék, vagyis ne ügyekezze határozó befolyást gyakorolni a' haza létirányára 's csak annyiban működjék, a' mennyiben ember és hazafi még pedig a' felül kerekedő nemzet által meghatározott irányban. Ezután is habár igen nagy bajjal és hosszú idő alatt, létre jöhet azon egység haza és nemzet közt, mely a' míg nem létezik, oly harcok dúlják az emberiség egyes részeinek belsejét, mellyek elvonják és hátravonják a' közös emberiség célja felé való haladásában. Ez esetben másképen megy végbe az egyyelétel processusa. A' felülkerekedő nemzet megmarad a' maga terjes valóságában 's a' másikat egészen magához assimilálja a' nélkül, hogy maga saját természetéből valamit engedne. Előbb elismerteti felsőbbbségi állását 's meggyengíti az alól maradt nemzetnek saját consistentiáját; azután rokonszenvet gerjeszt 's oly színben tünteti fel magát, hogy vágyat támasszon a' hozzá hasonló állást és természetet elnyerni 's el-sajátítani 's így tovább részletekben. (Hogy mind ez csak morális eszközökkel, azért lassan de biztosan megy végbe, 's hogy erőszak visszahatást szül 's egyenesen ellenkező irányban hat – könnyen felfogható).

Forgassuk kissé a' történet lapjait, ezen utóbbi tételeknek felvilágosítására. A' világ minden részében 's minden időkben azt találjuk, hogy ott tett az emberi nem nagy lépéseket előre, hol nemzet, haza, ország mint egy test egy lélek működött, hol egy országnak minden lakosa egy nyelven beszélt 's jellemben geniusban egy volt. China, India, Persia, a' kis Zsidó ország, Egyptom mind kikerekített tömegek voltak, egy terület, egy nyelv, egy nemzet, 's mennyire kiemelkedtek ezek az ó világnak egyéb területei és népei közül. Ázsia beljében, Európa felső részeiben, Afrika szaggatott területén, Amerika végtelen kiterjedésén egyes csoportokat, különféle nemzetek hordáit látjuk ez időben összevissza bolyongani és keveredni 's mily állapotban voltak? – A görög és római nemzet úgy látszik magok is Amalgamák voltak, mint az újabb kor nevezetesebb nemzetei, de csak akkor emelkedtek páratlan nagyságra, midőn a' keveredési 's újjáalakulási processus nálok végképen bevégeződött és mint élesen körvonalazott saját éles kifejezésű nemzetek állottak elő. Anyagi és szellemi nagyságuk addig tartott míg e' jellemet megtartották 's míg nem terjeszkedtek annyira, hogy a' nemzet és haza két fogalma megszűnt egy lenni, 's ellentétbe jött; mihelyt többet vett fel magába a' nemzeti érzés haza gyanánt, mint mennyit fogni képes volt, hanyatlott e' két legdicsőbb és legnemesebb nemzet, melyet az emberiség fel tud mutatni. Miután az Ázsia és Európa belsejében úgy látszik ezelőtt is folytonosan dülöngött népvándorlások és kavargások érintkezésbe jöttek Görögországgal és Rómával 's ezek nem bírtak

többé amazok anyagi erejének ellenállani, megszűnt a' görög és római nemzet 's belőle új keverékek lettek. 'S milyen a' világnak képe azon egész idő alatt, míg e' keveredés processusa tartott! A' hullámok végre lecsillapodtak 's mint egy özönvizi forradalom után új alakban tűnhetett elő a' föld, új alakban tűnt fel nagy része az emberiségnek. Új nemzetek állottak elő, amalgamák elemeikre feloszlott más nemzetekből. Mint a' vegytan útmutatása nyomán látjuk, mily különböző 's egészen új alakú 's természetű tárgyak formálódtak különböző testek összeköttetésébül 's mily különböző testeket állít elő a' különböző arány 's egybeköttetési mód ugyanazon elemekből: úgy állottak elő feloszlott 's különböző arányban és móddal egyesült nemzetelemekből új nemzetek 's különbözően ütött ki az eredmény az emberiség javának tekintetében,

A' minőségben a' mennyire eddig látszik vesztett, ellenben nyert mennyiségben. A' magasabb és nemesebb lelki emelkedés nem volt többé fellelhető azon minőségben, melyben az a' görög és római nemzetnél fennállott, ellenben sokkal számosabbak lettek azon elemek, azon nemzetek, melyek nagy képességgel bírnak az emberiség nagy céljai felé való törekvés és haladásra. Vegyünk egy csepp festvényt 's olvasszuk fel bizonyos mennyiségű vízben; a' színesség nagyobb fokú az egy cseppben de összeolvadva az összes vízmennyiség megszínesedik. – Különfélék lévén azon elemek, melyekkel a' görög és római összekeveredett, különféle lett az amalgama a' szerint mint

annak alkatrészei jobban vagy kevésbé illettek egymáshoz 's különféle volt az összeköttetés módja. A' thráciai és dák népek nem voltak teljességgel alkalmasak arra, hogy valami jót és nemeset hozzanak létre összeköttetésük által a' görög és római elemmel, az új görög és oláh nemzet még eddig nem tűnnek elő örvendetes eredményül. Azon nemzetek, melyeket jelenleg román nemzeteknek nevezünk, Olasz, Spanyol, Francia, sokkal kedvezőbb feltételek mellett alakulván, nagyobb becsületére válnak azon elemnek, mely egyik főalkatrészüket képezi a' római nemzetnek. Vagy magukban véve a' gót, gallus és longobard eleinek több tartalmat rejtettek kebelökben vagy egyesülési módjuk és ennek processusa nem volt oly erőszakos 's természetesebb módon jött létre. De mégis, bármi sok szép és nemes van ezen új nemzetek jellemében és haladásában, az elme csak bús érzellemmel gondolhat arra, hogy a' római nemzet megszűnt önálló nemzet lenni. Róma mögött mennyire áll hátúi az olasz - férfiaság, a' Spanyol - szabad és babonán 's szenvedélyen felül emelkedett szellem, a' Francia komolyság és szilárd jellem tekintetében. Az angol nemzetben kevesebb a' termékenyítő és nemesítő római, több volt a' vad és nyers elem, melynek összeolvadásából támadott 's mégis úgy látszik elejébe vág mindezen nemzeteknek. Bizonyosan azon elemek természetüknél fogva több képességgel bírtak egymásba olvadni 's tökéletesebb 's fejlettebb. amalgamát voltak képesek alkotni. - Úgy látszik az ázsiai elemek nem alkalmasak arra, hogy az

európaiakkal egybekeveredvén új nemzeteket hozzanak létre. Habár hatalmasabb és fejlettebb volt egy ázsiai elem azon európainál, melylyel érintkezésbe jött 's összeütődött: nem volt képes soha erre olvasztó hatást gyakorolni, sem pedig az európai által felolvasztani, habár az volt is az erősebb és kifejlettebb. Se hún, se magyar, se török nem volt képes még akkor se midőn a' kereszténység felvétele által magát az európai népekhez assimilálta, nemzetet felolvasztani vagy vele egygyé olvadván új nemzetet létrehozni, de másrészt maga is, képes megfogyni 's magába összezsugorodni, de nem képes más nemzet befolyása által új nemzetbe olvadni át. Még az annyira gyenge cigány nemzet is nehezen bír felolvadni. Talán jól is történt, hogy ezt így rendelte a' sors, mert különben csak oly keverékeket tudtak volna az emberek létrehozni, melyekben az emberiségre nézve nem volna köszönet és nyereség. Az ily elemeknek vagyis nemzeteknek rendeltetése az, hogy megtartván saját természetüket, külön alkossanak hazákat 's fejlődjenek saját irányokban, csak annyit vévén magukba a' közös haladás szelleme és eszközeiből, mennyit természetükkel öszhangzásba hozhatnak; vagy az, hogy együtt létezzenek más nemzetekkel közös hazában olyformán, hogy ha több erkölcsi erejük van, ők adják a' hazának irányát, paralyzálván a' többi ugyanazon hazában élő nemzetek nemzeti életének nyilatkozatát, vagy ha erkölcsi erejük kisebb amazokénál, az ők nemzeti létök legyen paralyzáva. Ez eset áll elő mindenütt, hol a' sors különös rendelete következtében nem lehet többé a' hazát úgy

felosztani, hogy területileg és történetileg lehessen mindenik nemzetnek a' magáét kikerekíteni és kimutatni.

Ha már beáll azon szomorú eset, hogy a' nemzetiségek kérdése vetélkedés és vita tárgyává válik, mely háttérbe szorítja a' hazafiúságot; ha a' nemzetiség oly izgatottságba hozza a' hon lakóit, hogy a' hazafiúi érzelemnek aegise nem képes őket saját szenvedélyeik ellen megóvni 's okvetlen el kell intézni a' nemzetiség kérdését, mielőtt egész szívvel láthatnának a' honlakók a' haza ügyei után; mindaddig míg e' kérdés égő kérdés, melyet el kell intézni bárhogy, különben nincs nyugalom: – mint egyedüli elv áll elő az, hogy egységnek kell lenni baza és nemzet között 's egy hazában csak egy nemzet adhatja meg az életműködésnek és kifejlésnek irányát – ha úgy tetszik – csak egy nemzet lehet uralkodó. Mert ha két vagy épen több irány létezik, ez irányok összeütközésbe jönnek és paralizálják egymást; továbbá, ha több irány akar létezni 's mindenik jogokat követel, ez annyi mint nyílt háború, mely az erkölcsi fegyverekkel meg nem elégedvén, anyagi fegyverekhez nyúl. – A' természet rendje az, hogy minden nemzet egy tömegben éljen és saját hazával bírjon úgy, hogy a' haza határai addig terjedjenek a' meddig a' nemzet nyelvét beszélik, vallják és követik világnézetét és szokásait. Ezen szerencsés helyzetet azonban sok helyen megtagadta a' sors a' nemzetektől 's ez esetekben mi azoknak teendője? Ott, hol két vagy több nemzet van egy területen egy testbe összeszorítva a' nélkül,

hogy ezen kerületet mint egészet tudná felkarolni hazájául, hanem annak csak bizonyos kikerekített részét vallja valódi honának: ott a' nemzetek váljanak szét 's alkossanak külön hazákat. így történt Németalföldön, hol a' hollandi és belga nemzet közmegelegedésre külön vált. Ott, hol két nemzet úgy él egy hazában, hogy az egész területet, melyen mindkettő' együtt lakik, hazájának vallja, hol nem külön kikerekített területet foglal el, hanem egymással apróra összekeverve 's összefonva létezik: ott a' két nemzetnek különválnia anyagilag lehetlen 's annak kell irányt adni, melynek a' másik felett természetes felsőbbisége van. Ha ezen felsőbbiség kétséges, ha például az egyik mind számra mind birtoki és értelmi súlyra nézve erősebb, de a' másinak több mozgékonyága és fejlékenysége van, vagy ha egyik erősebb számra a' másik ellenben súlyra: – akkor küzdjenek meg 's alapítsák meg minél előbb egyiknek felsőbbiségét, és menjen a' haza élete ennek iránya és vezetése alatt. Ily forma állapotban van Csehország. Hol két vagy több nemzet él együtt 's köztök akár egyenként akár mindnyájukat összevéve 's így ellenükben az egyiknek természetes és minden tekintetben való felsőbbisége van: ott ez legyen az irányadó és vezető, 's a' többinek meg kell alárendelt állapotába nyugodnia, különben örökös sikertelen küzdekek mellett maga fog szenvedni, a' mennyiben zsibbaszthatja a' hon jólétének és saját emberi jólétének kifejlődését. Ez esetben van Magyarország. – Mindezen esetekben meg kell jegyeznünk, *hogy azért, mert valamely nemzetnek le*

kell mondania a' felsőségről 's irányadó szerepről, azért megmaradhat külön nemzetül, megtarthatja nyelvét, nemzeti jellemét, nemzeti szokásait 's azokat kellő' tökélyre ki is fejtheti 's mind ezekhez ragaszkodhatik mindaddig, még vagy önkénytelen és észrevétlenül fel nem olvad vagy maga jószántából le nem mond azon nemzeti birtokairól, melyeknek élvezetét háttérbe szorítja 's nélkülözhetővé teszi a' nagyobb mértékben élvezhetővé vált 's a' szívet egészen betöltő általános emberiségi birtokok, u. m. szabadság 's szellemi 's anyagi jólét élvezete, 's a' melegebbé és boldogítóbbá vált hazaszeretet. Ha ez elérhető, annál jobb a' hazára nézve, mert ekkor nem lévén semmi különbség, semmi különváló érdek a' hazafiak között, semmi nem tartóztatja őket vissza attól, hogy közösen 's egyenlő ügyekezettel törekedjenek a' hon javának előmozdítására. De ha fennmaradnak is az egyes nemzetiségek, csak helyesen fogják fel állasukat, megélhetnek békében egymás mellett 's úgy nézhetik magukat, mint egy közös anyának a' honnak gyermekei 's testvérek egymás között. Mi az egybeolvadást illeti, az jelen korunkban csak igen hosszas úton elérhető. Arra, hogy két nemzet elemeire feloszolják 's új nemzetet képezzen, úgy látszik a' körülmények többé nem alkalmasak. Erre oly erős egymáshoz ütődés kell, hogy a' feloszlás, keveredés és újjáalakulás mintegy egy pillanatban végbemehessen; vagy az, hogy oly különböző fokán álljon az összeütődő két nemzet a' fejlődésnek, hogy egyiknek tulajdonait a' másik mint azon tulajdonokat nélkülöző tökéletesen absor-

beálja; vagy mindkettő' oly fejletlen állapotban le-
 g-yen 's annyira közel a' természetes vadság és
 fejletlenség állapotához, hogy egybeolvadás alkal-
 mával alig találjon egymásnak átengedni 's feláldozni
 valót 's a' könnyen menő anyagi keveredésnek
 szellemi és erkölcsi akadályok útjába ne álljanak.
 Mindezen feltételek a' korunkban Európában leg-
 alább létező nemzetek között fel nem találhatók 's
 nem képzelhető, hogy új nyelvek új nemzetek tá-
 madjanak mint a' Francia, Spanyol, Olasz 's a' t.
 Minden nemzet ki van annyira fejlődve, hogy min-
 deniknek van igen sok erkölcsi és szellemi birtoka,
 ki van fejlődve mindenik annyira, hogy nem talál-
 hatók fel többé az egykor létezett roppant külön-
 ségek. Azt ellenben, hogy némely nemzeti külön-
 ségek és sajátságok élvezetét háttérbe szoríthatja,
 a' nagyobb mértékben kifejlendő emberiségi emel-
 kedés élvezete, feltehetjük azon folytonos 's bármi
 háborítások mellett is feltartóztathatlan haladástól,
 melyet tagadnunk nem lehet. Mindez azonban ma-
 gának a' nemzetnek dolga 's ebbe a' másik habár
 felsőbbiséggel bíró nemzetnek avatkoznia nem szabad,
 először mert ez erkölcstelen, másodsor mert ma-
 gára nézve sem tanácsos. Erkölcstelen átalában el-
 venni akár egyes embernek akár egész nemzetnek
 bárminemű birtokát; annyival inkább oly birtokot,
 mely szívéhez legközelebb áll, melyet a' természet
 oltott mint szent és gyöngéd érzelmet kebelébe 's
 melynek legkisebb sérelme a' legmélyebb fájdalmat
 okozza. Mindaddig míg egy nemzetnek ezen érzel-
 meit más érzelmek háttérbe nem szorítják, míg azok-

hoz bensőséggel ragaszkodik, addig ezen érzelmek szentek és sérthetlenségnek 's azokhoz nyúlni, azokat megsemmisíteni akarni a' legmélyebben sértő zsarnokság. Ezt egy nemzet se képes eltűrni 's azért küzd ellene kétségbeesésig. Az ily küzdelmet felidézni nem csak erkölcsileg tilalmas, hanem veszedelmes is, 's egy habár gyengébb de kétségbeeséssel küzdő ellenség veszélybe hozhatja az erősebbet is; azonkívül minden ily harcz hátraveti mindkét felet a' közös fejlődés és haladásban, mert más tekintetben veszi igénybe azon erőket, melyek ezeknek kiszélesítésére is csak megfeszítés mellett elégségesek.

De mielőtt bővebben fejtegetnénk e' tárgyakat 's az azokból folyó minket különösen érdeklő következményeket, mulassunk még kissé a' haza, nemzet és nemzetiség fogalmainál, hogy tisztába jöven az általános kérdésekkel, biztosabban járassunk el azoknak ránk való alkalmazása körül.

Mint már fentebb előadtam, rendeltetésünknek legfőbb határozata az, hogy *emberek* vagyunk 's a' lehető emberi tökély és jólét elérésére törekedjünk. Ez áll legfelül minden érzelmeink és kötelességeink között. A' haza azon része vagy darabja az emberi küzdelmek térhelyének 's magának az emberi nemnek, melyet a' végzet gondunkra bízott 's melyen mint szűkebb körre szorított pályán rendelt törekedni, rendelt előmozdítani a' közös emberiségi czélok elérését. A' nemzet azon része az emberiségnek, mely az általános emberiségi hasonlatosságon kívül velünk még külön saját hasonlatossággal bír nyelvben, jellemében, minden idő és térbeli viszontag-

ságokon át megtartott közös érdekekben és szokásokban, melyhez a' természet különös ragaszkodást és családi érzelmet oltott kebelünkbe. Hazaszeretet és nemzetiséghez való ragaszkodás két külön indulat, mely ott, hol haza és nemzet egy, egygyé olvad össze, ott hol több nemzetnek van közös hazája, külön áll egymás mellett. *A kettő közt a haza áll felül* (azon haza, mely változhatlanul van részünkre meghatározva), mert ez az általánosabb fogalom az emberiség azon részéről, melynek elővitelét különösen rendelte a' sors osztályrészünk és kötelességünkül. Hol nemzet és haza határa egy, a' nemzeti érzelem csak kettőzteti azon ügyekezetet, melylyel a' haza elővitelére törekedünk 's nincs kérdés arról, mi elébbvaló haza-e vagy nemzet, de ott, hol a' haza és nemzet fogalma külön áll, az utóbbi alantabb áll az elsőnél mint általánosabbnál. A' nemzetiség érzelve szűkebb körre szorul 's ha felül kerekedik a' hazaszereteten, nem engedi, hogy egész hévvel és teljes ügyekezettel munkálkodjunk a' haza elővitelén, s ha nem semmisíti is meg a' haza iránt való szeretetet, de zsidbasztja működésében. Ekkor a' nemzetiség érzelve a' hazaszeretettel ellenkezésben áll, 's így ellenkezésben áll az emberiség postulatumaival, melynek csak egy része a' haza. Ez esetben *alá kell rendelni a' nemzetiséghez való ragaszkodást a haza iránt való kötelességnek*. Mihelyt meg van alapítva egy nemzetnek felsőbbbsége a' hazában, szabad röptét lehet engedni a' nemzeti érzelmeknek, de csak annyiban a; mennyiben a' haza javával ellenkezésbe nem jönnek. Ez eset akkor áll be, ha a' nemzeti-

ség oly tárgyokban és oly módon nyilatkoztatná buzgóságát, mely más nemzetiségeknek a' haza érdekeit nem zavaró nyilatkozatait elnyomná, mert akkor viszálykodást, tán harczot idézne elő, mi káros volna a' hazára nézve.

Hazafiúi és nemzetiségi érzéseknek tárgyai és nyilatkozatai sok tekintetben különböznek. A' hazafiúi indulat *) igénybe veszi az elmének legmagasabb emelkedését 's a' kebelnek legnemesb érzelmeit, míg a' nemzetiségi érzelmek könnyebben megbarátkoznak a' korlátolt felfogással és szűkkeblű indulatokkal. A' honszeretet a' honnak ismerését feltételezi 's csak akkor fejlelhet ki teljességben, ha az ember fel tudja fogni hazájának összes állását, múltját, jelenét, jövőjét, fel tudja fogni szükségzeit, meg tudja érteni vagy fel is találni azon módot és eszközöket, melyek által a' hon javát előmozdítani lehet. Ez igénybe veszi az elmének magasabb emelkedését, a' honszeretet feltételezi, hogy az ember gyönyört és megelégedést nyerjen az összeség, az összes haza boldogulásának szemléletén; hogy ezen gyönyör oly nagy legyen, miszerint kész legyen az ember saját közelebbi érdekeit és élvezet alárendelni 's a' haza java felett való öröme nagyobb legyen mindazon örömnél, melyeket saját magához közelebb álló tárgyak felett érez. Ezek a' kebelnek legnemesebb érzelmei. A' nemzeti-séghez való ragaszkodás ellenben igen jól megfér igen korlátolt felfogással is. Extra Hungariam non

*) A' hazafiúságot ezen értelemben veszem: Patriotismus, 's nem értem alatta az egyszerű ragaszkodást szülőföldünkhöz.

est vita. Ez ugyan csak eléggé korlátolt felfogás ég pedig nem csak megfér a' nemzetiséghez való ragaszkodással, de sőt annak kifejezése gyanánt tűnik elő. Gyakran megesik, hogy ragaszkodik a' kebel olyanokhoz, mikhez nem volna képes ragaszkodni, ha át bírná látni, hogy az nem érdemel ragaszkodást. Továbbá a' nemzetiséghez való ragaszkodás gyakran megbarátkozik a' szűkkeblűséggel. Önzők vagyunk saját nemzetünk részére, mert ezt óhajtjuk leginkább emelkedni látni, haragszunk ha más jobban boldogul 's irigyekké leszünk. Ezek az emberi kebelnek alacsonyabb szenvedélyei, melyekbe könnyen átcsap 's melyekkel gyakran szövetkezik a' nemzeti érzelem.

De ha a' nemzeti érzelem ekként alantabb áll elmebeli emelkedés és érzelmi nemesség tekintetében a' honszeretetnél, épen az által, mert emberiebb 's az embert úgy mint egyszerű gyarló 's nem csak erényre de bűnre is hajlandó lényt veszi igénybe, élénkebb, általánosabb 's így hatásosabb is; míg a' honszeretet inkább a' kiváló lényeknél otthonos, addig a' nemzetiségi érzelem mozgásba hozhat minden embert egyiránt. 'S látjuk is, hogy míg az élénk, tette 's áldozatra buzdító hazafiúi érzelem csak keveseknél mutatkozik 's a' népeket csak különös pillanatoknak felmagasztaló hatása alatt szokta átmelegíteni, addig a' nemzetiségi érzelmek folytonos izgatottságban képesek tartani a' tömeget is, annyira, hogy a' fanatismusnak, mely mindég eszmék korlátoltságán alapszik, legalkalmasabb tápszerei.

Mindazáltal a' nemzeti érzelem is sokkal maga-

sabban áll mind értelmi mind érzési tekintetben a' pusztá önzésnél. A' nemzeti érzelemnél is meg van azon felfogás, miszerint saját jólétünk másoknak jólététül függ, 's meg van azon érzés, miszerint azért, mitől egészben és távolabbról véve függ jólétünk, fel kell áldozni pillanatnyi szűkebb körben forgó érdekeinket. – Szóval a' nemzeti érzélem is áldozat-készséget feltételez és ebben áll szellemi részünknek legmagasabb és nemesebb nyilatkozata. Ez közös a' honszeretet és nemzeti érzélem között a' pusztá személyes önzés ellenében 's csak azon különbség van közöttük, miszerint míg a' honszeretet majdnem tisztán egyazonos a' legmagasabb emberi indulattal, addig a' nemzeti érzélem az alacsonyabb indulatokkal gyakran összekeveredik és szövetségre lép.

Az emberiség ügye ott áll legjobban, hol a' hazaszeretnek és nemzethez való ragaszkodásnak működése összevág, hol ha a' haza javát törekszünk előmozdítani, nemzetünk érdekében dolgozunk 's ha nemzetünk mellett buzgunk, egyenesen a' haza javát mozdítjuk elő. Hol a' hazaszeretet oly élénk és általános, hogy magában elegendő zálogot szolgáltat a' haza érdekeinek, ott alig van szükség a' nemzeti-ségi érzelmek potenczírozására és mozgásba tételére; ott a' nemzeti érzelmek maradnak a' szívben, hol fészük van 's nem lépnek a' nyilvános működésnek színpadára. De a' hol a' honszeretet magában nem nyújt elég biztosítékot ily célra – mert vagy nincs elég fejlettség az értelemben 's elég emelkedettség az érzelmekben vagy nem nyújt annyi jót a' haza, hogy sokat várhatna tőle a' honfi 's azért sokat is

tenni lehetne kész érette – ott a' nemzetiség érzelme hatalmas segédül áll elő. Mint ösztönszerű 's a' természet által keblünkbe plántált érzelm ösztönszerűleg és belülről késztet és indít a' közügy előmozdítására. Más részről a' külön nemzeti érzelmek által verseny jövén létre külön nemzetek között, mely mint minden verseny, mely nem harcz, azaz egymás akadályozása vagy megsemmisítése, leghatóságabb ingére minden törekedésnek.

A' hazafiúság (patriotismus) tárgya emelni a' világnak az emberiségnek azon részét, melynek jólététől függ saját egyéni jólétünk. Tehát önzés! Igen önzés, hanem az önzésnek az a' természete, hogy ha nagy mérvekben nyilatkozik, ha távolabbról 's az ember nemesebb részét érdeklő tárgyakban él, elveszti azon gyűlöletes színt, mely az önzés fogalmára van ragadva 's az emberi szellem legmagasabb nyilatkozatai közé emelkedik. A' hazafiúság csak ott munkálkodhatik, hol a' haza fiának van módja tenni valamit a' hazáért, hol befolyással bír a' haza ügyeinek vitelére, hol ügyekezését eredmény követheti. A' mennyiben van meg ennek lehetősége, annyiban fejlődhetik ki és potenczírozódhatik a' hazafiúság. Nem mutatkozhatik ott, hol nincs tér, melyen az ember kifejtheti munkásságát; a' hazafiúságnak lényeges feltétele a' munkálkodás. Ellenben a' nemzetiségi érzelm gyakran és sok tekintetben csupa ragaszkodásból is megél; ragaszkodásból nyelvhez, saját jellemhez és tulajdonságokhoz. A' hazafiúság egy kiszabott térhez van kötve, ellenben a' nemzetiségi érzelm a' nép megtartja elgondolva földterü-

lettől is, akkor is, ha állandó hazája nincs és vándorló, földönfutó. Hazát lehel újat is keresni elhagyván a' meglévőt, de nemzetiségi érzelmet választani 's egyszerre cserélni nem lehet. Amaz szabad akarattunktól is függhet, ezt szívünk sugalja 's természetünk kisugárzása; még hosszasan és folyvást előtérbe jövő benyomások meg nem változtatják természetünket, addig nem változhatnak a' belőle kifolyó érzelem. Egy hazának emelkedésén közösen munkálkodhatik több nemzet is, de egy nemzetiséghez való ragaszkodás csak egy nemzetnek sajátja 's csak egy munkálkodhatik érette.

Életre való népeknél, midőn a' hazafiúság munkálkodása zsidbasztva vagy akadályoztatva van, a' nemzetiség érzése lép előtérbe. Midőn a' hazafiúság teljes tevékenységben van, akkor a' nemzetiséghez való ragaszkodás mind a' mellett, hogy teljes épségben megvan, nem üt semmi zajt, csak ösztönszerűleg él, 's nem történik ráhivatkozás, legfeljebb kivételes esetekben, midőn a' hazafiúság a' haza érdekében szükségesnek látja felhívni mint egy tartalékerő gyanánt 's használja potenciáját mint eszközt a' haza érdekeinek kivívása vagy előmozdítása végett. 's ekkor azután a' hazafi lelkiismerete és értelmességétől függ, mennyiben és miként alkalmazza e' nehezen kezelhető eszközt. Ha a' hazafiúság küzdőhomoka el van zárva, akkor a' nép nemzetiségének erődjébe menekül 's ez erődöt erősíti kitelhetőképen, hogy kiállja az ostromot, mely létét fenyegeti. Ilyenkor a' hazafiúság abban áll, hogy fentartassék azon nemzetiség a' hazában, mely annak alapja, élelve,

mozgató ereje és a' melyhez való ragaszkodás legbiztosabb záloga a' haza jövődjének.

Mindazon országokban, hol a' hazafiúság teljes erőben él és munkálkodhat] k7 nem is látunk különös nemzetiségi mozgalmakat. Ellenben mindenütt, hol a' haza léte 's a' hazafiúság terének visszafoglalása van kérdésben; hol a' népek azt látják, hogy elnyomatván a' harctérről csak a' nemzeti érzelmek erődjében találhatnak menedéket; vagy a' hol erőt akarnak szerezni arra, hogy visszanyerjék a' hazát: ott látjuk különböző alak és irányban 's különböző intensivitással előtérbe lépni a' nemzetiséghez való ragaszkodást 's a' mellette való küzdelmet.

IV.

Előadván általános nézeteimet haza-, hazafiúság -, nemzet-, nemzetiségről, legyen szabad pár szót mondanom ezeknek állásáról minálunk.

Jelenleg alig hallatszik nálunk a' haza neve. Haza és hazafiúság helyett a' nemzetiség hallatszik mindenfelé. Mi ennek oka, jól van-e ez így?

Összeségében véve fel állapotunkat, összevéve múltat, jelent, jövőt nálunk különösen úgy tűnik fel a' hazafiúság mint legfőbb és mindeneken, különösen a' nemzetiséghez való ragaszkodáson is felül álló kötelesség. A' hazafiúság egyesíti mindazon különböző elemeket, melyek hazánkat alkotják, a' nemzetiség elve ellenben szétvonja azokat. Nálunk a' hazafiúság a' centripeta, a' nemzetiség a' centrifuga erő. Minden, mi arra hat, hogy ezen különböző elemeket összetartsa, nagyobb tekintetet érdemel nálunk minden egyébnél. így oly institutiók is, melyek a' kor szellemével, a' szabadság és egyenlőség doctrináival ellenkezni látszanak, melyek elavultak de a' történetet élénken állítják elménk elébe, szóval oly institutiók is, melyek különben ki nem állanak az elmélet és új szellem próbáját, nálunk félre nem

vethetők, ha egyesítőleg hatnak hazánk különféle elemeire 's e' nagy czélnak áldozatul fel kell azokat tartanunk. De általánosán szólva a hazafiúság indulata az, melyet kell mindenképp felett fentartanunk, felébreszteniünk hazánk mindennemű lakóiban, 's a' hazafiúság cultusát kell oly magasra állítanunk, hogy az a' serdülőnek legszebb álma, az ifjúnak legkedvesebb ideálja, a' férfiúnak legerősebb serkentője, a' hajlott korúnak legszebb babérja, az összes nemzetnek pedig legfőbb dicsősége legyen. Nekünk szeretnünk kell hazánkat egész kiterjedésében. Azon területek, melyekben a' magyar faj fészkel, ne legyenek hazánk szűkebb értelemben, ne legyenek inkább hazánk mint azon területek, melyeken tótok, ráczok, oláhok laknak. Minden talpalatnyi föld, mely hazánk határain belül fekszik egyiránt szent legyen előttünk 's a' hazafiúi érzelem épen úgy lebegtesse védő szárnyát Kárpát bércei mint a' Tisza sík partjai felett. Csak úgy hazánkfiának tekintsük a' tótot, ráczot, mint a' magyar ajkú honlakót 's csak úgy szívünkön feküdjék azok javának előmozdítása, mint emezeké. Mindenképp felett a' hon javán munkálkodjunk 's ne ismerjünk hazánkban tartományt és tartományi érdeket. A' nemzetiség érzelmét bízzuk mindenkinek saját kebelére; ezt a' természet plántálta mindenkinek szívébe; az ő dolga mennyire érzi, mennyire van általa boldogítva, mennyire tartja felhivatva magát annak kifejtésére – ez az egyes fajoknak, ha úgy tetszik nemzeteknek magán dolga 's a' hazának nincs hozzá semmi közt. A' nemzetiségeknek nem szabad a nyilvános élet terén megjeleniök, nem szabad

irányt adniok a közügyek kezelésében, a' haza mint működésben levő lény felette áll minden más mozgalomnak 's a' magasból kell hogy tekintsen alá a' nemzetiségi kérdésekre. Ha a' nemzetiségek egymással szembe szállanak, a' hazának kell közbe lépni 's azokat visszautasítani azon határok közé, melyek számukra vannak rendelve. A hazának nem szabad egy nemzetiség pártjára állani s megfelejtkezni mindenek felett álló szerepéről.

Ez a hazának állása, így kell a' hazafiúságnak felfogni kötelességét. Ilyen a' normális állapot, így volt ez nálunk is, míg a' nemzetiségi harcz köztünk fel nem támadott. Most már állásunk megnehezült, mi főképen onnan eredt, mivel szükséges volt felidézni a' magyar nemzetiség mellett való buzgalmat, más úton nem tudott volna hazánk kikelni hosszas, haldoklással határos szendergéséből.

Átalánosságban véve a' nemzetiség mellett való küzdelem nem más, mint egy azon eszközök közül, melyek által kell – ha a' nemzetiség összhangzásban áll a' haza érdekével – a hon javát előmozdítanunk. De ne higyjük, hogy ez magában foglal minden hazafiúi kötelességet. Ez nem más, mint egyike az eszközöknek, melyeket fel kell ez esetben használnunk. A nemzetiség melletti munkálkodás nem áll párhuzamban a hazafiúi buzgalommal, hanem csak azon más egyes törekvésekkel áll egy sorban, melyek által a' haza javát véljük eszközölhetni. A' nemzetiség kifejtése egy sorban áll az alkotmányosság, az anyagi jólét, a' tudományok és művészetek terjesztése és előmozdításával, mindeniknek kellő mértékét és ará-

nyát a' hazára való tekintetet szabja meg. A' haza jó szemmel nézhet minden nemzetiségi mozgalmat, ha az kellő határai közt mozog. Minden nemzetiségi mozgalom annak jele, hogy az illető' nemzetben életerő' létezik, felülemelkedés létezik a' szűk egyéni önzés határain, közszellem 's képesség létezik tenni 's áldozni másokért is. Miután szellemi eszközök 's szellemi erők kifejtése legfőbb része minden nemzetiségi buzgalomnak, ez azt mutatja, hogy a' szellemi vagy erkölcsi rugók a; népre hatással vannak, 's ha a' nép így van disponálva, ily anyaggal sokat tehet a' haza, E7 tekintetben hazafiúi szempontból örvendeni kell minden nemzetiségi mozgalomnak Is csak arra kell törekedni, hogy azok a' kellő téren 's a' kellő korlátok között maradjanak

Átáiánosságban véve fel állapotunkat, így kell nekünk magyarokúl felfogni a' hazafiúságot 's azon nemzetiségi mozgalmakat, melyek hazánkban léteznek. Miképen áll most már különösen a' magyar nemzetiség hazánkban?

Felesleges volna hosszasan mutogatnom, hogy Magyarországon a' magyar faj legtekintélyesebb minden tekintetben 's azért a' magyar haza sorsa attól függ leginkább, van-e életerő a' magyar fajban, – mozog-e, tevékeny-e, él-e benne a közszellem, mily hatással vannak rá erkölcsi és szellemi rugók. Mindezeknek nyilatkozata a' nemzetiség mellett való buzgalom; mindezeket a' magyar fajnál a' nemzetiséghez való ragaszkodás képes leghathatósabban létrehozni és potenciározni. A' magyar nemzetiség a magyar fajnak életeréje 's munkaképessége, és a

magyar fajtól függ főképen a' magyar hazának léte és felvirágozása. A' magyar nemzetiség tehát magyar országnak életelve.

Mind nagyobb erejénél mind történeti állásánál fogva a' magyar faj adhatja csak a' tempót Magyarországnak; egyik más faj se képes az országnak consistentiáját fentartani vagy előmenetelét biztosítani, tehát a' magyar nemzetiség sokkal nagyobb fontossággal bír a' hazára nézve a' többi fajok nemzetiségénél.

Hogy ez így van, bebizonyította a' történet. Míg magyarul ment a' hazának összes élete, addig Magyarország nagy és dicső volt. Midőn a' magyar nemzetiség megtört, elgyengült: Magyarország a' legsajnálattaméltóbb állapotra süllyedett. Midőn a' magyar nemzetiség újra feléledt, egészen más élet költözött az országnak minden erébe, 's a' haza, ha nem kielégítő, de a' legszebb reményekre jogosító 's a' jövőnek biztos zálogaival bíró állapotba jött. A' magyar nemzetiség éledése oly nagy befolyással volt az egész országra, hogy ha ez által nem jött volna mozgalomba, alig ébredett volna fel a' többi honlakók nemzeti érzelve is. Hogy ebből bajok is következtek, tagadhatlan, de az élet minden esetre több bajjal jár mint a' halál nyugalma.

Miután e' szerint Magyarországnak életelve a' magyar nemzetiségben fekszik, Magyarországon a' magyar nemzetiséget fentartani 's kifejteni a' legfőbb hazafiúi eszközök és kötelességek közé tartozik.

Még egy fontos tekintet. A' magyar nemzetiség érdeke tökéletesen egy a' magyar haza érdekével. A'

magyarnak a' nagy világon e' kívül nincs helye; a' magyar nemzet nem is álmodhat más jövőről mint Magyarországeről. Ellenben más fajú honfitársaink, ha nemzeti mozgalmait túlcsigázzák, épen Magyarország érdeke ellen dolgoznak 's mint a' tények bebizonyították egyenesen más és nem Magyarország érdekében munkálkodnak, mely más országok érdeke ellenkezésben áll Magyarország érdekeivel. Bár mennyire, habár túlságosan emelkedik is a' magyar nemzetiség melletti buzgalom, ennek iránya mindég egyazonos marad azon iránynyal, mely Magyarország fenmaradásának iránya, míg más ajkú honfitársaink, ha túlságosan buzognak nemzetiségök mellett, ez hazájuknak – Magyarországnak felbomlása vagy feldarabolására vezet.

Ebből is az következik tehát, hogy ha Magyarhon lakói buzognak a' magyar nemzetiség mellett, ezen buzgalmok tökéletesen megfér a' hazafiúsággal, 's a' magyar haza érdekében buzognak.

Ezek szerint tehát tökéletesen meg lehetünk nyugodva a' felett, hogy jogunk van nemzetiségünk mellett buzogni 's hogy ez hazafiúi kötelességünk, 's e' tekintetben nem szabad lankadnunk; bár miként tüntetnék is elő korlátolt felfogás vagy szűkkeblűség képében a' nemzetiséghez való ragaszkodást azok, kik elmélet útján 's mindent egyetemesítve szoktak ítélni minden vagy némely dolgok felett.

A' magyar nemzetiséget előmozdítani – mindég a' kellő korlátok közt 's a' kellő modorban 's ezt soha ne tévesszük szem elől – minden képzelhető körülményeink közt egyik leghathatósabb eszköze

hazánk java előmozdításának. Akkor pedig, midőn nagy részben zárva van előttünk a' hazafiúi pályatér, midőn nem al mi vállainkra van fektetve a' haza ügyeinek gondja: akkor nem csoda, ha a' hazafiúságot azon téren látjuk majdnem kizárólag működni, melyre szorítva van 's a' haza és hazafiúság helyett többnyire csak a' nemzetiség nevét halljuk hangzani. Nem mondom, hogy nincs jelenleg is alkalmunk működni hazánk javának előmozdításán más ágakban is, de jelenleg mindennél fontosabb nemzetiségünk ügye 's egyszersmind épen az, melyen eredménnyel dolgozhatunk.

Talán kétségbe fogja némelyikünk vonni ez utóbbi állítást. De bővebben megfontolva, úgy hiszem, velem lesz egy értelemben. Azon irányt tekintve, melyet követtünk a' forradalom előtt nemzetiségünk ügyében, valódi szerencse mind nemzetiségünk mind hazánkra nézve, hogy megakadályoztunk haladni a' megkezdett úton. A' nemzetiségi kérdések már nyílt harczczá fajultak 's ki tudja, mily véres küzdelmek 's helyrehozhatlan félreértések 's meg nem szelídíthető kölcsönös gyűlölségek lettek volna ily harcz elkeseredésének következményei. Most vagyunk azon téren, mely az egyedüli szabad és biztos a' nemzetiség kifejtésére nézve.

A' nemzetiség mellett csak két módon szabad küzdeni 's csak ezen két módon lehet sikeresen munkálkodni. Egyik mód: védelmezni a' nemzetiséget ha megtámadtatik; másik: belterjesen (intensive) gyarapítani. Erővel terjeszteni az által, hogy elnyomjuk más nemzeteknek nyelvét és egyéb nemzeti

tulajdonait, 's rajok erőszakoljuk a' magunkét, szóval *kiterjeszteni* a' nemzetiséget, igen kétes kimeneteli) 's kétes erkölcsiségű cselekmény. Ha azon nemzet, nyelvnek rovására akarunk terjeszkedni, nem gondol nemzetiségével 's ha még is bár ily anyagnak felvitele által is nyereményt várunk magunk részére, akkor tán megengedhető-, de hol van ily nemzet 's legtöbb esetben nyerünk-e az által, ha oly lelketlen anyagot veszünk fel magunkba, mely nem érez ragaszkodást se nyelvéhez se egyéb nemzeti tulajdonaihoz. De a' legtöbb esetben vésteljesen szokott kiütni minden oly törekvés, mely mások rovására akarja a' nemzetnek nem csak gyarapodását, hanem *számszerinti terjedéséé* is eszközölni. Minél türelmetlenebb ily esetekben az ügyekezet, minél rögtönzőbb és erőszakosabb az eljárás, annál nagyobb az ellenszenv és ellenállás, mely általa felidéztek 's annál szomorúabbak következményei.

Ez oly valami, mi még a' leghatalmasabb önkénynek se sikerül 's ez is rendesen azon tér, melyre lépni fél maga a' legkorlátlanabb hatalom is.

Sokan közülünk annyira el vannak tán még most is fogulva egyrészt azon páni rettegéstől, melyet nemzetiségünk ellenségei nevezetesen a' panslavismus okoztak reánk, elfogulva azon buzgalomtól, mely annál biztosabbnak vélt minden eszközt nemzetiiségünk megóvása és terjesztésére, minél gyorsabban és szemlátomást hat: hogy igen sajnálják, miszerint nincsenek többé kezeink között azon korábban használt eszközök, melyekkel legjobban lehet létrehozni nimt mindent úgy a' nemzetiség terjedését is.

Ezek azon véleményben voltak, hogy a' nemzetiségek harcza hódítási háború, melyben csak úgy foroghatunk sikeresen, ha megelőzzük az ellenséget s mielőtt tőlünk elfoglalhatna valamit, mi foglaljuk el birtokainak egy részét; oly háború, melyben legfőbb szükség leölni minél többet az ellenség sorai közül, pusztítani birodalmát 's minél több foglyot ejteni. Én pedig úgy hiszem, hogy talán még jó ránk nézve e' tekintetben, hogy a' hatalmat kicsikarta a' sors kezeinkből. Ez által megakadályozott bennünket a' vélt gyors előmenetelben, de azon térre szorított, melyen egyedül működhetünk sikeresen nemzetiségünk érdekében. Jelenleg megszűnván a' harc közünk 's a' többi nemzetiségek közt, nyugodtan tekinthetünk vissza a' nyugvó küzdelmek fontosságai 's veszélyeire; ebből okvetlen be kell a' józanabb felfogásának 's az indulatok kihülésének következnie, be kell következnie azon meggyőződésnek, miszerint a' nemzetiséget csak belterjesen lehet sikerrel előmozdítani, 's e' célra csak erkölcsi és szellemi eszközök használhatók.

Bemutatni nemzetünknek, fajunknak életrevalóságát, tetterejét, nemes és jeles tulajdonságait; visszaédesgetni, vagy ha kell feddással és panaszszal is visszatéríteni azon fiait, kik róla megfélekedtek 's bár legsikeresebben működhetnének érlette, elhanyagolják; növelni nemzetünknek mind erkölcsi mind anyagi értékét; figyelmeztetni hibáira 's kimutatni, miképen szabadulhat meg azoktól' vagy legalább mi által paralizálhatja ezen természetében fekvő hibáinak hatását vagy miképen pótolhatja ki más jobb

tulajdonságainak emelése és felhasználása által; munkálkodni nyelvünk kipallérozásán 's tisztán megóvásban, emelni irodalmunkat 's a' nép tömegét ennek élvezetére képesíteni; előmozdítani fajunknál a' csinosodást, a' jó ízlés és társas kultúra terjedését, - szóval fajunknak jobbulásán 's erősbülésén munkálkodni: ebben és nem szám és névszerinti terjesztésében áll a' helyes törekvés a' sikeres és igazságos buzgalom nemzetiségünkért. 'S többé vagy kevésbé helyes felfogással, több vagy kevesebb eredménynyel mint óhajtott volna, de ily módon folyik most nálunk a' munkálkodás e' tekintetben, és mint chorus hangzik szerte a' hazában: *a' nemzetiség legszentebb ügyünk.*

Mi jelenleg tökéletesen helyesen fogjuk fel nemzetiségünk állását. Nem állítom ugyan, hogy e' tekintetben mindnyájunkat mintegy a' szentlélek szállott meg 's megengedem, hogy a' körülmények érdeme is egy részben, ha azon módot használjuk, mely az egyedül szabad és sikeres: de ez nem von le semmit annak valóságából, hogy akár magunk belátása akár mások igazítása után - csak hogy a' jó utón vagyunk. Egész alakjában tekintve mostani buzgalomunkat, az sokkal szebbnek és nemesebbnek látszik, mint korábbi buzgalmunk e' tekintetben, midőn meg volt rajta bizonyos rögtönző', hatalmaskodó és gyűlölséges (gehässig) színezet. Oly magasztos, oly nemes, oly szép ezen jelenleg köztünk élő buzgalom, annyira tapad hozzá a' leggyöngédebb érzelem 's a' legköltőibb rajongás: hogy valóban ritkaság éssznek és szívnek ily harmóniáját látni a' földi dolgok

körül. E' gyöngéd érzelmeknek, e' költői hangulatnak bizvást átengedhetjük magunkat ez esetben 's biztosak lehetünk, hogy mindaddig, míg a' gyűlölet keserű csépe nem mérgezi meg érzéseinket, míg tisztáknak 's igazságosaknak érezzük magunkat, addig jó úton járunk, 's csak ha szeretni nem tudunk többé, akkor tévesztettük el a' helyes ösvényt, melyen kell haladnunk nemzetiségünk ügyében.

V.

Ilyen jelenleg nálunk a' hangulat nemzetiség dolgában. A' lelkesedés ez eszmeért, e; tárgyért, tiszta, magasztos és szent, a' felfogás pedig tökéletesen helyes és gyakorlati. Ennek öntudatában lehetlen, hogy igen fájdalmas benyomást ne okozzon ránk minden, mi a' nemzetiségi buzgalomnak lehangolását mozdíthatja elő, mi el akarja oszlatni azon nimbust, mely jelenleg övedzi a' nemzetiség ügyét. Ily benyomást tesz ránk azon hideg majdnem gúnyoros hang, azon szeretetlenség, melylyel szól báró Eötvös József „A' XIX-ik század uralkodó eszméi stb.” című munkájában *a!* nemzetiségről.

Hogy ily beszédet nyugodtan tudunk meghallgatni, igen nagy bizonyosága annak, mennyire haladtunk a' dolgoknak higgadt felfogásában. Más korban, ha ily hidegen bonczkés alá vették volna legszentebb 's szívünkhöz legközelebb álló ügyünket, nem lettünk volna képesek a' szerzót követni bonczolásában, nem hagytunk volna keblünkben legkisebb kételyeket is kicsirázni, hanem egy hanggal kiáltottuk volna a' „crucifigét.” Ezt csak közbevetőleg kívántam felemlíteni, mert távol vagyok attól,

hogy tagadjam az észnek és ismeretnek azon elvitázhatlan jogát, miszerint annak nem csak szabad, hanem kötelessége is szemébe nézni mindennek.

Nem tudom tisztán felfogni, mi valódi oka annak, hogy ily modorban tárgyalja a' nemes báró a' nemzetiséget. Azon meggyőződés-e miszerint a' nemzetiség általában nem azon alap, melyen a' népek legjobban működhetnek rendeltetésük betöltésére 's egészen más dolgokban kell ez alapot keresni; azon meggyőződés-e, hogy különösen a' magyar nemzetnek más úton kell megalapítani jövőjét: vagy pedig az ügyekezett kárhoytatni 's valódi értékére leszállítani *némely* nemzeti törekvéseket. Különben nincs jogunk vizsgálni a' szívek és vesék titkát, 's az olvasónak az író irányában csak azt áll jogában vizsgálni, mit az író úgy ád elő, mint saját meggyőződését, mi felül minket is meg akar győzni, mit velünk el akar hitetni.

E' tekintetben kétféle hatása van előadásának a' nemzetiségről. Azon hang, melyben tartva van lehangolja azon buzgalmat, melyet érezünk nemzetiségünk mellett; azon okoskodások pedig, melyeket körülötte és ellene felhoz, igen képesek arra, hogy skepsist költsenek fel bennünk a' nemzetiség tárgyában. Mindkettőt felette károsnak tartom legalább ránk magyarokra nézve 's annyiban a' mennyiben e' munka nekünk is szól, mert meg vagyok felőle győződve, miszerint csupán nemzetiségünkhöz való ragaszkodásunkban fekszik mind fenmaradásunknak mind jövőnknek biztosítóka.

Bármennyire óhajtánám elkerülni, kénytelen

vagyok a' nemes báró irányában személyeskedni. B. Eötvös mint ember, mint hazafi az első sorban áll, de ágy látszik a' nemzetiség iránt nincs érzéke. Ismeri magosabb rendű hivatásunkat 's annak, mennyire gyarló ember erre képes 's a' mennyire a' jelesek szoktak, meg is felel. De ágy látszik nem találja helyét azon téren, mely nálunk jelenleg magába foglalja mind azt, min munkálkodnunk lehet v és kell, t. i. a' nemzetiség terén. Neki szűknek látszik és korlátoltnak e' tér, kicsinyli ez alárendelt érdekért való lelkesedést 's azt hajlandó elfogultságnak nevezni. 'S vagy azért, vagy mivel, mint mondám, ágy látszik nincs érzéke a' nemzetiség érzelme iránt, nem képes e' dologba mélyen bebocsátkozni. Nem tesz különbséget a' nemzeti *érzelem* és neizeti *törekvések* között 's el kettőt együtt veszi, egyiránt bírálja 's egy forma természetű jelenségeket és mozgalmakat lát mindenütt, hol a' nemzetiség nevét látja a' zászlókra feltűzve. Meglehet azonban, hogy csalatkozom 's b. Eötvös igen is bír a' nemzetiség érzékével, sőt képes is ahhoz ragaszkodást érezni: de ez esetben az tűnik ki előadásának ágy hangja mint tartalmából, miszerint oly nagy fegyelem alatt tudja tartani érzelmeit 's belső ösztöne sugallatait, annyira alá tudja azokat rendelni eszméinek, hogy azoknak még csak nyoma se látszik keresztül okoskodásain.

A' szülő megtudja feddeni, sőt szigorúan büntetni is gyermekét, de minden szigorúságán keresztül látszik az iránta való részvét és szeretet, csak a' mostoha fedd és büntet habár szülői módon, de

részvét és szeretet nélkül. Ily mostohán bánik b. Eötvös a' nemzetiséggel valamint bánt egykor azon ősi intézményünkkel, melynek szükséges volt meg-róni hibáit 's megváltoztatni mennyiben hiányos lehetett szerkezetét: de csak nehéz szívvel lehetett tőle megválni akarni, miután ennek köszönhetjük, hogy oly sokáig megbírtuk óvni legdrágább nemzeti tulajdonainkat.

Az ily előadásnak igen nagy hatása van mind-azon hamis „erős szellemekre” (esprit fort), kik mindenkor nagy számmal találkoznak minden népnél, melynek egyáltalában nincs természetében az érzelgés, mely ellenkezőleg hiu, kérkedő 's mely különös férfiasságot helyez abban, hogy magát rozabbnak mutassa, mint a' milyen valósággal. Az ily hang nagyon alkalmas lehangolni a' buzgalmat, azt gyermekesnek, korlátoltnak tüntetni fel 's lerántani róla azon nimbust, melynek különben oly nagy hatása lehet.

Más részről azon körmönfont okoskodások, azon hatalmas 's az elmét behálózó dialektica támogatva az ismeretek ömledező bősége által, lehetlen hogy meg ne ingasson és kelepcezébe ne kerítsen igen sok embert, ki tud gondolkozni, tudja az író gondolataiban követni, de nem tudván saját elméjéből ellenokokat meríteni, kénytelen félrevetni azon természeti ösztönt, mely csak súgja neki: hát ha mégis másként áll a' dolog? Ez által, ha nem kap is erős lábra az új meggyőződés, de feltámad a' kételkedés az élőbbekben 's meg van törve a' buzgalom, a' munkakedv. Ez annál inkább megtörténhetik, miután az olvasó sokat talál olyat b. Eötvös könyvében mi felől

tökéletes felvilágosítást, tökéletes meggyőződést nyerhet 's minek semmi homályos sugallat nem mond ellen keblében. Ezeknek kedvéért 's ezek által megnyerve igen könnyen elhiheti a' többit is, 's nem hajlandó feltenni, hogy ugyanazon író, ki oly biztosan ítélt egy dologban, megsikamlík a' másíknak terén.

Aligha többet nem ért el b. Eötvös, mint megnyit elérni akart. Meglehet nem volt szándéka lehangolni azon buzgalmat, mely közöttünk él a' nemzetiségért ez idő szerint, mert nem hiszem, hogy ez ellen úgy mint most él, bárkinek is lehetne kifogása, az emberiség szempontjából is; meglehet csak azt akarta kimutatni, hogy bizonyos helytelenül irányzott 's túlcsigázott követelésekkel előálló nemzetiségi mozgalmakat nem lehet aggodalom nélkül tekinteni; meglehet ezekre csak úgy vélt hatást gyakorolni, ha magát irányukban az igazság és méltanyosság színében állítja elő, mint ki nem tesz különbséget, hol és miként látja az általa kárhoztatott törekvéseket és sújtja azokat, habár fájna is azoknak, kik hozzá legközelebb állanak: de ezek által nem történhetik-e meg könnyen, hogy – röviden szólva – gyerekestől önti ki a' fürdőt.

Ezeket előrebocsátva, vizsgálat alá akarom venni b. Eötvösnek két állítását, melyre alapít mindent, mit a' nemzetiségről mond; ezekre vezet vissza mindent, ezekre utal minden alkalomnál. E' két állítás következő:

„Minden nemzeti érzelem alapja a' meggyőződés, hogy dicsőség bizonyos néphez tartozni, mint mely szellemi vagy erkölcsi tulajdonságai által

másokon túltesz, 's mely ezen magasabb adományait vagy kitüntette a' múltban, vagy arra van hivatva, hogy azokat a' jövődöben bebizonyítsa."

„A' ez él: a' kérdéses nép ezen magasabb hivatásának tökéletes érvényességet szerezeni az által, hogy a' népben szunnyadó erök kifejlesztése által neki a' más népek feletti uralkodás, mely ö't megilleti, biztosíttassék."

„*Valamennyi nemzeti törekvés alapja a' magasabb hivatás érzete; célja: uralkodás.*”

(Ezen definitióknál hibásnak találom azt, hogy a' „nemzeti érzélem” és „nemzeti törekvés” egy értelműnek vétetik, de hagyjuk ezt nehogy szörszál hasogatóknak látszassunk.)

Véleményem szerint minden nemzeti érzélemnek alapja azon természeti ösztön, mely szerint szeretjük magunkat, a' hozzánk leginkább hasonlókat 's legközelebb állókat; szeretjük azokat, kikben mint tükörben latjuk önmagunkat, kikben látjuk azon tulajdonokat, melyekkel magunk is bírunk, vagy melyeket hasonló természeti alkotásunknál fogva mi is megnyerhetünk; szeretjük azokat, kikkel, a' mióta csak az emlékezet él, közös sorsban – jóban roszban:- részesültünk. Azaz: a' nemzeti érzélem szereteten 's így érzésen, nem pedig véleményem 's e' vélemény által szült elbizottságon alapszik. Ez érzélem azon törekvést szüli, miszerint fentartsuk mind azt, min ez érzélem alapszik, azaz: a' nemzeti törekvés célja, önfentartás. Ez önfentartás vágya természetsszerűen késztet arra a' mit b. Eötvös a' nemzeti törekvések ez óljának mond (bár itt a' cél az

alaptól bajos élesen megkülönböztetni, mert a' kettő összeolvad) t. i. hogy a' nemzetiséget fentartsuk az által, hogy kifejtsük nemesítsük 's elég erőssé tegyük, miszerint léte biztosítva legyen.

Nemzeti érzélem és törekvés, ezeknek alapja és célja tekintetében ezek nézeteim. Nem akarok a' logica és metaphysica végtelen régióiba bocsátkozni 's fogalomról fogalomra, tételről tételre vitatkozni. Kötetlenebb formában kívánok előhozni némelyeket b. Eötvös állításai ellenében a' magaméi mellett, élvén magának a' nemes bárónak példaadásával az előadás modorára nézve, ki is így szól mindjárt felhozott tételeinek felállítására után: „csaknem szükségtelennek látszik ezen tételek bebizonyítására szót vesztegetni 's a' t.” 's így elég kötetlenül fog tételeinek bebizonyításához.

Mi az első tételt illeti, úgy hiszem nem fogja senki tagadni, miszerint a' nemzetiség érzete ugyan az egy népnél, mi az atyafiságos kötelékek és érzélem egy család tagjainál. A' hasonlat oly tiszta, annyira illik, hogy tökéletesen felvilágosíthatja az első kérdést. 'S most már kérdem: azért ragaszkodik-e egyik atyafi a' másikhoz, mivel minden más embernél szebbnek, jobbnak, okosabbnak találja, vagy azért, mivel híjába már ez neki szülője, gyermeke, rokona. Azért érzi-e magát mindenki jobban 's othonosabban családja társaságában, mivel az minden más társaságnál érdekesebb, mulatságosabb kitünőbb, vagy azért, mivel az épen az ő családja, köre, társasága? Azért készebb-e családjáért tűrni, szenvedni, fáradozni, mivel kitünőbb tulajdonai 's

érdemei által ez arra minden más embercsoport felett legérdemesebb, vagy azért, mert hijába már ezek állanak hozzá legközelebb, ezekhez csatolja érzelme 's ezektől várhat ismét leginkább maga is áldozatot.

Hát olyan volna az emberi természet, hogy minden vágya határtalan legyen 's bizonyos ponton ne volna megelégedés soha és sehol? Hisz ez tagadása volna minden megelégedésnek 's minden boldogságnak 's a' léleknek a' végtelenbe az elérhetlenbe való utasítása. Ne szerethetnénk mást, mint a' tökéletest, a' mindenek felett állót? Ezt nem tapasztaljuk sem az anyagi sem az erkölcsi világban. Miután az embereknek nagy többsége ragaszkodik kiki maga fajához nemzetéhez, oly hígvelejű-e az emberek többsége, hogy legkitűnbőbbnek tartja maga nemzetét 's csak azért ragaszkodik hozzá, vagy csak oly ember képes fajához ragaszkodni, ki nem képes felfogni, hogy bizony az ő fajabelieknél különb lények is léteznek 's így egy értelmes, felvilágosodott ember se képes a' nemzeti értelemre? Hová vezetne bennünket ez okoskodás!

Nem hiszem, hogy korunkban léteznék oly korlátolt értelmű nép, hogy magát valamennyinél különbnek tartsa minden tekintetben, hogy egy-egy szláv törzs vagy a' görög, oláh stb. nemzet magát többetérőnek tartsa például az angol nemzetnél: de azért van a' keblekben annyi érzés, hogy megtartsa az ész mellett jogait és ragaszkodjék valamihez, mi habár nem tökéletes de – miénk, sajátunk; hogy átlássa, miszerint a' legmagasabb értelmi élv se

elégít ki, ha szeretni nem tudunk, ragaszkodni nem tudunk valamihez.

Azért is azt tartom, a' nemzeti érzelmet igen jól lehet motiválni a' nélkül, hogy azt higyjük, miszerint minden nép, mely nemzetiségéhez ragaszkodik – 's a' nép alatt értve annak felvilágosodottabb és értelmesebb részét is – magát szellemi vagy erkölcsi tulajdonságainál fogva minden népeknél különbnek 's isten választott népének tartsa. Szereti nemzetét úgy mint van, mert hiába nem tehet róla, hogy szereti.

Azon tételmenek felvilágosítására, hogy a' nemzeti törekvések célja az önfentartás vágya, legyen szabad például a' magyar nemzeti törekvést legújabb formájában felhozni.

Közbevetőleg fel akarom említeni, hogy maga azon lelkesedés, mely nálunk ez ügy mellett mutatkozik, bizonyosság b. Eötvös tételei ellen, mert lelkesedés nem fér meg korlátolt hiúsággal, mi volna részünkről a' „magasabb hivatás érzete,” sem idétlen önző, vétkes vágyakkal mi volna nálunk az „uralkodás vágya.”

Egészen más dolgok lelkesítenek minket. Lelkesedünk nyelvünk, történetünk 's fajunk összes szellemi és anyagi birtokának fenntartásaért. Mi élni akarunk, lenni akarunk valami 's érezzük, hogy ha kiforgatnak bennünket nemzetiségünkből, oly hitvány és nyomorult amalgama, keverék félvér fajzat lesz belőlünk, melynek nem lesz semmi erkölcsi értéke. 'S oly jótékony, meleg és boldogító érzés az, hogy magyarok lehetünk, hogy nevelhetjük, gyarapíthatjuk

‘s terjeszthetjük ezen érzetünk körét és tárgyait, hogy ehhez hasonlót nem tud adni az általános civilizatio minden kincseinek egyetemébül.

Miként ébredett fel nálunk a’ buzgalom nemzetiségünk mellett? Láta népünk miként indult romlásnak, miként fajul; láta, hogy nagyjai lassanként kivetkőztetnek a’ magyarságból, ‘s láta, hogy ezen átalakuló részint átalakult egyének semmit nem nyomnak az erkölcsi érték latjában ‘s korcsoknak, nem pedig valami újonnan formálódó nemesebb fajnak viselik bélyegét; láta, hogy a’ művelődés egészen idegen modorban folyik, hogy a’ mely mértékben csergedez az alsóbb rétegek közé, azon mértékben vetkőzteti ki az embereket a’ magyarságból ‘s teremt korcsokat. Láta, hogy már szégyenli a’ magyar szót kiejteni, ki művelt ‘s pallérozott modorban kivan társalogni; láta, hogy nyelvünk csak a’ füstös kunyhókba készül menekülni; láta, miként kerüli a’ hazát mindenki, ki jólétét ‘s művelt környezetet kivan. ‘S mit látott cserébe mindezért? Azt láta-e, hogy új életerő költözik az ország erejébe; hogy növekedik tudomány, művészet, ipar; hogy növekedik az ország ereje, jelentősége; hogy egy többet érő ivadék van serdülőben ‘s egy boldogabb korszak áll küszöbön? Azt láta-e, hogy szabadság, felvilágosodás lép a’ régi rögeszmék ‘s ha úgy tetszik – előítéletek helyébe; azt láta-e, hogy Hunniának gazdag földje, mely eddig jó részt parlagon hevert, kertté, dús virányokká készül átvarázsoltatni?

Nem. Mindezt nem láta, hanem láta rémülve az enyészetet ‘s remegve várta már, mikor csendül

nieg számára a' lélekharang. Őseinek sziklafészkeit látta porba dűlni 's nem látott helyettök új városokat, vidor mezei lakokat, fekete füstű sugár kéményeket emelkedni. Látta a' Hunyadyak hős seregeinek utódául a' Győrnél vitézlett insurgenseket, de nem látott alakulni új phalanxot, mely az újabb kor, a' béke győzelmes fegyvereibe gyakorolva volna képes küzdeni az örökös török-tatár a' butaság és tespedés ellen; látta történetébe tekintve az ősök hős alakjait 's helyökbe az új szabású kéjenczeket, kiknek se istenök se hazájok. Ezeket látta karöltve nemzetisége 's nyelvének enyészetével előtérbe állani és látta mi szép, mi dicső volt, míg magyar volt 's magyarul ment minden a' hazában, így pangott, így búsult a' magyar; míg némely erélyesebb fiaiban kétségbeeséssé vált a' bús érzelem; míg néhány világos fő és lelkes kebel átlátta hol a' baj, átlátta, hogy a' szunnyadó erővel lehetne még valamit mívelni 's nekiállt a' nagy munkának: felkölteni marasmussából a' nemzetet. 'S felmelegedett, feléledt a' tömeg, átlátta, hogy nem fátum az mi nyomja, csak balítélet 's kimerültség. A' kinek már azt hirdették, hogy menjen aludni, hogy az ő országa nem a mostani világból való, kivel féligmeddig már mindezt elhitették vakoknak vak vezetői: eszmélt, gondolkodott 's átlátta, hogy megcsalták 's elbolondították a' balga tanok hirdetői. Majd összeszedte ellankadt erejét 's új olajjal táplálva a' keblében égő mécsét nemzetiségi érzelmének, feléledt 's dicsőén megindult a' haladás útján.

Így ébredett fel nálunk a' nemzetiség érzelme,

így támadt fel újra mint érzés és mint vezérelv. Nem majmolásból kaptuk fel valami idegen néptől, mint valami éretlen forradalmi doctrinát; a' mozgalom bensőleg és intentív keletkezett; nem úgy vettük fel mint uralkodó divatos eszmét, hogy valahogy el ne maradjunk a' divattól 's ki ne csúfoljanak miatta: hanem átláttuk, hogy nem vagyunk még kénytelenek előlni keblünkben azon ösztönszerű természeti érzést, mely fajunkhoz csatol, sőt felfogtuk, hogy ezen érzés, mely keblünknek legkedvesebb, egyszersmind a' legbiztosabb mód és eszköz arra, hogy mi is legyünk valami, hogy mi is előre törhessünk.

Más népekénél magasabb érték és hivatás arrogálása és más nemzeteken való uralkodás vágya volt-e hát alapja és célja nemzeti érzelmünknek és törekvésünknek – mint mondja b. Eötvös, vagy élet fentartás vágya? Azt tartom, kissé végig futva nemzeti ébredésünknek genésisén, könnyű átlátni, melyik volt a' kettő közül.

A' ez él: „a' kérdéses nép ezen magasabb hivatásának tökéletes érvényességet szerezni az által, hogy a' népben szunnyadó erők kifejlesztése által neki a' más népek feletti uralkodás, mely őt illeti, biztosítassék” mond ismét b. Eötvös József.

Uralkodás vágya! Hát egy család csak akkor érzi magát boldognak, ha minden más családnál fényesebb, nagyobb, szerencsésebb 's nem érzi jól körében magát annak tagja, habár azon család obscurus, nem nagy zajt üt, nem dús, csak tisztességes és becsületes legyen. De még ha vagyoniilag és erkölcsileg elaljasodott is, nem lehet-e oly tagja,

ki szeretné a' családot felemelni, gyarapítani, kiemelni 's nem lehetõ nem dicséretes-e az ilyennek törekvése?

Hát nem azért buzog s küzd-e a' nemzet 's nem érez-e meglegedést, ha jobbra fordulni látja ügyeit, ha gyarapodást, felvirágozást lát keblében, 's csak a' mások kára, mások sanyargatása szerez-e neki örömet és saját jobbléte, bensõ javulása nem? – Igen nagy ugrás van b. Eötvös József e' kitételében: „hogy a' népben szunnyadó erõk kifejlesztése által – neki a' más népek feletti uralkodás biztosítassék.” Azon kifejezés természetes rend szerint így volna kiegészítendõ: hogy a' népben szunnyadó erõk kifejlesztése által – azon népnek jobbléte eszközöltessék.” Én tökéletesen motiválva látom a' nemzeti törekvést az által, hogy a' nemzetnek felvirágoztatását ugyekezük elérni 's nem megy is oly végletekre mint: uralkodás más népek felett. Lehet a' jó után törekedni a' nélkül, hogy a' legfõbb jót akarja valaki elérni 's vélje elérhetni. Ha csak a' tökély, csak a' végletek tudnák az embereket valamire bírni, valamihez vonzani, kevésnek volna bátorsága, reménye, kedve a' pályára lépni 's tüstént minden erejének megfeszítését szánni a' munkára.

De nem is hiszem, hogy korunkban az uralkodás, azaz mások megsemmisítése, mások sanyargatása volna a' legfõbb jó, melyért a' népek küzdenek 's mely egyedül volna képes õket erejük megfeszítésére bírni. Mai világban nem a' végnélküli uralgás a' népek ideálja, hanem a' szabadság és a' civilisatio, minden elõnyeivel. 'S a' szabadság elérhetõ mások leigázása és folyton féken tartása nélkül

is, sôt egyes nép szabadságának legfőbb garantiája más népek szabadsága – az általános szabadság. A' civilisatio pedig egyenes ellentétben áll a' hódítás és népirtással. Nem vagyunk többé azon helyzetben, midőn csak oly nép volt szabad, mely képes volt mást szabadságától megfosztani, midőn a' választás csupán hódítás és hódíttatás közt volt; midőn arról mérték 's arról mérte a' nép maga is szabadságát, minél több nemzet volt 's minél inkább alája vetve; midőn a' nemzeteknek alig volt más birtoka mint fegyverök 's alig tudtak egyébbel mutatni valamit mint fegyverökkel, midőn tettejök nem talált magának más munkát mint harczot, hódítást. De ott se vagyunk már, midőn a' legtisztább hazafiúság is főleg nagyságáért rajongott a' nemzetnek, midőn ez volt a' hazafi ideálja:

Adja isten, hogy hazánknak,
Mint a' nagy király alatt,
Három tengernek öblei
Nyissanak határfalat.

Sőt most, ha a' hazafi felsőhajt hazájaért, tán csak mintegy szokásból szól így: adja isten, hogy hazánk nagy, szabad és boldog legyen 's valóban csak azt óhajtja, hogy szabad és boldog legyen.

Én valóban azt látom a' nemzeti törekvéseknél elv gyanánt, hogy mindenki a' magáét tartsa meg, mindenki saját ajtaja előtt seperjen. Igen is törekszik mindenki visszafoglalni, mit a' magából elvesztett, mit tőle elraboltak, elcsentek, de hogy ezt elérvén, célja legyen mások felett uralkodni, mások

dolgába avatkozni, valóban semmiből ki nem magyarázható.

Igen is látunk státusokat még mai nap is a' régi valódi barbár hódítási *vágy* által ösztönöztenve: ámde státusok törekvése nem nemzeti törekvés. Az orosz ügyekszik terjeszkedni, ügyekszik uralkodni más státusok felett, de ezen törekvés mondható-e orosz nemzeti törekvésnek? Van-e orosz nemzetiség általában 's valóban az-e ennek, ha létezik, valódi vágya 's törekvése, hogy uralkodjék más nemzetek felett 's nem inkább volna-e vágya, hogy az úgy is nagy nemzet szabad és boldog legyen.

A' germán és szláv nemzeti törekvések, melyek oly rémületet okoztak az egész világnak, 's okoztak nekünk különösen annyira, hogy páni rettegésünknek tulajdoníthatjuk főképen siralmas vigyázatlanságunkat, melylyel a' honunk keblében lakó nemzetiségek ellenében eljártunk, magok ezen roppant tartalmú nemzeti-ségeknél célja 's ideálja-e valóban az uralkodás azaz más nemzetek elnyomása 's nem magyarázható-e meg másképen? Nemde németek 's szlávok azt látták, hogy ott is, hol tömegesen laknak, mégis nem vétetnek semmibe 's csak másoknak eszközei; nem az önfentartás eszméje, mely magába foglalja az extensiv és intensiv létezését egyiránt serkentette alapon az ő buzgalmokat is. Már hogy helyesen fogták-e fel állásukat, más kérdés azután.

Véleményem szerint igen keveset nyomnak b. Eötvösnek Chinából és Indiából hozott példái arra nézve, hogy minden nép minden időben a' világ központja gyanánt szereti magát tekinteni.

Általában keveset érnek az oly világ végéről hozott példák Montesquieunél szintúgy mint Eötvösnél. Isten tudja, hogy vannak ott azon dolgok 's hijába utasítanak oda, mert bizony bajos volna oly messzire menni meggyőződni a' felől: helyesen adják-e nekünk elő- az ottani dolgokat. Az ily idézések által lehet a' publikumnak imponálni, de bebizonyítani vajmi keveset; sőt gyanúsítja a' tárgyat, a' mennyiben úgy veszi ki magát mintha a' szerző, ki még oly harmadrendű védokok felhordását is szükségesnek tartja, nem volna jól meggyőződve közelebről vett védveinek értéke felől.

'S mi az uralkodási vágyat illeti: tegyük fel, hogy a' nemzeteknek be nem vallott titkos vágya az egymás feletti uralkodás. De ezen uralkodás alatt mit lehet érteni helyesen korunkban az egymás elnyomására való törekvést-e vagy az egymáson való túltevést.? miben lehet a' mai világban egymáson túltenni? Nemde a' civilisatio a' béke műveiben, mert képzclhető-e még értelmesen egy új népvándorlás, nemzeteknek irtó és hódító háborúi. 'S ha így akar egy nemzet a' másikon túltenni, nevezhető-e az ily törekvés uralkodási vágnak 's nem feltételez-e valódi üdvös és szívemelő versenyt és az ilyet lehet-e kárhoytatni?

Mindezen nézeteknél azon hibára bukkanunk, mely történik mindég, mihelyt általánosoknak veszünk fel oly dolgokat, melyek különbözök és különállók, így tesz b. Eötvös József a' nemzeti törekvésekkel. Ó egy kalap alá szorítja mind valamennyit 's így tárgyalja e' tételt állítván fel: *valamennyi nemzeti*

törekvés azonegy alapon nyugszik, valamennyinek azonegy célja van. Pedig teljességgel nem áll, hogy minden korunkban mutatkozó nemzeti törekvések egyenliték; sőt inkább ki lehet mutatni, hogy alabban és célban egymástól lényegesen különböznek. Sőt a' nemzetiség eszméjét nem is lehet uralkodó eszmének nevezni azon alakban, mint b. Eötvös értelmezi az uralkodó eszmék jelentését, épen mert ez eszme mindenütt másképen nyilatkozik. Uralkodó jelenségnek, egyetemes tüneménynek e' részben csupán azt lehet mondani, hogy minden nemzet halad 's törekszik előre, 's azon nemzetek, melyeket a' tökéletesbülés szelleme- eddig alig illetett meg, az újabb időkben rendre ébrednek 's összeszedik erejüket.

Mutassuk ki tehát a' nemzeti törekvéseknek különféleségét külön nemzeteknél. Reménylem, ki fogom mutathatni, hogy azon mozgalmakra a' különféle népeknél, melyeket nemzeti törekvéseknek szoktak mondani, talán nem is illik az elnevezés – nemzetiségi – más tekintetben mint annyiban, hogy a' nemzet mint tárgy mindeniknél érdekelve van 's bennök a' nemzet név előfordul. Reménylem, ki fogom mutathatni, hogy a' külön nemzetek nemzeti törekvéseit külön mindenütt más szóval is ki lehet fejezni. Törekszik minden nemzet valamire, 's ennyiben van mindenütt nemzeti törekvés.

Vegyük sorba a' nemzeteket, melyeknek kebelében valami különös nemzetiségi mozgalmak mutatkoznak.

Angliát e' sorba nem vehetjük; ott nem látunk semmi különös mozgalmat, mely a' többi nemzetiségi

törekvésekhez hasonlítana. Ott nem látunk egyebet, mint folytonos háborítlan élvezetét az alkotmányos szabadságnak 's haladást mindenben.

Franciaországban sem látunk effélet. Ott egészen más kérdések vannak szőnyegen.

Mind a' két nemzet körülményei közt a' hazafiúság egészen összefolyik a' nemzetiséggel, ott a' nemzetiséget nem bántja senki 's azért nem is látunk mellette semmi lázas mozgalmat, de bántaná csak valaki, meglátnók mily hévvel ragaszkodik hozzá akár angol, akár francia.

Az olaszok nemzeti törekvései miben állanak főképen? Abban, hogy minden idegen uralmat ki tudjanak a' félszigetből. Az olasz nyelvet és nemzetiséget nem bántotta soha 's nem bántja senki. Az „Itálianissimo” is nem annyit tesz, mint például tenne nálunk a' „legmagyarabb” elnevezés; ennek is csak politikai jelentősége van.

Ezen mozgalom nem az újkor szüleménye, hanem századok óta létezik. Az olaszok már azon időtől fogva, midőn még hozzájuk képest minden nép barbár volt, békétlenül túrték ezen, több kevesebb joggal, barbároknak nevezett népeknek ügyeikbe avatkozását 's uralkodási igényeit és soha meg nem szűntek ez ellen harczolni. E' harcz a' szabadság harcza; annyira hagyományos, hogy most is mint valaha barbárok elleni harcznak neveztetik. E' népre, legisinkább alkalmazható, mit báró Eötvös minden nemzetről mond, hogy világ középpontjának tartja magát. Talán nála ez leginkább megbocsátható. E' vélemény még a' világhódító Rómától származik 's

mege erősödött az által, hogy Italia maradt a' míveltségnek menhelye a' középkor sötét századaiban 's most is éghajlata szelídebb és költőiebb, népe pedig finomabb fogékonyságú mind azon népeknél, melyekkel érintkezésben áll. Ha tehát e' tekintetben helyt is áll b. Eötvös állítása, miszerint a' népnek magáról rendszerint roppant véleménye van, nem áll helyt azon állítás, miszerint ezen nemzeti törekvés alapján és célban egyenlő a' többi nemzetek törekvéseivel. Az olasz csak kebléből akar kirekeszteni minden idegent, nem akar túrni idegen beavatkozást, idegen uralkodást, de semmi se mutat oda, hogy mint másokon uralkodó mint hódító volna szándoka fellépni. Bízvást feltehető, hogy soha nem fog az olaszoknak eszébe jutni hódítóként lépni fel Francia- vagy Németország ellen. De különben egy tekintetre belátható, mennyire különbözik ezen mozgalom például az összes szláv mozgalom vagy egyes szláv népek mozgalmaitól. Nézzük a' német nemzetiségi mozgalmakat. Európának 's Európa népei szabadságának legnagyobb veszedelme, 's nyomorúságaiknak legfőbb kútfeje az, hogy nagy státusokra van felosztva a' helyett, hogy több apróbb államokban inkább tehetnék a' népek azt, mit boldogságukra nézve jónak találnak 's ez által a' verseny közöttük élénkebb, mindenkit inkább és közelebbről érdeklő lenne. E' nagy státusok systemájának eredménye a' nagy állandó hadseregek, melyek annyi nyomort árasztanak a' népekre, 's annyira hátravetik az egész európai emberiséget kifejlődésében. Ezen rendszer mindinkább fejlik, mindinkább consolidálja magát. A' viszonyok

természete által oda fejtettek ezen dolgok, hogy már lényeges különbség van a' nagy, közép, és kis hatalmasságok közt. A' nagy hatalmak mint Pentarchia, majd egyszerűen mint egyes nagy hatalmak szövetségei egészen magukhoz rántják Európa kormányát. A' népek látják, hogy csak úgy gyakorolhatják befolyásukat a' világ folyására 's jórészt szabadságukat is csak úgy tarthatják fel, ha nagy státust képeznek. Hogy ne esnék most már nehezen egy oly nemzetnek, mint a' német, melynek az emberiség történetében oly roppant szerepe volt és van most is, de mely mint státushatalmasság is oly nagy történeti múlttal bír – semmit se számítani a' státusok tanácsában, semmi lényeges befolyást nem gyakorolni a' világ dolgainak vezetésében, azon világnak, melynek egy nagy részét ő maga képezi. Róla nélküle hozatnak határozatok a' népek és hatalmak tanácsában 's öneki ott ne legyen szava! Hogy tűrhetné ezt békén a német nemzetnek fia, kinek keble fogékony az emberi méltóság érzelmének táplálására 's kiben ez emberi méltóságot 's a léleknek szabadabb röptét, a nemzetnek mint összesnek sanyarúságai még nem nyomták el? Poczkászni hagyjon magán nálánál kisebb 's erkölcsileg is kevesebbet nyomó nemzeteket? Ebben áll a német nemzetnél a' nemzetiségi mozgalom. Miután azt látják, hogy Európa jelen viszonyai közt csak nagy hatalmasság tehet valamit, természetesen nagy hatalmassági állásukat szeretnék visszanyerni. Hogy Németországnak egy részéből is telik ki nagyhatalmasság 's mint ilyen fenn is áll, ez legfeljebb azokat elégítheti ki, kik azon nagyhatalmat

képezik; de a' többiek is kik ahhoz nem tartoznak, nem tűrhetik szétzilált 's éktelen állásukat. Ok is igényt tartanak arra, hogy nyomjanak valamit Európa kormányának mérőserpenyőjében, ők is szeretnének nagy hatalmasság lenni. 'S miután azt látják, hogy minden státus annál többet nyom, minél nagyobb, szeretnének nagyobb státus lenni a' legnagyobbnál 's ezért rajonganak az „Einiges Deutsehland” eszméjeért.

De különben annyi hátrányos, annyi lealázó van Németország jelenlegi állapotában annak fiaira nézve, hogy igen természetes nálok a' vágy ezen állapotoktól menekülni 's azt más valamivel felcserélni. – De itt csak annyit akartam kimutatni, hogy a' német nemzeti törekvéseknek mind alapja, mind célja különbözik más nemzetiségi törekvésektől. így: még az olasz nép törekvésének alapja magasabb hivatás érzete 's célja függetlenség maga körében, addig a' német nemzeti törekvések alapja: szégyenlése mostani, dísztelen állásának, célja: beleszóllani a' világ folyásának intézésébe.

Mit b. Eötvös József Posenről mond, hogy ott a' német nemzetiség uralkodni vágyik a' lengyelen, hogy a' német elem egyebütt is uralkodásra törekszik, nem azoknak műve, kiktől jó a' tiszta német nemzetiségi érzelem, hanem egy részt némi vágy kérkedni műveltségi felsőbbbségekkel, más részt egyes státusoknak dolga, kik ezen nemzetiségi törekvésnek nevét és palástját felhasználják.

Nehezebb meghatározni az általános szláv nemzetiségi mozgalmakat, valamint az egyes szláv népekeit. De úgy vélem, nem leszek távol az igazságtól,

ha azokat részint a' szabadelvűség által okozott lendületnek, részint elnyomás és megtámadás elleni visszahatás eredményének tulajdonítom. Átalánosságukat pedig, a' pansláv színezetet, azon rettegető benyomást, mely kísértetileg nyomta 's nyomja még most is nem egy népnek mellét, a' muszka propagandától nyerték vagy is az által, hogy a' panslavismus és orosz áradat egynek tekintetik.

A' szláv nemzetet, az egyes szláv törzseket is megkapta az általános mozgalom, mely századunkban minden népet a' haladásra ösztönöz. A' francia forradalomra következett hosszas béke, a1 közlekedési eszközök bámulatos kifejlése, kapcsolatban a' cultura óriási haladásával azon népeknél, melyek annak korábban is fészkei valának, nem maradhatott hatás nélkül azon népekre, melyek eddig hátramaradának. Nem csak nálunk, más népeknél így különösen a' szláv törzseknél is keletkezett a' miénkhez némileg hasonló mozgalom. Magunk példájáról tudjuk, hogy minden ébredési, minden előhaladási mozgalom első szüleménye a' nemzetiség érzetének feléledése. Természetesen, minden nép, mely a' haladás pályájára akar lépni, számot vet erejével 's körülnéz, mi a' legbiztosabb eszköz, mely őt újon megfutandó pályáján segítse, támogassa. 'S ösztönszerűleg a' nemzetiségben látja legfőbb erejét, mert semmi nem képes oly bensőséggel ragadni meg az emberek kebelét, mint ennek érzete. Lehet az érzet való, őszinte 's a' szív mélyében fakadó, azonban lehet – megengedem – némileg mesterséges és felcsigázott eszköz, melylyel a' mozgalmak vezetői akarják célukra

hajtani a népet. Ezeknél is lehet a' szándék jó 's tiszta meggyőződés eredménye, de lehet aljas és kárhuzatos is. Gonosz és piszkos lelkű bérenczek szintűgy felhasználhatják izgatási szerül 's a' fanatizált tömeggel tehetnek mozgást, bajt, kárt eleget. De az ily mozgalom tartós nem lehet; mert állandóságra csak az tarthat számot, mi a' szívek mélyében gyökerezik; de ha a' mesterséges fanatismus elgőzölög, lehull a' hályog a szemökről, s ekkor lehull az. álarcz is a' hitvány bérenczek arczairól.

Véleményem szerint ezen haladási mozgalom adta az első lökést a' szláv nemzeti mozgalmaknak. Hasonló lökést adott a' politikai szabadság utáni vágy 's az ez iránt támadó ízlés. A' szláv törzsek ugyanazok által látták sokrészt elnyomva szabadságukat is, kik okai voltak nemzetiségök elnyomott 's kifejlésében hátráltatott állapotának. Azt vélték, hogy ha nemzetiségökért küzdenek, egyszersmind politikai jobblét és szabadság lehet pályabérök.

Elősegítette ezen nemzetiségi törekvések kifejlődését különösen hazánkban azon részint méltatlan minden esetre felette vigyázatlan eljárás, melyet nem-magyar kivált szláv honosink irányában követtünk. Hazámfi! mondjuk ki őszintén a' mea culpát. Csúfoltuk, lenéztük elejétől fogva a' tótokat, azután pedig nagyon kimutattuk óhajtásunkat, hogy anyanyelvöktől megválva a' miénket tegyék ugyanazzá! Szinte lenéztük és semmibe nem vettük a' ráczokat; egyenesen sértettük a' tótok és horvátok municipalis jogai 's így sértettük nálok azon szellemet, melyet magunk csepegtettünk beléjük institutioink által.

Beszéltek legyen bár mit azon időben eljárásunk mellett, óhajtanok most is bár mennyire emelni a magyarság számát: ily kényes dolgokat érinteni egy részt a' legnagyobb zsarnokság, más részt annyi mint darászfészekbe nyúlni. De ezekről alább még bővebben.

A' mozgalmak, melyek visszahatólag ezen eljárás eredményéül támadtak, nagy hatással voltak az összes szláv nemzeti mozgalomra. Mindenütt rokonszenvet találtak a' szláv népeknél a' hazánkban lakók. Ránk mutattak mindenütt, ha arról volt szó, mily elnyomatásnak vannak a' szláv népek kitéve, lánggyáladt mindenütt a' szláv nemzeti érzelem, 's lendületet nyert a' panslavismus.

Úgy hiszem mind az, mit itt a' szláv nemzeti mozgalmak eredete és természetéről előhoztam, elegendő kimutatására annak, hogy azoknak alapja igen sokban különbözik a' többi eddig általam elősorolt nemzeti törekvésektől. Lássuk célban mennyire egyeznek a' többiekkel.

Az összes, valamint egyes szláv mozgalmak annyira zavarosak, egyes szláv törzsek annyira hátra vannak az általános különösen a' politikai műveltségben, mindnyájan (a lengyelt kivéve) oly járatlanoknak mutatkoztak a' politikai mozgalmak terén, oly kevés jeleit adták a' valódi 's magasabb lelkesedésnek, míg valódi gyermekes daczoskodásnak és tanulói rajongásoknak engedték át magukat: hogy alig lehet kivenni – kivált a' most beállott szélcsend után – mi volt valódi céljuk. Még abban is lehet kétkedni méltán, volt-e valódi

czéljok 's nem lökték-e mintegy magokat a' bizonytalan 's határozatlan örvényébe.

Az összes panslavismus ideálja, a' Szláva, csak egynehány antiquarius és korlátolt értelmű rajongó műve, kiknek egy éretlen tanulóserég esküdött szavára, mely eszmével tomboltak oly dolgokban járatlan népek riasztásául az idegeneknek 's melyet az álnok orosz politika felhasznált, hogy befolyását roppant mértékben terjessze és rémülésbe hozza a' világot. A' panslavismus csak annyiban lehet eredményes, mennyiben a' nagyság érzete felemelheti, 's kell hogy emelje, a' szláv népeket azon általános elnyomottság érzelméből, melybe eddig ők még inkább mint mások voltak elsülyedve, 's rugonyt adjon nekik békóik lerázására, de nem természetes következés ebből, hogy mind egy roppant kolosszá olvadjanak, mert más úton is harcolhatnak szabadság és külön nemzeti-ségért. A' panslavismus végre is nem más mint egy borzasztó rémalak, rémbáb, mely mögött markába nevet a' ki csinálta. A' szétszórt szláv törzsek komoly megfontolás után lehetlen, hogy egy egyesített szláv birodalomra gondoljanak; lehetlen, hogy valósággal az orosz járom alá akarják vetni magokat, holott külön tömegekben consolidálva is szép jövő várhat reájuk, némely osztályaik pedig más rendszer mellett is várhatnak jólétet és szabadságot. Oly különbség létezik nyelvi, politikai, történeti 's fejlettségi tekintetben az egyes törzsek közt, hogy közöttük összeolvadást képzelni nem lehet. Foederatió? Ez meg oly probléma, mit senki nem kísértett meg létrehozni 's melynek létesíthetése a' legbizonytalanabb

dolgok közé tartozik. Igen is, az oroszoknak célja uralkodás, de ez nem szláv nemzetiségi mozgalom, ez egy státus dolga, ez politikai célzat.

Így fogván fel 's úgy hiszem nem helytelenül a' szláv nemzeti törekvéseket, nem lehet világos alapjukul a' magasabb hivatás érzetét 's az egyes szláv törzsökök céljául az uralkodást felállítani és bátran lehet állítani, hogy ezen mozgalmak is igen sok tekintetben különböznek az eddig elősorolt nemzeti törekvésektől.

A' görög és oláh nemzetiségi mozgalmak még igen zavarosak arra, hogy biztosan lehetne akár természetüket, akár ez élj okát kimutatni. Különböben azt tartom, az eddig elősoroltak elegendők annak bebizonyítására, hogy a' különféle nemzeti törekvések egymástól lényegesen különböznek, 's hogy nem lehet azokat egy kalap alá szorítani, együl tárgyalni, bírálni, 's e' szerint b. Eötvös Józsefnek azon nézete, miszerint valamennyi nemzeti törekvéseknek alapja a' magasabb hivatás érzete 's célja uralkodás – nem állhat meg.

Báró Eötvös József tagadván a' tiszta és őszinte nemzetiségi érzelmeket, oda jut, hogy tagadni kénytelen a' hazafiúság érzelmét is – miután e' kettőt más formában azonosnak mondja. Nem akarom ismételni, mit a' hazafiúságról elmondani alkalmat vettem magamnak; a' nemes báró ellenében bátorodom csak az ő pályájára, törekvései és tetteire utalni 's nem lesz szükségem hosszas czáfolatokra.

Tény az, hogy vannak az Európában élő nemzetek között olyanok, melyek tökéletesen meghatá-

rozott, körülírt, tagadhatlan nemzetiséggel bírnak. Hogy mind azon érzelmek vagy eszmék, melyekre nézve a' nemzetiség neve bitoroltatik, valódilag nem azok, ez hasonlóan elvitázhatlan tény. A' valódi nemzetiséget valamint ignorálni nem lehet, úgy nem lehet azt kiirtani a' nemzet kebelébül mindaddig, míg annak minden szellemi rugói el nem tompulnak vagy a' szó teljes értelmében ki nem írtatik vagy mint a' zsidó nép erőszakkal kiűzetvén lakóhelyéről a' világban szét nem szóratik. De emberiség szempontjából nem is óhajtható, hogy az ily nemzetiség kivesszen; mert bizonyos, hogy az oly nemzetnek semmi nem képes annyira potenczirozni erejét, semmisen képes őt annyira ösztönözni azon czélok elérésére, melyek közös czéljai az emberi rendeltetésnek, mint épen nemzetiségi érzete 's ahhoz való ragaszkodása. Az ily népnek el van vágva életere, ha nemzetisége megszűnik, 's csak tápot szolgáltatthat kétséges minőségű amalgamáknak alakulására vagy mint formátlan kísérteti váz bolyong más népek közt 's ezeknek terhökre esik, mint a' zsidó nemzet. Az ily nemzeteknek nemzeti törekvéseit roszalni, azt kifejlésében akadályozni vagy elnyomni bűn az emberiség ellen.

Egészen más azon eset midőn oly népeknél, melyeknél a' nemzetiségnek nélkülözheti en tényezői, saját és kifejlett nyelv, saját történeti múlt és létezés 's nem csak évezred vagy századok előtt, hanem folyvást a' legújabb időkig, továbbá sajátosságos és határozott saját nemzeti jellem nem léteznek: mintegy mesterségesen akarják a' nemzeti érzelmeket

felkölteni; midőn a' különben szent név nem más mint eszköz politikai izgatók kezében céljaik elérésére; midőn nem a' szívből fakad 's csak lármában jelentkezik az elkábított és felcsigázott képzelődésű emberek ajkairól. Ilyenkor azután az a' kérdés: érdemes-e a' cél, mely általa elérhetik, oly eszközök használatára, melyek által egy nép eszejárásának rendes sodrából kiforgattatik 's kivetttévén egyszer a' rendes kerékvágásból, kitétetik azon veszedelemnek, hogy bizonytalan, hol fog útját tévesztve megállapodni, hova 's mibe fog rohanni? Ez természet elleni vétkezés, 's a' természet előbb utóbb okvetlen megboszulja magát, ha az emberek ellene pártot ütnek. 'S a' nemzet sorsával játszani bűn mind azok részéről, kik oly bölcseknek tartják magukat, hogy agyrémeik biztosabb utat mutathatnak annál, melyet a' népnek természetes rendeltetése szabott elébe.

Az elsőkre nézve nem kell azt várni a' korszellemtől, hogy az lassanként meg fogja szüntetni a' különbségeket, fajok és nemzetiségek közt. Megengedem, hogy fejletlen állapotában – mint a' britt földet egykor lakott fajok – egyik nemzetiség felolvadhat a' másokban 's azzal végre homogen elemmé válik, habár némi különbségek bélyegét megtartja: – de oly nemzetiségeken, melyek nem olvadnak fel, hanem mint különálló fenmaradnak, 's melyek valódi meghatározott tyussal, külön kifejlett nyelvvel, külön történettel, és tényleges állással bírnak, nem fog se vasút, se telegraph. Haladhat mindenik külön a' kultúrában 's mehet előre bátran az emberiség

nagy célja felé, de erre koránt se szükséges, hogy megválják sajátságaitól, hogy múltját elfelejtse 's csupán az elmélkedők kedvéért lemondjon kedvencz tulajdonságairól, holott a' mellett is betöltheti emberi rendeltetésének postulatumait. Kevésbé angol-e az angol, mióta elébb van a' culturában, 's nem tartja-e meg eredeti typusát, bár mennyit járjon keljen, bár mennyit időzzék más népek között, 's nem ébreszt-e másokban bizonyos becsülést ezen SZÍVÓS természete által? Kevésbé magyar-e a' magyar mióta a' haladás terére lépett? Erezzük-e szükségét annak előhaladási törekvésünkben, hogy magyar nemzetiségi tulajdonainkról lemondjunk. Magyarságunk érzete akadályoztat-e abban, hogy magunkat a' cultura kívánataihoz alkalmaztassuk; tapasztaljuk-e, hogy nemzeti tulajdonaink kifejtése ellentétben volna a' műveltség feltételeivel. De ellenkezőleg, nem érzünk-e annál több erélyt, annál több ruganyosságot ereinkben, annál nagyobb lendületet kedélyünkben, minél inkább érezzük, hogy lehetünk magyarok, hogy magyarok vagyunk; nem törekedünk-e annál inkább felkutatni nemzetiségünk, és nyelvünk leggenuinusabb forrásait, minél inkább érezzük szükségét műveltségünk kifejlődésének; nem keressük-e fel annál inkább népünknek esze- és szavajárását eredeti fészkeben és forrásában, minél jobban törekszünk utánozni más népeknek művelődési példányait.

Egy szóval: a' nemzetiség kifejlése koránt sincs ellentétben a' népnek szellemi és anyagi kifejlésével, a' fajhozi ragaszkodás koránt sincs meghasonlásban a' közös emberiségi cél felé törekvéssel,

Sőt más szempontból tekintve a' dolgot, a' külön nemzeti törekvések sok tekintetben olyanok lehetnek a' népekre nézve, mint a' verseny egyes emberek, egyes érdekek között. 'S a' közös emberi haladás csak nyerhet, csak előmozdíthatatik a' vetélkedés a' verseny által. Hogy ne sarkantyúzna erőfeszítésre egyes embereket az, hogy nemzetöknek becsületet szerezzenek más népek – a' világ szemében; nem tartozik-e ez a' léleknek legnemesebb leghatályosabb rugói és nyilatkozatai közé? A' becsület eszméje nem csiklandozza, nem melegíti-e erősen egész nemzetek úgymint egyes emberek kebelét. Az ily szellemi törekvéseknek fentartása 's felélesztése nem roppant nyereség-e korunkban, midőn az anyagi érdekek túlnyomólag fenyegetőznek kifejlenni, nem képes-e ez érzelem akadályoztatni az embereket abban, hogy megféleljközvén nemesebb részökről, végképen anyagi-ságba sülyedjenek. 'S ezen forrás nem ugyanaz-e azzal, melyben a' szabadság érzelme és vágya fakad? Az egész emberi nemnek szabadságát kivívni - erre eléggé emelkedettnek, eléggé érdekeltnek és főképen eléggé képesnek vajmi kevés ember fogja magát találni: de kit ne volna képes a' legfőbb tevékenységre 's áldozatokra melegíteni azon érzet, hogy fájának, hogy hazájának számára kivívja vagy kivívni segítse a' szabadságot és jólétet. 'S erre nem fogja-e magát bármelyikünk egyesül elég jónak, elég erősnek tartani? Minél nagyobb a' kör, mely az ember tevékenységét és törekvését igényli, annál kevésbbé fogja azt kebelébe foglalhatni, 's annál kevésbbé fogja csekély egyéniségét szükségesnek és

igénybevettnek tartani, annál inkább fog így gondolkozni: hisz, vannak elegen, kik nálamnál jobban tudják, hogy kell, 's többet tehetnek. De a' hol magát mindenki jobban látja érdekelve, a' hol jobban befoglalhatja magába az egészet, a' hol jobban látja saját egyéniségének szükségességét, ott természetesen mind ennek tudata inkább fogja erejét potenczirozni. 'S láthatjuk, hogy ez így van valósággal. A' hazafiúság érzete mindég élénkebb kisebb mint nagyobb államokban. Míg Görögország kicsiny volt, mily csodás tevékenység lelkesítette az egész görög fajt, a' perzsák ellenében, mily élénk volt ez egyes görög államok versenye a' peloponnesusi háború idejében. Midőn a' macedónok a' görög nemzetet világ urává tették, miután a' görög telepek sokasodása által majdnem az egész ismert világ göröggé vált: csak az egyes macedón vezérek 's görög királyok dics- és uralkodó vágyát látjuk a' hazafiúi nagyság és lelkesedés antik példányai helyett. Hasonlót látunk Róma történetében. Míg kicsi volt a' római státus, mily erély, mily magasztos hazafiúi alakok emelkedtek egyre keblében. Miután Róma világ ura lett. 's római lett úgyszólván minden, egyes nagy szelleme-ken kívül ki törődött többé Róma becsületével 's kinek volt más gondja, mint osztozni a' roppant zsákmánynak eresztett anyagon.

Kit nem érdekel közelebbről háza népe, mint családja; családja mint a' község, melynek tagja; községe, mint hazája; hazája mint a' széles világ.

De hogy e' nemzetiség érzete mindezt végbe vinni, mind erre hatással törekedni képes legyen,

arra feltétlenül szükséges, hogy azon érzet valódi érzés legyen, a' szívben fészkelő, a' szívet valóban melegítő, és nem légből kapott képzelet, ábránd, vagy majmolás. Valódi nemzetiségi érzés csak ott képzelhető, hol annak valódi kellékei megvannak. A' hol nincs saját nyelv, nincs történeti múlt, nincs egészen saját nemzeti jellem, még ott is, hol bármelyik ezen kellékek közül hiányzik: ott nemzetiség nem képzelhető. Nemzetiséget külön fajzás külön nyelv szülhet, közös nemzeti állás és hosszú történet nevelhet fel; a' nemzetiséget ott, hol már létezett 's csak tompult érzete a' nemzetnek összes szellemi tevékenysége, 's életével együtt, lehet felébreszteni, felélénkíteni: de újból teremteni pillanat alatt, csak bizonyos célból, nem lehet. Nemzeties elnevezésű eszmékkel, olyan színezetű vezér szavakkal lehet a' tömeget felizgatni, de csak átmenőleg, csak pillanatnyira, az ily mozgalom nem szül organicus működést, valamint a' galvanicus rángatás nem ébreszt életet. Az oly hőség, mely csak kívülről hat, csak addig melegít míg épen a' melegítendő tárgy közelében van. Hiába teszed tűzhöz a' tetemet, mely fagyó félben van, de igen is életre hozhatod, ha addig dörzsölöd míg életműszereit mozgásba hozod 's azok azt belülről kezdik melegíteni.

Fájdalom, vannak eféle nemzeti törekvések. Vannak nagy számmal félszeg ítéletű ábrándozók, rajongók, gonosz lelkek és lelkiismeretlen emissáriusok; más részről fejletlen 's magokat tájékozni nem tudó népek, kik természetelleni mozgalmakat képesek ébreszteni 's létrehozatni. 'S volt baj, volt kár elég,

mi ily úton háramlott más nemzetekre. Patakzó vér és nehezen gyógyítható elme – és eszmezavar lett e' törekvéseknek siralmas következménye.

Az idő, a' szélcsend, mely régóta uralkodik, úgy vélem eléggé alkalmas arra, hogy végre eszméljenek az illetők. A' küzdőknek meghűlt vére helyt adhat végre az ész higgadt megfontolásának. Nincs jelenleg mi táplálja a' pártviszályt; nincs mibe kapaszkodják a' pártok ál – becsületérzete; elhárult a' sűrű köd, mely elfogulva tartotta a' felhevült fejeiket, – gondolkozhatnak higgadtan és józanul. Nem fog senki megkövezni, ha régi szokásból apostatának mond is, nem fog pártszínezetű különbség miatt ránk kiáltani, csak lássa mindenki, hogy a' közjó vezérli akaratunkat. Kísértsük meg, mily hatást tehet ránk az őszinte szó, kihűltünk-e már annyira, hogy azt nyugodtan megbírjuk hallgatni. Beszéljünk – mennyire lehet – nyíltan egymással szlávok és magyarok.

VI.

„Darázfészekbe nyúlsz” – ezt fogja legtöbb ember mondani, midőn e’ tárgyat látja megpendíteni. Elismerem, hogy e’ kérdés igen kényes ‘s nem mernék hozzá nyúlni, ha nem bírnék azon öntudattal, hogy egészen higgadt, békés és méltányos hangulattal vagyok képes hozzá szólni.

Különben hol van azon kérdés, hol van azon közérdekű tárgy, mely kényesnek ne látszanék mindaddig, míg napvilág elébe nem vonatik. A’ közönyösek, a’ bátortalanok minden új kérdés megpendítésére azt szokták mondani: noli tangere, nem kell piszkálni az ily dolgokat ‘s fejőket csóválják. De hol volna mai napig is kifejlésünk, ha ily fázékonyak lettek volna mindazok, kik szemébe néztek elejétől fogva bajainknak ‘s azokat kíméletlenül előhurcolták a’ világ szemei elé, ‘s nem ijedtek vissza a’ fontos arcok, a’ vést jóslo hangoktól. Nem azért talál egyedül ellenzésre minden új kérdés megpendítése, mivel az ellenzők meggyőződésével ellenkezik az új tárgyat szőnyegre hozni: hanem ez ellenzésben nagy része van az emberekben fészkelő inertianak is. Sok ember kellemetlenül zavartatik meg általa nyugalma-

ban 's meggyül baja az által, hogy ismét egy új tárgy felett kényteleníttetik gondolkodni. De ne sülyedjünk végképen apathiába 's a' mi van elintézendő' és elintézhető, ügyekezzük el is intézni.

Mit szépítjük állásunkat, mit takargatjuk a sebet, mely fáj belőlről; bármennyire akarjuk magunkkal elhitetni, hogy nem nagy a' baj, elárulja sápadt arcunk és sínlődő állapotunk nyavalyás voltunkat.

„Be kell vágni az -elevenbe, ha másképp nem lehet a' sebet meggyógyítani. 'S ha sikolt a' beteg, ez ne ijesszen vissza, mert ez az élet jele 's annak bizonyága, hogy az elevenét értük.” Ismétlem fentebbi idézetemet.

Azzal, hogy nagy bölcsen hallgatunk oly dolgokról, melyek nincsenek a' magok rendén 's melyeket mindenki tud, mindenki érez, nem nyerünk semmit. Mert azért a' baj megmarad, húzódik örökre s' ha nem tör is ki nyílt harcra, folyvást meg van hátráltató és zsibbasztó hatása. Ha nincs is fölötte nyilvános vita, megvan azért kisebb körben a' perpatvar és ízetlenkedés. Én azt tartom, sokkal jobb néha összezörrenni, mint elfojtott méreggel agyarkodni egymás ellen, ha már vannak kölcsönös panaszok. Jobb egyszer szembeszállani a' bajjal, mint örökké húzódni tőle, mindaddig, míg a' helyzet szorultsága úgylis elkerülhetlenné teszi a' vitát.

És hát ha a' szembeszállásnak az lesz eredménye, hogy a' felek, kik nagyrészt csak megszokásból haragudtak egymásra, azt fogják legelőször is egymástól kérdeni: „de hát igazság szerint miért

is haragszunk mi egymásra; érdemes-e, hogy ily csekélységért bosszuskodjunk 's magunkat világcsfőjává tegyük? Hiszen, ha jól meggondoljuk, mindössze se oly nagy dolog az, a' mi miatt ellenségeskedünk, hiszen, mi ezt nem is értettük így vagy amúgy. Bizony nagy bolondok voltunk mi, hogy visszavonással vesztegettünk el annyi időt, melyet, egymást segítve, hasznunkra 's gyönyörűségünkre fordíthattunk volna. íme ezennel kövessük meg egymást, 's nyújtsunk kezét." Nem képzelhető-e ily vége is sok perpatvarnak?

Meg vagyok győződve, így fogunk járni mi is szlávok és magyarok, ha nyíltan szembeszállunk egymással. Elég időnk volt kinyugodni első összekocczanasunk után, elmúlhatott az első' vagdalkozásnak heve, behegedtek a' sebek 's nyugodtabban szemlélhetjük állásunkat mint valaha.

Íme mi magyarok szívesen elismerjük hibánkat irányotokban 's ünnepélyesen megkövetünk a' múltakért.

Ím ezzel akarom kezdeni a' beszédet szláv honosinkkal, 's erre basírozva akarom őket figyelmeztetni ismét az ő hibáikra ellenünkben. Bármi kényesnek látszassék bárki előtt, ily állásból kiindulva úgy hiszem nem oly kényes e' tárgy, hogy belebocsátkozni ne lehetne.

Meg vagyok győződve, midőn ily nyíltan bevallom hogy mi is hibásak 's igen hibásak voltunk, nem fog nemzetem többsége desavouirozni; nem fog fogadatlan prókátornak vagy épen hazaárulónak és saját fészke mocskolójának bélyegezni. A' mit elmondani akarok, szolgáljon felvilágosításul 's meg-

győző okúí mind a' saját fajombeliek részére, mind annak bizonyosságául más ajkú honosink számára, mily őszintén mondom el a' mea culpát 's mennyire az igazság elismerése 's nem valami leplezett szándék vezérel vallomásomban 's engedi reménylenem a' szent békességet 's elismerést az ő részökről.

Jól tudom, vannak sokan, kik e' tárgyban is ott maradtak gondolkozásukkal a' hol voltak, midőn ezen tárgy megszűnt nyilvános vita tárgya lenni, kik azóta nem sokat forgatták eszükben 's következképen nem is haladtak eszméiknek kitisztázásában e' tekintetben. Ha az ilyeneket kérdezzük, mi véleményök azon lépések felől, melyeket magán, irodalmi és köztanácskozási téren szláv honosink irányában tettünk, most is azzal fognak egyelőre eléállani, hogy „igen is a' magyaroknak igazuk volt, mert a' magyar nyelv csak megérdemli, hogy diplomaticus nyelv ő legyen az országban; csak nem tūrhattuk többé egy holt nyelvnek nyűgét, a' tótoknak azt is csak tanulniok kell 's kisebb fáradsággal megtanulhatják a' magyart, 's azután, már csak mi voltunk 's mi vagyunk most is itt az urak, megvárhatjuk méltán, hogy ők alkalmaztassák hozzánk magukat. De micsoda nemzet is az ily polyglott nemzet 's nem lehet tagadni, hogy igen óhajtandó volna, ha Magyarországot csupa magyar lagná stb.” Ez volt a' közvélemény álláspontja azon időben, midőn egyszerre elvágatott minden közkérdéseink nyilvános vitatása 's ez állásponton maradt sok ember véleményében. Az elvekhezi hűség (!) a' következetesség (!) követelésének tartja tán sok ebben is nem tágítani

azon nézeteken, melyeknek egykor talán zászlósa, de legalább pártfele volt. Legyen szabad reménylenem, hogy néhány figyelmeztető szó, mely gondolkozásra ébreszt, fel fogja világosítani az illetőket, mennyire hibáztunk, hogy oly véleményhez ragaszkodtunk, meg fogja őket győzni a' felől, hogy az azóta történtek 's jelen helyzetünk következtében kétszerte veszélyes volna hozzá makacsul ragaszkodni. A' többségről pedig azt hiszem nem fog visszautasítani, ha mintegy tolmácsolva a' közérzületet, azt mondom: bocsánat és béke ezután.

Midőn a1 népvándorlások phantasticus korszakában apáink Ázsiából kijöttek vagy kitolattak vagy kiűzettek – mindegy – mond gr. Széchenyi István –: elhatottak végre e' földre, ősünk Atilla birodalmába és mint Anonymus literátor – apánk mondja, terram istam dilexerunt valde. Az ily harczias, ily tömött raj ellenállhatlan volt azon időben, olyan volt mint az egykori görög bölcs, ki monda: omnia mea mecum porto; nem hátráltatta semmi háta mögött, hogy arra forduljon, merre ösztöne vezet 's összetartott, mert tudta, hogy e1 nélkül veszve van. Majdnem azon módon frissiben jövéen a' természet alkotó kezei közül erős volt tette, lélekre, indulatra. Ily rajnak bajos volt bármi más népnek ellenállani, mely tán meg volt már telepedve, de épen a' megtelepedés tette gyöngévé. Mert bár megtelepedve kevésbé lehetett polgárosultabb a' vándor jövevényeknél 's a' letelepedés következtében csak szerteoszlott, birtokhoz, földhöz kötött 's szélylyel szórt állapotban létezett, de semmi erős polgári szervezet össze nem

tartotta, nem egyesíthette és sokszorozhatta erejét. Jőne ma egy oly raj mint voltak eleink, habár fél akkora emberek vagyunk is tán természeti alkat 's erőre mint ők lehettek, mily könnyen visszaverhetnek a' rendezetlen 's csak tömegben erős támadást. De akkor a polgárisodás kezdetleges foka csak gyengítette a' népek ellentállási erejét. A' szerencse apáinknak kedvezett 's azóta majd dicsőségesen, majd úgy a' hogy, itt éltünk, itt vagyunk 's a' nagy világon e' kívül nincsen számunkra hely.

Hogy nagy része Hunnia akkori lakosainak a' szláv fajhoz tartozott, bizonyos, de voltak más népek is – isten tudja kik és milyenek, valamint azt is tótok, morvák, bolgárok, vendek, oroszok vagy kik birtak nagyobb hatalommal ezen törzsökök közül, melyek részint meghódítottak, részint odábbtolattak. Ezen tárgyról lehet könyveket irai, idézván Priscust, Constantinust 's egy sereg krónikárt, de bizonyosat kihozni vajmi bajos 's nem is felette fontos. Azóta Hunnia Magyarország lett; a' magyarok lettek, mint hódítók, az uralkodó faj. Nem volt szó nemzetiségről, se magyarról se tótról, jó 's balsors együtt ért minden népet, mely a' hazában lakott. Apáink nagy bölcsen azon részeit foglalták el az országnak, melynek verőfényes oldalai, sík térői, kövér legelője 's fekete földje legkényelmesebb, legkönnyebb étellel kínálkozott; ők voltak az erősebbek, a' hódítók, ők tették magukat urakká 's természetesen ők lettek túlnyomók. Kifejlődvén nálunk is – habár sok tekintetben különbözőleg is más országoktól – a' hűbéri rendszer, mely természetes következése minden föld

lelett való osztozkodásnak, hol az, kinek nagyobb darab jut érdemeinél fogva 's maga nem művelheti mind, kénytelen bizonyos feltételek mellett kiosztani 's így megy azután fokoként a' többi magától; - kifejlődvén mondom a' hűbéri rendszer és nemesi rend: nem volt többé szó az országban se magyar se tótról, hanem egyedül a' magyar nemességről, 's ez végkép uralkodóvá tette Hunniában a' magyar fajt. Mily benyomást tehetett mindez eleinte az idegen ajkúakra, képzelhető némi részben, de részletekben ki nem mutatható. Azonban sok század folyt le; nem jutott eszébe senkinek valami nemzeti követelés; az országnak minden tevékenysége a' nemességből folyt. Ezen állapot – t. i. a' nemesség kizárólagos uralkodása – nyomasztó voltát módosította azon körülmény, hogy a' nemesi rend igen számos levén, ha nem mind is, – még is igen sok ember volt részes a' szabadságban, nem úgy mint azon országokban, hol néhány báró 's kevés nemes volt egyedül szabad, a' többi szolga mind. így a' tótok 's más idegen ajkúak közül is igen sokan levén nemesekké, sokan élvezték a' nemesi rend kiváltságos állását 's így nem lehetett a' magyart kizárólag uralkodó osztálynak, az idegen ajkúakat pedig egészen szolgálóosztálynak nevezni, nem voltak a' magyar fajbeliek al spártaiak, a' szlávok pedig a' helóták. Nem mutathatni fel törvényünk testes könyvéből törvényes különbséget nemzetiségek közt, kivéven a' hol kiváltság adatik némelek, mint a' kunok és jászok vagy a' szászok részére. Szláv vagy más nyelvven születés nem zárt ki senkit a' törvények bármely kedvezéséből. De erről még

bővebben; most csak történeti pillantást akarok vetni a' múlt állapotára.

Mind addig míg a' nemesi rend volt egyedüli képviselője Magyarország minden nemzeti és országos életének, hallgatott minden nemzeti kérdés. Ezeknek felélédeése azon korszaktól veszi kezdetét, midőn a' világosság, a1 haladás szelleme végre behatott Európának ezen délkeleti részébe is, melyben mi is lakunk'. Ezen része Európának csak századokkal később kezdett el mozogni, mint boldogabb nyugoti része; mindaddig azon fénynek, mely ott már napként világított, mi nem láttuk egyéb sugárzását, mint valami éjszakai fény formát. Az emberi méltóság érzete, az emberi jogok követelése felébredt azon osztályoknál is, melyek nem tartoztak a' kiváltságos rendek közé. Míg a' nemesség egyedül viselte a' katonáskodás terhét, megadatott neki jóformán az ezen tiszttel járó tekintély is. Míg csak a' harcziás érdemnek volt valódi érvénye, kevesebb tiszteletet követeltek más érdemek. Más országokban korábban gyűlt meg a tudományosság világának szövéténeke, korábban fejlett ki az ipar és kereskedés 's azonnal tisztelet és becsület 's befolyás lett az azt űző osztálynak része; de nálunk a legközelebbi időkhig mit nyomott a' tudományos érdem, 's apró kalmáraink 's üzéreink követelhettek-e oly tekintélyt, mint más országoknak dús, értelmes és nagybefolyású kereskedői? Nálunk sokkal tovább maradt a' harcziás érdem egyedüli érdem, 's tartott kizárólagos befolyása 's hatalma azon osztálynak, melynek a' harcziasság kizárólagos érdeme 's múltban gyökerező tulajdona volt. Így egész

a' legközelebbi időkg csak a' nemesség nyomott a' latban; míg a' nemesség volt a' nemzet, nem vették észre a' nemzetnek többi alkatrészeit.

Az öntudat első moccanásának legelső eredménye a' dacz. Mihelyt ennek érzete befészkei magát a' kebelbe, daczol minden ellen. Sok valódi és régóta túrt bántalom érzetéhez hozzájárul sok csak képzelt bántalomé 's keserűbbé teszi a' kedély hangulatát. 'S mennél fejletlenebb, 's hogy úgy mondjam, gyermekebb a' daczoló, annál jobban daczol, annál jobban tetszik magának ezen új szerepében, annál kevésbé válogatja tárgyait és daczol – világnak. Valamint daczosabbak és kevésbébbek lettek a' magyar ajkúak közt is azon osztályok, melyek eddig nem élvezték az uralkodó nemesi rendnek kiváltságait, hasonlóan daczolni és követelni kezdetek azon osztályok az idegen ajkúak közt is. A' magyaroknál nem volt mi ellen daczolni, mint a' nemesi osztálynak kiváltságai és kizárólagos befolyása ellen, ellenben az idegen ajkúak a' nyelvben is bő tárgyra találtak. A' nemesség nemcsak kiváltságos osztályként tűnt fel előttük, hanem úgy is, mint más ajkú osztály: támadólag léptek fel ellene e' tekintetben is. 'S jöttek azután a' nagyszerű ábrándozások, Szláva, panslavismus, jöttek phantasticus költői képek, jöttek orosz emissáriusok 's lángra gyuladt a' nemzeti érzelem.

Ezen visszahatásnak, mely az idegen ajkúaknál támadott a' magyarság ellen, ismét volt hatása. A' magyarokat boszantották az idegen ajkúaknak daczos kodásai 's ebből ingerült hangulat következett. Midőn pedig a' panslavismus rémeszméje kezdette magát

mutogatni, ez oly rémületet okozott a' magyarok közt, hogy vége lett minden higgadt megfontolásnak, minden mérsékletnek, 's mintegy eszeveszetten rohantunk vigyázatlan és eszélytelen lépésekre. Soha se török se tatár nem bírt oly rémítő kétségbeejtő hatással a' magyarságra mint a' panslavismus nagy rémváza. Köröskörül hegymagasságú hullámokkal láttuk mintegy reánk rohanni a' vészes árt 's retgettünk, hogy minél előbb összecsap fejünk felett 's elnyel nyomtalanul. Ekkor aztán mint a' kétségbeesett ügyekezünk hegyet hegyre rakni, hogy az áradat ellen magunkat körülfalazzuk. Minél előbb magyarrá akartuk tenni minden honosinkat, kizárólagos hivatalos nyelvvé tettük a' magyart, 's azt hittük, hogy ha magyarul lesz az anyakönyvekbe írva minden idegen ajkú szülött, már az által valóságos magyar lesz belőle. Ekkor lett az, mi előbb csak daczoskodás, csak éretlen nyüzsgölődés volt, valódi ellenszenvvé 's rendszeres ellenállássá. Valóságos jogsérelmek léptek az előbbi panaszok helyébe, mert a' törvényes intézkedések, ha nem voltak is nagyon nyomasztók, de oda látszottak irányozva, hol minden behatás, minden erőltetés leggyűlöletesebb 's legzsarnokiabbnak látszik, t. i. egészen a' tűzhelyek és családi élet belsejébe. így lett keserűvé a' vita 's így vett fel nagyobb mérveket. A' nemzetiség eszméje lépett fel zászló gyanánt 's szláv honosink ismét azzal ijesztettek, minek jól tudták ránk való rémítő hatását t. i. külföldi roppant összeköttetések – és a' panslavismussal.

Ha szabad élnem ezen kifejezéssel, ez a' magyar és szláv nemzetiségi mozgalmak kifejlődésének története rövid alapvonásaiban. 'S most már kritikai szempontból kívánom megvizsgálni ezen történeti kifejlésnek egyes phasisait, 's ezen rendben előadni a' dolgok és események természetéből folyó tanúságokat. Nem akarom tömegben különállítani azt, mi mindkét részről hibás és helytelen volt, hanem azon rendben, mint a' történt dolgok sora hozza magával.

Lépjünk át vissza gondolatban vagy ezer esztendő't 's vizsgáljuk azon állapotokat, melyek léteztek midőn apáink Ázsiából kijöttek 's e' hont elfoglalták. Midőn az ember élte korának 10-16-ik évét éli, semmi sincs rá nagyobb hatással, mint a' történet ködös, ábrándos képei, egykori nagyság, egykori dicsőség alakja. Feledhetlen mindnyájunk előtt, kik hallgattuk, derék és lelkes tudósunk Horvát István. A' lángoló hazafiúi érzésnek és becsületes lelkületnek legtisztább kifolyása volt minden szava minden gondolata. Kimondhatlan bensőséggel és hévvel hatottak ránk azon képek, melyeket őseink régi nagyságáról 's dicső múltjáról rajzolt elénk. Mily bús érzelem fogott el, hogy nem bírjuk többé mindazon roppant birodalmakat, melyeket egykor őseink ellenállhatlan fegyverei szereztek; mi büszkén dagadt keblünk azon gondolatra, hogy egykor népek rettegetek előttünk, isten ostoraként félték tőlünk, kik most nálunknál hatalmasabbak, E' gondolat némi elégtétel gyanánt szolgált mostani állapotunkért. 'S mily aristocraticus büszkeség fogta el szívünket ha meggondoltuk, hogy mi minden más népeknél régiebbek vagyunk,

hogy mellettünk minden más nemzet csak parvenu 's hogy Ádám apánk magyarul beszélt. 'S mily szívesen szorítottuk volna keblünkhöz azon atyánkfiat, kik valahol Ázsia belsejében maradtak el tőlünk szegények, 's nem volt hőbb óhajtásunk, mint hogy Körösi Csorna Sándor megtalálja kedves rokonainkat, 's hozza ide netalán magával. Vagy legalább szólítsuk közénk Csángó atyánkfiat. Mily örömmel rivalgotunk Zalán megfutamodásán 's mint neveltünk a' fehér ló históriáján. Mind ez igen költői érzelem volt, de az ilyen nem tarthat tovább mint 16 éves korunkig 's ha azután komolyan szólunk róla, *difficile est satyram non scribere*.

A' szláv népek képzelődése nem kevésbé eleven mint a' miénk. Nekik is szintúgy beszéltek 's beszélnek egykori nagyságról. 'S náluk ez annyival alaposabb, mivel most is roppant terjedelemmel és nagysággal bírnak. Nekik is énekelnek régi ragyogó dicsőségről 's ha jól összeszedik magukat tudósaik, csak úgy bebizonyíthatják, hogy Ádám apánk tótul beszélt, mint nekünk Horvát István azt, hogy debizony magyarul szólt. A' 10-16 éves szlávokra ennek természetesen megvan hatása 's mindjárt itt van az első összeütközés a' magyar és szláv serdülők közt, mely ha el is múlik, de megmarad a' gyermek és a' serdülő korbeli súrlódások és versengés emlékezete. És látjuk, hogy a' legelső és legmérgesebb súrlódásoknak magyarok és tótok közt az iskolák voltak színhelyei 's 10-18 éves serdülők voltak a' harcosok. Egy-két phanaticus tanító megadta a' tempót 's a' versengeni 's czivakodni mindig kész

tanulósereg intonált szorgalmasan. Ily komoly emberek, ily érett státusférfiak kezelték kezdetben egyik legcsiklandósabb kérdésünket 's lett a' mi olyan, mint a' művészek.

De az említettem históriai ábrándozásnak komolyabb oldala is van. Azon panaszoknak, melyekkel a' szlávok ellenünk felléptek, egyik legfőbbike az, hogy a' föld melyen lakunk, valaha a' szlávoké volt 's mi rajta rablók és bitorlók vagyunk. Nagy tudományt, nagy fáradságot fordítottak rá komoly és tudományos férfiak, hogy bebizonyítsák, miszerint ez is az is a' szlávoké volt. Bajos komolynak maradni az ily kérdés vitatásánál, azonban vegyük fel a' keztyűt, úgy a' mint élénk dobátik. Jól van, megengedjük, hogy mielőtt a' magyarok bejöttek, Hunniának nagy részét szlávok bírták. De hát azelőtt; menjünk hátrább egy kissé. Nemde ugyanazon földet, őseink a' hunnok meg avarok bírták sok ideig 's csak ezeknek nyomába léptek a' szláv törzsökök. Igen de Atilla előtt is szlávok bírták. Most már hát isten kegyelméből ezeröttszáz esztendővel ezelőtt kezdjük a' kérdést. Hogy Atilla előtt ki bírta ezt a' földet, bajos volna tisztára kimutatni; hogy nagy részét a' rómaiak és tán oláhok bírták nem szenved kétséget, a' többit pedig, azt lehet mondani – senki se bírta. A' népvándorlások idejében csak népek voltak, de nem volt egyiknek se hazája. Ma itt, holnap ott. Oda ment mindenik, hol jobb létet vélt nyerhetni, vagy a' hova toltta más barangoló népcsoport. Akkor nem volt szó semmi kikerekített birodalomról vagy polgárilag szervezett státusról. Ily phantasticus töm-

kelegben, midőn felhőkként gomolyogtak a' népeknek csoportjai, nem volt szó semmi földbirtokról, semmi territoriális jogokról. De ha igen, 's ha arra, mit ki akkor bírt valóságos alapos történeti jogot lehet formálni, bizonyosan nem volt egy is a' kóborló népek között, mely oly huzamosan 's erősen meg tudta volna magát egy helyen alapítani, mint a' hunnok e' hazában; 's nem vagyunk-e mi a' hunnoknak valóságos vérbeli maradékai 's rokonai 's egyenes törvényes örökösei? Nem régibb-e a' mi birtokjogunk e' földhez, mint volt Szvatopluk vagy Zaláné? Hisz' őseink azért jöttek át a Kárpátokon, mivel ez volt rajok nézve az ígértet földje, melyet őseik bírtak; nem tudták-e jól, hogy eleik itt voltak valaha nagyok és rettenetesek? Világosan kitetszik a' krónikákból, hogy ily igénynyel és jogczímmel állottak elő az akkor itt lakott népek ellenében. Nem voltak hát rablók bitorlók, hanem csak megrövidített utódok, kik csak törvényes örökségöket követelték 's ki is perelték a' magyarok istenének segítségével. 'S miután a' per befejeztetett, volt-e ellene óvástétel, volt-e kíséreltet az ítélet felforgatására? Van-e történeteinkben csak nyoma is annak, hogy a' szlávok ellenünk föllázadtak volna? Történt-e csak legkisebb moczczanás is e' tekintetben? 'S nem azt mutatja-e ez, hogy azon korábbi birtokjogukra magok a' szlávok sem tarthattak oly sokat 's nem nézték azt valami oly szentnek, mint most szeretnék canonisálni tudós utódaik; mert ha csakugyan oly istentelen rablást és fosztást követtek volna el ellenök, csak próbálkoztak volna előbbi jogaikat 's birtokukat visszaszerezni.

De ilyes kísérletnek még csak nyomára se akadunk történeteinkben és a praescriptio is teljesen beállott, így áll az ősiség kérdése magyarok és szlávok közt.

De hát azután, ha szláv honosink úgy nézik magukat mint a' nagy Szláva közös gyermekei 's azon egy roppant szláv népcsaládnak tagjai; hát nem elég nekik az, mivel bírnak; nem bírnak-e ők roppant kiterjedésű országokat, melyek mellett a' miénk semmi vagy igen csekély, 's ugyan miért sajnálják tőlünk ezen keveset is. Hát szép-e, nagylelkű-e minket még ebből is kizavarni akarni. Azt csak nem kívánhatják tőlünk, hogy szedjük fel újra a' sátorfát 's ballagjunk odább. 'S hova mennénk? Érték be ők a' sokkal 's ne háborgassanak minket a' kevésnek birtokában. Megmaradhatunk mi itt különben egymással is; megélhetünk, békességben. De ne hagyjuk magunkat ábrándos régiség-búváraink által feltűz éltetni, ne hagyjuk magunkat suhancz fiaink által orrunknál fogva vezetetni 's hagyjunk fel a' haszontalan történeti kutatásokkal 's csak azt nézzük, hogy volna most legjobb. Ily üres, ily meddő kérdések miatt érdemes-e egymás keblét marczangolnunk? Érdemes-e csak komolyan vitatkoznunk is felette? Jobb, hagyjuk az antiquariusoknak 's magunk okoskodjunk okosabb dolgokról.

Ha valódi fenekére tekintünk ezen kérdésnek 's elemeire taglaljuk szét, lehetetlen, hogy alaposnak és komolynak találjuk azon ellenségeskedést, melylyel viseltettek az utolsó időkben irányunkban szláv honfitársaink. Vagyis helyesebben mondva: ha boszu-

sak voltak irányunkban, ezt igenis megmagyarázhatjuk, mert oly lépéseket követtünk el ellenőkben, melyeket békén nem tűrhettek, melyeket békén nem tűrhet ember, kinek emberi rendeltetéséről fogalma van, kiben a' jobb rész, a' szabadság szeretete, 's minden zsarnokság elleni ellenszenv elnyomva 's kiirtva nincs. Ennyiben tökéletes igazuk volt 's e' részbeni ellenzésöknek valódi alapja volt. Egészen más dolog – 's ezt jól meg kell különböztetni – az, *ha nemzetiséggel* lépnek fel ellenünk. Más az, *ha mint az ország lakosságának egy része*, magukat mellőzve vagy háttérbe szorítva vélték. Ha háborgatták őket abban, hogy anyanyelvüket beszéljék, azzal éljenek nemcsak magán körben, hanem municipális tanácskozásaikban is 's azon nyelven fogalmazhassák végzéseiket is, a' melyen azok tárgyait megvitatták 's azt felsőbb hatóságokkal is közölhessék; ha azt követelték tőlük, hogy csak bajjal érthessék mindazon okmányokat, melyek legéletbevágóbb ügyeiket foglalták magukban; *ha oda vélték irányozva a' státus ügyekezését*, hogy minél előbb lemondjanak apáik nyelvéről 's tanuljanak idegent: mindezáltal igen is sértve láthatták legkényesebb személyes jogaikat, sértve láthattak oly jogokat, melyek az ország más nyelvű lakosainál tökéletesen sértetlenül hagyattak 's így mint honpolgárok talán hátratéve és sértve érezhették magukat. És hát protestáltak volna ez ellen, mint jogaikban sértett honpolgárok: protestáltak volna mint elnyomott kisebbség: a' dolog maga helyén lett volna 's kellő rendén folyt volna az ellenszegülés. De logikai következtetés-e az, a'

helyett hogy jogaink sérelmeinek orvoslását követeljük, azt mondani: mi nem akarunk rólatok többé tudni semmit, mi elszakadunk tőletek, széttépünk minden köteléket, mely egymáshoz csatolt, mi külön országot akarunk alkotni, mi idegen istenekhez folyamodunk. Ez oly végső orvosi szer, melynek használata csak kétségbeesés idején volna megkísérthető 's csak akkor, ha biztos kilátást nyújtana jobb állapotr.

Nyelv magában még nem nemzetiség. Hogy különös vonzódást éreznek egymás irányában azok, kik egy nyelven szólnak, természetes. De csupán azért, mert ugyanazon nyelvet beszéli, még nem tisztel, nem szeret az ember senkit, ha nem talál benne oly tulajdonokat, melyek tiszteletet és szeretetet gerjesztenek iránta. Egyes emberekről vegyünk példát nemzeti viszonyokra. Mire alapul egy ember iránti tiszteletünk? Azon embernek szép és nagy tulajdonaira 's cselekvényeire, melyekkel azon tulajdonait bebizonyította – múltjára. Mire alapul szeretetünk? Arra, ha tudjuk, hogy együtt szenvedtünk, együtt vigadtunk, ugyanattól függ mind bánatunk mind örömünk, együtt sújt, együtt emel föl a' sors keze 's sorsunk elválaszthatlan. Így az egyesek között 's így van a' dolog nemzeti szempontból is. Hogy egyik szláv honosunk vonzalmat érez a' másik iránt, természetes, de még ez csak egy ösztönszerű mozgalom a' kebelben; ha már most azt kérdi magától a' szláv, miért tiszteli a' szlávot mint nemzetet – így kell felelnie magának: e' nép mégis csak derék vitéz nemzet, megmutatta hosszú nehéz századokon keresz-

tül, mily híven és vitézül küzdött tatár 's török ellen miként tudta feltartani szabadságát és hona függetlenségét, míg szomszédai rabigába dőltek 's hátrább maradtak sok ivadék korával. Ha kérdi magától: miért szereti szláv hazája fiait, – így kell felelnie magának: hej sokat szenvedtünk együtt; mennyi vést hozott ránk török, tatár, mennyi nyomort vont ránk apáink visszavonása 's vak pártduhe, mily dicső sorsnak örültünk egykoron 's mi jól esett, midőn megpihenhettünk olykor hosszas szenvedések után. Azaz: nincs valódi nemzeti érzelem história nélkül, mert nincs mire alapítani a' nemzet tagjainak egymás iránti tiszteletét, ha nincs meg együtt végbevitt tettek emléke, nincs mire alapítani az egymás iránti szeretetet, ha nincs közösen leélt dolgok 's közös szenvedések emléke. De ezen história, melyen alapulhat a' honunkban lakó szlávok nemzetiségi érzelmé, nemcsak kizárólag szláv história, 's azon érzelem, mely rajta alapszik, nem lehet kizárólag szláv nemzetiségi érzelem. Ezen história egyszersmind magyar história is, azon história, melyre a' magyarok is alapítják nemzeti érzelmöket. Igen is, historiájok ez szláv honosinknak is, de nem csak az övék, hanem a' miénk is. Találkoznak 's egybeolvadnak e' téren érzelmeink. A' magyarok története Magyarország históriája, szláv honosink története szinte Magyarország históriája. Hiába tagadnók, századok fűztek egymáshoz erősebb lánczokkal, mint gondolnók. Ha bűnhödtünk, bűntársak vagyunk 's ha bűntársak bánva bűnöket szemökre hányják is egymásnak 's egymásra tolják bűneiket, mégis csak úgy nézik őket, mint

kik közös sorsot érdemelnek. Ha pedig szépet, nagyot, dicsőt cselekedtünk, csak nem fogjuk egymás fejéről tépni a' koszorút, 's nem fogjuk szégyenelni, mit közösen egymásért elkövettünk.

Ezer éve annak, hogy együtt lakjuk, együtt bírjuk e' földet, ezer éve, hogy együtt élünk, közösen gazdálkodunk, együtt szenvedtünk 's együtt örvendeztünk. Tudnánk-e felmutatni valami tettet, melyre azt mondhatnók: ezt magyarok tették, ezt szlávok vitték végbe, nem közös erővel történt-e minden? Azon csapatokban, melyek oly vitézül küzdöttek török-tatár 's annyi más ellenség ellen, vegyest voltak mindig magyarok, tótok, horvátok, ráczok, németek, oláhok 's vezetett magyar vezér dicsőségre szláv csapatokat, valamint vezérelt horvát és rácz hadnagy hasonlóan magyar csapatokat. 'S nem szolgáltak-e mind közös ügyért, közös dicsőséggel vagy kisebb-nagyobb eredménnyel, 's nem úgy tekintették-e mind egymást, mint egy hazának bátor gyermekei, mint egy ügynek vitéz bajnoki? Ennek tudatával szól így Berzsenyi a1 „felkölt nemességhez”:

Tódulva jönnek bajnoki népeink:
Erdély kegyetlen Székelyi, a' fene
Hajdúk, az áldott természetekben
Megfeketült haragos Kunokkal;

Az ütközet közt állni-tudó kemény
Horvátok és vad Ráczok erős hada
Táborba szállott, hogy kövesse
A' magyarok rohanó lovagját.

Örvendj hazám! nézd mennyi jeles sereg
 Kész, érted önkényt ontani életét.
 Oh bátran örvendj! mert megőrzik
 Hantjaidat született vitézid.

Es ha úgy tetszik, ám reclamálják tőlünk szláv atyánkfiaink mindazon hősokeket, kikre mi büszkéek vagyunk, 's kiket ők fajukbelieknek állítanak. Mi nam fogjuk szégyeneim, ha bebizonyítják is, hogy Zrínyi nem volt tisztán magyar eredetű, hogy ezen és sok más hősi nemzetség igazság szerint nem volt fajunknak sarjadéka. Azért egy cseppet se fog csökkenni azon kegyelet, melyet táplálunk irántuk szíveinkben. Ha maguknak követelik őket szláv honosink, ám fogadják magukénak azon tetteket is, melyeket ama hősek végbe vittek, mi szívesen megosztjuk velök a' dicsőséget 's nem fogjuk tőlök elvitázni a' babért. Ez érzelem csak arra fog vezetni, hogy együl tekintsük magunkat 's közösül nézzük mindazt, mi birtokunk múltban és jelenben.

Tegyenek bár a' tudósok a' nyelvészek bennünket külön rubrikába, oszszanak fel külön népcsaládokra 's mondják, hogy ott valahol Ázsia fensík-jain kóborolnak 's a' jeges tenger körül dideregnek valódi atyánkfiaink 's hogy a' törökök, kikkel oly szép atyafiságos egyetértésben éltünk századokon át, nekünk valóságos kedves rokonink: már mi csak közelebbvaló atyánkfiainak tartjuk szláv honosinkat, habár nyelvileg külön népcsaládba tesznek is már csak többre nézzük az oly hosszás szomszédság, barátság, gyakori komaság és összevissza nőtt ágasbogas

sógorságot, mint amaz Ádámról Éváról, szegről végről való rokonságot.

Lehetetlen, hogy szláv rokonink el tudják felejteni mindezen történeti emlékeket 's ki bírják irtani keblökből azon érzelmeké, melyeket azok ébresztenek. Mihelyt pedig a' történeti térre állanak, akkor ők a' mieink. És pedig történet nélkül nincs nemzetiség, e' nélkül lehet nyelv melletti buzgalom, lehet átmenő ingerültség egy 's más faj iránt, de ez nem genuinus nemzeti érzelem, csak mondva csinált 's bizonyos néven keresztelt mozgalom, mely állandó és tartós nem lehet.

Valamint mi magyarok közelebbi rokoninknak tartjuk szláv honosinkat minden más felfedezett vagy felfedezendő' philologiai rokoninknál, úgy, ha jól és józanul meggondolják, ők is bizonyosan közelébbvalóiknak fognak minket tartani, mint az oroszokat, cseheket, lengyeleket 's más szláv törzsököket, kikkel mindeddig semmi vagy legfőlebb ellenségi érintkezésben valának. Némi tekintetben csak új felfedezés az, hogy ők azokkal egy nép egy család, 's mindjárt csak a képzelődés alapján jobban érdekelje őket azoknak sorsa, azoknak múltja 's jövője mint a' miénk, kikkel egy évezred óta a' legszorosabb viszonyban éltek 's kiknek viselt és leélt dolgaira elmondhatják 's el kell mondaniok: „quorum pars magna fui”.

Ha pedig másokhoz való csatlakozás nélkül önálló nemzetiséget akarnak alkotni, hol veszik ennek önálló történeti alapját, hiszen azon történeti alapra egy más nemzetiség is építkezik. Vagy kitörlik emlékezetökből az egész öntudatos múltat 's visszatérnek

azon korba, hol csak a' mesék homályos köde bo-
rong? Micsoda alapot szolgáltathat az nemzeti lel-
kesedésnek? Lehet-e tartósan így kényszeríteni és
mystificálni a' kebel érzelmeit 's nem annyi-e ez,
mint eltérve a' józan ész egyszerű 's természetes
ösvényéről, a' képtelenségek pusztá határain szá-
guldani?

Még egy más szempontból véve a' múltat, lehet-
séges-e, hogy a' múlt emlékei ellenséges indulatot
támaszszanak ellenünk keblökben? Melyik szláv törz-
söknek, melyik szláv törzsök egyes fiainak volt-
sorsuk kedvezőbb, mint azokénak, kik honunk
területén lakoznak? Hogy a' magyar nemesség volt
minden ezelőtt az országban, lehet-e ezt úgy nézni
mint nemzeti sérelmet? Hiszen minden országban a'
nemesség volt ezelőtt az uralkodó rész. Ezen nemesi
osztálytól, a' mennyiben szenvedtek a' hon lakossá-
gának egyéb osztályai, e' szenvedés közös volt 's a'
magyar pórnép csakúgy viselte az igát mint a' szláv.
De azon nemességnek, mely jogokat 's uralmat él-
vezett, egy tetemes része szláv volt 's Lengyelországot
kivéve alkotmányos életet szlávok csak Magyar-
országban élveztek. Csak itt lehettek részeseivé a'
protestantismusnak 's ez által jogoknak, önállásnak,
politikai jelentőségnek 's önkormányzatnak, miben
mind nem részesültek más országokban.

Legyünk bármily véleménynyel a' protestantis-
musról, nem tagadhatjuk, hogy az eredetében a' sza-
badság érzéséből és óhajtásából eredt. Ezen érzésnek
volt az különös és ellenállhatlan nyilatkozata. A
protestantismus neve lobogott a' zászlókon, 's a

szabadság érzete fészkelte a' keblekben. A' szabadság utáni törekvésnek műve volt, ha a' népek jogokat és törvényes állást bírtak kivívni, ha szabad volt vizsgálat alá vonni a' legnagyobb tekintély, az egyház ígét, ha szabad volt részt venni a' legszentebb, az istennel kapcsolatba hozó ügyek, az egyházi ügyek intézésében. Mennyi embernek lőn ez legdrágább érzete, melyhez a' legnagyobb 's legkomo-lyabb bensőséggel ragaszkodott, mely kárpótlásul szolgált a' legnagyobb sanyarúságokért. Mennyi embernek keblét nemesítette és edzette meg ezen ragaszkodás, mely áldozatkészséget, szilárd kitartást 's anyagi javaknak megvetését mátyrkoszorúért – fel-tételezett.

Ezen nagyszerű 's véghetlen erkölcsi követke-zésű tömeges és nemzeti nevelésben, mely lehetlen, hogy nemesítőleg 's belterjesen ne hatott légyen egy nép jellemére, szlávok csak hazánkban részesültek 's íme itt közöttünk ismét egy kapocs, mely erősebben csatol egymáshoz mint gondolnók, erősebben mint azon új szabású nemzetiségi mondva csinált sympathiák, melyek csak vagy egészen abstract tudománybúvárokat vagy egészen tudatlanságba merült pórnépet képesek lázas lelkesedésre gerjeszteni és oktalan demonstrációkra készíteni, de nem józan eszű embereket. Ezen kapocs egyenesen hazánk közös történetébe vezet vissza, azon nagy-szerű harczokhoz, melyek mint gyakran hanyatló 's áléltsághoz közellevő nemzeti életünknek egyes ha-talmas érütései – úgy állanak történeteink között. Nem követeljük, hogy nekünk magyar fajnélieknek

köszönjék szláv honosink e' nyereményt, nem követeljük, hogy mi vívtuk ki az a' számukra 's kivíván mi adtuk nekik ajándokul. Nem, jól tudjuk, hogy ők is harczoltak apáink sorai közt ezen mint más alkalommal; nem kérkedünk, nem akarjuk magunknak tulajdonítani küzdelmeink érdemét, csak arra utalunk, hogy együtt vittük végbe ezt is mint annyi mást, hogy íme itt is egy közös törekvés egy közös mű 's ismét egy kapocs, mely összeköt bennünket.

De az újabb időkben, midőn már nem többé a' phantasticus vallásfelekezeti kérdések, hanem gyakorlatiabb dolgok lettek a' szabadsági küzdelemnek tárgyai, hol Ízlelték meg egyebütt a' szlávok a' szabadság és reform szelleminek – néha tán csalóka – de mindenesetre édes gyümölcsét másutt, mint nálunk? A' többi szlávoknak még fogalmuk se volt ezen dolgokról, melyek nálunk már közgondolkodás és közvita tárgyai kezdenek lenni 's hatottak emelőleg 's nemesítőleg az elmék a' kedélyekre, melyeknek meg van még most is hatásuk, midőn a' kérdések magok már régen le vannak tolvá a' viták teréről. Ezen magasabb, ezen nemesebb szellemi foglalkozásra alkalmuk szlávoknak csak minálunk volt.

De a' mi lényegesebb, hol élveztek szlávok századokon keresztül alkotmányos létezést másutt mint hazánkban? Lett legyen bár e' kedvezmény nem is általános 's csak egy kiváltságos osztálynak része, de hol volt másutt habár ennyi is? Csak a' magyarországi szlávoknak lehet fogalmuk arról, mi a' századokon át fenálló alkotmányos létezés, csak ezeknél

van mélyen bevésve az alkotmányos szellem ízlése 's így azon szellemi fogékonyság, mely legbiztosabb kalauz arra, hogy egy népnek valódi érzéke legyen az iránt, mi egyedüli feltétele egy állandó, egyrészt szabadelvű, másrészt fentartó nemzeti szellemnek. Igen szükséges és mindnyájunkra nézve igen fontos, hogy történetünknek 's jelen helyzetünknek ezen nevezetes momentumát jól fontolóra vegyék 's kellőleg méltassák mind azok, kik a szláv népeknek 's különösen a' mi szláv honosinknak beszélnek mult-jok, jelenök, jövőjükről 's azon követelésekről, melyekkel előállhatnak a' világ és a' mi irányunkban. Ha szabad élni e' kifejezéssel, a' szlávoknak sehol sem volt jobb dolguk mint a' magyar korona alatt, tán az egy Lengyelországot kivéve. Mert úgy tűnik elő, hogy e' nagy népfajnak, mely az összes emberiségnek egy tetemes részét teszi, saját balsorsa- 's rendeltetése volt a' rabság, a' szolgaság állapota. Balsorsa mondom, mert távol legyen tőlem azt feltételezni akarni, miszerint nincs annyi magasabb szellemi képessége 's fogékonysága, mint más népfajoknak. Nem állítom, hogy nekünk magyaroknak köszönhetik kizárólag az említett előnyt, nem mondom, hogy mi adtuk, mi octroyiroztuk nekik a' szabadságot, mert mint már több ízben mondtam, mindenünk a' mi van közös keresmény, közös birtok: de ez nem von le semmit a' szóban levő ténynek valóságából 's érdeméből.

VII.

Így áll a' dolog múltunk tekintetében. Ez a' természetes állapot, melyben kell lennünk egymás irányában 's melyben voltunk is mindaddig, míg a' nagygyá és hatalmassá nőtt Oroszország, nem emelkedett fel Európa 's a' civilisait világ láthatárán mint egy rémkolosz, mint roppant zordon bérez, melynek tetejéről a' panslavismus ereszkedett alá mint rémes üvöltésü és fagyraló fuvallat.

Mióta Oroszország mint nagyhatalom fennáll, örökös rettegésben vannak miatta minden népek, kiknek szabadságuk és függetlenségök becses. Oroszország méltó vetélytársa lön minden hatalomnak, mely nagy szerepet játszott a' világban már akkor, midőn az orosz birodalom még nem volt más mint egy óriás embryo, 's ijesztője lön kisebb népeknek, kik in ultima analysi mindég az oroszot tekintek úgy mint szörnyet, ki tátott szájjal áll készen bármikor elnyelni nemzeti létüket 's szabadságukat. Az orosz immár oly hatalomra vergődött, melyen más nagy nemzeteknek egyesített ereje alig képes csorbát ejteni, 's melynek mások egyenként alig volnának képesek ellenállni, de mindenesetre képtelenek elébe gátot

vetni. E' hatalom pedig még jóformán barbár mind azon csillogás mellett, melyet a' külföld átlántált termékeiből magára öltött. Oroszországban nem csak az emberek szolgák, hanem szolgál a tudomány és az ipar, szolgál a culturának minden ága, minden eszköze. Ott a szép, a' nagy, a' nemes ha előmozdítatik, nem azért áll becsületben mert szép, nagy és nemes, hanem azért, mert előmozdító eszköze gyanánt tekintetik és használtatik az állami nagyságnak, és anyagi erőnek. Miután a' külfölddel csak azon eszközök által mérközhetik Oroszország, melyekben fekszik a' külföldnek ereje, ügyekszik ezeknek birtokába jutni. Hogy elvontabb tudományok is pártfogást találnak Oroszthonban, olyanok, melyek nem látszanak szorosan a' várerősítéshez és hajóépítéshez szükségeseknek, ez csak a' felfogás nagyszerűségét mutatja. Mert miután minden tudomány testvér némi tekintetben, miután a' műzsák mind testvérek 's csak ott honosulnak meg, hol együtt találnak hajlékot: kénytelen Oroszország táplálni legalább némelyeket azon testvérek közül is, kik iránt nem viseltetik épen rokonszenvvel, a' többieknek kedveért. De egészen a' műveltségnek nem szépsége, nem méltósága az, mi vonzza az oroszokat, hanem az anyagi haszon, mit belőle húzni reménylenek; vagy azon ragyogás, azon külmáz, melyet általa nyerni óhajtanak. Belől csak anyagiság 's nagyravágyás vezérli őket. Hasonló náluk a' vallásos hangulat. Részint vakbuzgóság, oly vak és sötét mint a' rajongás, mely kelet legelfogultabb 's tompább részeit tölti el sötét hangulattal, részint

szándékos képmutatás, hogy a' nép érzelmét ki lehessen zsákmányolni a' nagyravágyás czéljainak elérésére. 'S minden szellemiség, mely Oroszországban él, kivéve tán azon keveseket, kik a' tudományok körén túl nem lépnek 's ezen kívül nem ismernek más világot, nem más mint határtalan és hideg nagyravágyás, mely diadalt érezne, ha lába alá tudná tiporni a' civilisátiónak legnemesebb, leggyöngédebb gyümölcseit. Ezen nagyságnak cultusa az egyedüli rugó, mely izgatja Oroszországban a' legelső capacitások szellemét, 's hogy, bármilyenek legyenek külső formai, ezen hangulat, ezen vágy barbár és ázsiai – úgy vélem – könnyen felfogható.

Oroszország – úgy látszik – felkarolta a' tudományokat, meg akarja magában honosítani a' civilisációt, halad az iparban, vasutakat szándékozik építeni. Azon nagy kérdés áll elő, nem úgy vette-e be magába ezen vendégeket mint a' Trójaiak azon görög fegyvereseket, kik a' nagy faló belsejében voltak elrejtve. Egy nagy küzdelem áll ott küszöbön szellem és anyag között. Meglehet, hogy Oroszországnak sikerülni fog végképen rabigába dönteni a' culturát 's szolgájává tenni annyira, hogy nem lesz más feladata, más képessége mint ügyes és kész szolgája lenni urának a' barbár erőszaknak. De meg lehet az is, hogy a' cultura fog felül kerekedni, hogy morális erejével diadalmaskodni fog a' nyers erőn 's az oroszok észre sem veszik, midőn önkénytelen fognak szolgájok – vélt szolgájok – lábainál heverni. De e' harcz kimenetele bizonytalan, 's ez utóbbi eset nem állhat elő, csak hosszas küzdés,

hosszú idő után. Igen könnyen megeshetik, hogy a' nyers erő marad az úr és ha ezen nyers erőnek sikerül mindinkább terjeszkedni 's túlnyomóságra vergődni, akkor Oroszországban 's mind ott, hol az orosz befolyás és hódítás magát befészkel, a' civilizációnak sorsa nem lesz más mint a' chinaié. Az összes műveltség ügyes kézművességből 's kalmárságból fog állani; a' tudósok és művészek nem lesznek más mint durva kényuraknak ügyes és leleményes szolgálói, megszűnik a' műveltségnek magasabb röpte 's méltósága és szükségképen pangás és hátramenés fog bekövetkezni.

Az elme alig képes magát a' világnak ily helyzetébe belegondolni 's ha meggondoljuk a' culturának nagy terjedelmét, ha elgondoljuk, hogy az ma már nemcsak egy világrész birtoka 's hogy ha egyik világrészben sikerülne is elnyomtatása, a' másikon még akkor is tág menhelyet 's erős oszlopot talál; talán nem is fog lehetőnek látszani ezen végeredmény. De lehet képzelni hosszú harcot a' két elem között, lehet képzelni oly állapotot, hogy azon időt, melyet haladásra lehetne felhasználni, a' fentartásérti küzdéssel kell eltölteni. S ez fenyeget Oroszország részéről.

Mi készíti e' hátaimat az örökös és határtalan terjeszkedésre. Nagy Péter végrendeletét emlegetjük minduntalan és csakugyan e' kifejezés „Nagy Péter testamentoma” bármi phantasticusnak látszassák is, nem rász kifejezése azon indító alapelvnek, mely Oroszországot mozgatja. Valódi phanatizmussal csügg az orosz a' hideg nagyravágyás érzelmén

's abban látszik helyezni legfőbb dicsvágyát, hogy megmutassa a' büszke a' fenhéjazó európai civilisátiónak, hogy kegyétől függ léte vagy nem léte, 's hogy erőszak, a' nyers, a' tömeges erő a' legfőbb hatalom, nem az annyira magasra emelt szabadság, költészet és philosophia. Ezen iránynak az irigység szolgál alapul. Érzi az orosz, hogy szellemi organizációja vagy százados szolgaság által történt szellemi eltörpülése következtében nem képes nemesebb népfajokkal versenyezni a' szellemi dolgokban 's azért meg akarja mutatni a' világnak, hogy ha nem képes őket elérni, képes őket visszatartani 's magával együtt lerántani a' sötétség örvényébe. Ez indulat valódi vandal indulat 's a' büszkeség, melylyel karöltve jár, hasonlít Atilla büszkeségéhez ki magas megvetést mutatott a' civilisáció iránt, melyet elérni lehetetlennek látott 's magát isten ostorának nevezi.

Ha nem ezen indulatból, miből lehet megmagyarázni azon határtalan terjeszkedési vágyat, mely soha nem hagyja nyugodni Oroszországot, melyen a' legnagyobb következetességgel és fanatismussal csügg l melyen nem tágít, bármi akadályokat gördítsen elébe a' világ. Tegyenek bár mit ellene, ejtsenek rajta sebeket, egy hajszálnyit nem változtat oly régóta a' legnagyobb pontossággal megtartott politikáján. Ily véghetetlen ruganyosságnak nem lehet alapoka más mint a' phanatismus 's ennek, a' mint eddig világosan bebizonyult, tárgya nem egyéb, mint hideg nagyravágyás.

Ezen indulatban fekszik Oroszországnak minden mozgató ereje; nincs ott oly indulat, mely másutt

nemzetiséghez való ragaszkodásnak vagy honszeretnek neveztetik. Ha léteznék Oroszországban hazafiúi és nemzeti érzelem, nem jött volna létre vagy megszűnnék a' nagyravágyás. A' mely része van a' hiúságnak a' hazaszeretben, ezen indulat bő kielégítést találna abban, hogy az ország már is a' legnagyobb, a' legnépesebb a' földkerekségén, melynek nem kell félnie bármelyiktől sem, 's mely félelmetessé teheti magát azon perczen, midőn kifelé akar hatni erejével, melynek tehát nincs szüksége hódításokra. Kisebb nagyság mellett is bő táplát talál a' hazafi hiúsága; kisebb, szűkebb állapot mellett is érdemesnek tartja hazáját arra, hogy felkarolja szeretetével 's neki szentelje életét 's minden törekvését. Nem végtelen nagysága, hanem minél nagyobb boldogsága a hazának célja a hazafi ténkedésének. Mi szüksége van a' hazaszeretnek, melynek csak alárendelt alkatrésze a' dicsvágy arra, hogy a haza határai végtelenre terjedjenek, hogy a haza felvegyen magába oly elemeket, melyek idegenek 's körébe nem illenek. Sőt inkább a' valódi honszeretet némi féltékenységgel taszítja vissza az új elemeket, melyek részeseivé akarnak válni mindazon jóknak, melyeknek birtokában a' hazafi magát boldognak erezi. Vegyünk példát magunkról. Midőn hazánk boldogságán töprenkedünk, áhítozunk – e sokat Szervia, Bulgária stb. bírása után 's nem törekedünk-e inkább boldogságunk gyarapításán belterjes irányban?

Oroszországnak, hogy valódi boldogsága gyarapodjék, legkisebb szüksége sincs arra, hogy még óriásiabb nagyságra emelkedjék. Oly roppant biro-

dalomnak, hogy a' nagyobbodás legyen épen szüksége, egy pillanatra is képtelenségnek látszik. Azt mondják talán, hogy Oroszország igenis elég nagy, de fekvése hiányos 's mindaddig egyoldalú marad, míg mint tengeri hatalom is nem lesz oly kedvező fekvése mint szárazföldi tekintetben. Van Oroszországnak tengere és folyója elég, hogy bő mértékben élvezhesse a' hajózási előnyök hasznait. Ha Oroszország unja a' hideget, a' hó- és jég birodalmát 's inkább vágyik déli fekvésre, déli éghajlatra, akkor népvándorlást kell szerveznie 's végképen odahagynia rideg tartományait, átengedni azokat népeknek, melyek majd megtartják maguknak 's lesznek veszedelmes ellenségeivé Oroszországnak, mely kivetkezvén természetéből valami új fajta déli néppé válik, de ki tudja, nem fog-e csak úgy díszleni mint a havasok fia az óriási fényű, ha meleg éghajlat alá plántáltatik át. Bírni pedig mind északot mind délt 's egyesíteni a' két különböző természetet – tán oly feladat, melylyel nem tudna elbánni még a' századokat tekintetbe nem vevő 's századokon át erősödött orosz politika sem.

Ha léteznék Oroszországban az, mi hazafiúságnak neveztetik más népeknek kebelében, a' nemzet nem hogy maga óhajtáná a' terjeszkedést, nem hogy maga követne el mindent, hogy az egész világot előbb befolyása, azután uralkodása alá hajtsa, hanem egyenesen ellene szegülne ezen nagyravágyási politikának. Minél jobban terjeszkedik Oroszország, annál több idegen elemet vesz fel magába, annál kevésbé tiszta nemzetisége, annál kevésbé fogja az

orosz nemzet valódi és saját birtokául tekinteni mind azt, mit mint haza és nemzet bír, annál inkább fogja csak egy részét alkotni a' birodalomnak 's lesz kénytelen megosztani befolyását új és idegen elemekkel 's kell félnie attól, hogy utóvégre nem maga lesz az úr saját házában 's tán még egykor alárendelt szerepet kell viselnie ott, hol érte és általa kellene mindennek történnie.

Valóban, az emberiség javának tekintetéből talán az volna óhajtandó, hogy Oroszország foglalná el minél előbb 's minél rövidebb úton mind azt, mi után áhítozik, hogy a' roppant és képtelen halmaz mállanék szét és rogya össze saját terhe alatt, saját visszás alkotása miatt 's lenne ekkor azután bomlása oly nagyszerű, oly általános 's alakulnának egyes alkatrészei természetükhez képest végképen oly alakokká, hogy az újraegyesítés többé lehetlenné válnék 's a' világnak ne kellene többé attól tartani, hogy járom alá kerül 's a' civilisáció kénytelen meghajolni 's lealacsonyulni a' nyers erő alatt. Valamint a műveltség, mely által ügyekszik Oroszország erejét növelni, alááshatja hatalmának alapelvét, úgy politikája maga, mely a' határtalan terjeszkedésben áll, buktathatja meg maga Oroszország túlságba menő hatalmát. Erre nem hiányzik példa a' történetekben. Minden viláгурalom, mely létezett mai napig, persa, macedón, római, mongol, muhamedán magában hordozta feloszlásának magvát. Minél gyorsabban fejlődött ki a' legextravagánsabb nagyságra, annál hamarébb 's visszaállíthatlanul mállott szét, mihelyt elérte kifejlés ének tetőpontját. Így volt a' francia

világuralom is. A' római sokáig fejlődött 's bár vég-
 hetlen fensőbbiséggel bírt minden általa meghódított
 és bekeblezett népek felett, még se daczolhatott a' ter-
 mézet törvényeivel 's sorsát nem kerülte el. Hasonló
 eset volt a' második úgynevezett szent római birodal-
 lomnál. Mily gyorsan oszlott szét Nagy Károly
 roppant birodalma. Német utódai, mily sokáig töre-
 kedtek egyesíteni azt, mit a' sors nem rendelt egy-
 ségi állapotba 's V. Károly már elérni vélte a' czélt,
 melyre elődei századokon át 's maga egész munkás
 életén át törekedett, midőn egyszerre Szász Móricz
 karja által példátlan gyorsan érvényre emelkedett a'
 természetes állapot. Pedig mind az antik római,
 mind a' szent római birodalom is tetőpontján állott
 korában társai közt a' civilisátiónak. Es most Orosz-
 ország, mely alantabb áll erkölcsi és szellemi tekin-
 tetben némely népeknél, melyekre vetette hódító
 vágyát, miként tarthatná fel magát állandóan, ha
 világuralomra tudna vergődni. De habár e' szerint
 végeredményben nem kell is attól tartani, hogy
 örökös és állandó lehetne Oroszország uralkodása,
 ha átmenő volna is, roppant hátrányára lenne az
 emberi nemnek 's egy századdal, tán tovább is,
 hátravethetné az általános haladást.

Ily törekvés, ily irány az, melynek szolgálivá 's
 eszközeivé alacsonyítják le magokat mindazon népek,
 kik Oroszország által engedik magokat hurczoltatni
 's a' panslavismus karjai közé vetik magokat, mely
 nem más mint ezen politikának propagandája. A'
 barbárságnak és sötétségnek lesznek harczosaivá 's
 későn fogják siratni balgaságukat.

Rövidlátó és félszegítéletű emberek el hagyják vakítatni magokat azon külmáza és csillogása által a' civilisátiónak, melyet látnak Oroszországban. Elfeledik, hogy a' civilisátiónak lényege és éltető elve a' szabadság és humanitás; elfeledik, hogy az, mit Oroszország felvesz magába a' civilisátio eredményei és vívmányaitól, ott csak eszköz vagy fényűzés. Ha erősebbnek látná Oroszország a' vadságnak régi eszközeit, szelleménél fogva szívesen maradna azoknál; de miután az új kor találmányai előtt eltörpülnek testi erő és kézbeli ügyesség, kénytelen bevenni az újabb szellemnek bámulatos találmányait, hogy mássokkal megmérkőzhessenek. De csak is ennyit vesz be 's nemesebb gyümölcsei elől hermetice elzárja birodalmát. A' szép és az ízlés körébe tartozó dolgokat is csak úgy fogadja be, hogy érzéki élvezet sokszorozhasson általok, de nem fogja fel a' szépet magasabb, a' lelket fel- és a' porbul kiemelő hatásában, így tesznek a' keleti kényurak is. Ok nem bánják, ha egyes kézművesek által nevelhetik mások felett erejüket, ők nem bánják, ha egyes művészek találmányai csiklándoztatják érzéki képzeletüket, de jaj mindannak, ki a' szellemnek, az észnek, a' természetnek jogait kezdené pengetni, jaj annak, ki a' civilisátio nemesebb részét akarná nálók feléleszteni.

Talán Oroszország is használja néha mint proclamátiókba igen hatályos szójárást e' szót: honszeretet, mert miután tudja, mily nagy hatálylyal szoktak hivatkozni rá ott, hol a' honszeretet valóban létezik, ő sem akarja e' nevezetes rugót nélkülözni. De ha

használja, ez is csak szín és csillogni akarás. Igenis szabad hazafiúnak lenni, ha arról van a' kérdés, hogy feltétlenül dobja oda mindenki mindenét a' státus szolgálatára 's szabadon engedje leborult nyakán járdalni a' hatalom saruit, de kissé csiklandós dolog volna Oroszthonban oly húrjait pengetni a' hazafiúságnak, hogy ne adjon, hanem követeljen a' hatalom irányában.

Minden szabad Oroszországban némely tudomány körében. Szabad kutatni a' természet csudáit, szabad kiaknázni az őslényeket és a' lelketlen természet minden csudáit; szabad behatolni a' zord éjszak titkaiba; nem csak szabad de még érdeme is elismertetik 's jutalom vár e' téren az értelemre a' szorgalomra. Ámde a' legszorosabban meg van tiltva „gondolkodni” Itt aztán az orosz nem ért tréfát, itt lemond igényeiről a' civilisatióra. Igen természetes, hogy a' tudományok pártfogása igen kedvező szíriben állítja elő Oroszországot azon tudományok kedvelői és gyakorlói előtt, ha bővebben nem ereszkednek a' dolgok összes állapotának vizsgálatába. Oroszország e' tekintetben is nagy ügyességgel tudott némileg részére hódítani sok igen tiszteletre méltó embereket. De bővebb megfontolás után úgy vélem lehetlen ezeknek is beérni azzal, hogyha pártolnak egy-kettőt a' múzsatestvérek közül, míg számúzik a' legnemesebbeket.

Lehetlen a' határtalan terjeszkedési vágynak és politikának alkalmasabb eszközt képzelni, mint az, melyben Oroszország bővelkedik. Azt mondani más népeknek: íme mi rokonok, mi édes testvérek va-

gyunk, nyelvünk, eredetünk, törzsökünk egy, mi csak olyanok vagyunk mint kedves atyafiak, kiket a' viszontagság egymástól elszakasztott, de kik most újra feltaláltuk egymást 's nincs egyéb hátra, mint hogy egymás karjaiba vessük magunkat: – hogy ne volna roppant csábító hatása az ily fellépésnek.

Különféle és erős indulatokat kellett az ily a' tényekben nyíltan álló felhívásnak szükségképen ébreszteni. Indulatokat mondom, mert mind ezen indulatok sugallatát semmivé kell tenni a' vizsgálódó és megfontoló józan ész felfogásának, mihelyt ez jut érvényre a' vak gerjedelmek felett, Jobb létnek óhajta, boszú, nagyravágyás, irigység, dicsvágy - mind ezen hatalmas indulatok mozgásba tétettek az orosz propaganda és panslavismus eszméje által.

Hogy általában egyes szláv törzsöknek állapota nem kedvező 's nem irigylendő, igen könnyen belátható. Sok helyen és sok részben másod rendű szerepre szorítva, sok részt oly hatalom alatt, melyet mint keresztények 's a' nemesebb népcsaládokkal közös irány alatt fejlődők méltán nézhetnek alattuk állónak: mind ez valóban oly állapot, melylyel nem lehetnek megelégedve. Annak, ki nincs állapotával megelégedve, természetesen kívánatos a' változás 's könnyen gondolhatja, hogy nyer és nem veszít általa. Mily roppant benyomást kell tenni azért az Oroszoknak, midőn állapotoknak gyökeres változásával kecsesgetik a' többi szláv népfajokat. Szétszórt, alárendelt, szétkuszált népcsoportok helyett tagja lenni egy roppant hatalmas és fényes birodalomnak, kétségtelenül nagy és fényes rendeltetésnek és változásnak

tűnik elő. Az orosz birodalom így is a' legnagyobb a' leghatalmasabb, milyen lesz még az által, ha milliókkal 's ezer mértföldekkel szaporodik ls a' rideg éghajlatból, a' vadabb világrészből átlép mintegy a' civilisait világ a' kedvezőbb éghajlat közepébe. Első pillanatra nem jut eszébe senkinek a' dolog inpracticus oldala, 's csak a' képzeletre tett nagy hatás foglalja el az ész és szív körét. Mily dicső dolog volna egy ily birodalomnak tagja vagy polgára lenni!

Mily édes volna a' boszú – így képzelődnek a' szláv népek – visszafizetni mindazon igazságtalanságot, melyet elkövettek rajtunk azok, kik most fölöttünk uralkodnak. „Visszatorlani azt a' sima de telhetetlen és álnok németet, ki oly magosán hordja orrát, 's képzelt szellemi fensőbbsege által isten választott népének tartja magát, ki nem bír saját magával és mégis telhetetlen hódítási vágya; lealázni, kóbor hordák és cigányok sorsára juttatni e' maroknyi magyart, ki ezer esztendő' óta leigázva tartja testvéreinknek millióit 's bitorolja régi és jogos birtokunknak legjobb, legkieesebb részeit; visszakergetni Ázsia vadonaiba, honnan jött, ez utálatos törököt, kinek birodalma mint valóságos szégyenfolt ül Európa homlokán a' szent keresztény igének daczára 's minden igazhitű népek botránkozására; 's mindezek romjain 's az általok kiürített szabad tereken felállítani a' dicső Szláva birodalmát; egy egész világot teremteni elő, mely egy fajból származik, egy nyelvet beszél 's melyben az egy akol és egy pásztor nagyszerű eszméje megtestesül.”

Hogy ily nagyszerű, ily fényes eszménykép

kimondhatlan csábító erővel bírhat első pillanatra, igen könnyen kimagyarázható. Oly elmaradott, oly kis-korú 's mostoha sorsban létező népektől mint némely szláv törzsökök, lehetlen követelni, hogy ne ragadtassák el magukat a' képzelődés nagyszerű ábrándjai által 's mindjárt mozgalmuknak első stádiumában a' higgadt ész tiszta irányát kövessék. Annyival inkább, hogy nem ábrándozok és szerencselovagoktól jött az első lökés, hanem egy oly hatalomtól, mely már bebizonyította a' világnak, hogy végre is tudja hajtani, mit magának czélul kitűz. Egy ily hatalomnak biztatása maga biztos záloga lehet a' kivihetőségnek. Oroszország igenis képesnek látszhatik végrehajtására annak a' mit ígér. 'S ebben igazuk van a' szlávoknak; csakhogy elfeledik azt, hogy Oroszországnak talán nem szándoka végrehajtani mindazt mit mint hiszik ígér, hogy csak önző célokra zsákmányolja ki a' népeknek könnyenhivőségét. Elfeledik azt, hogy ha Oroszországnak komoly szándéka is végtelenül terjeszkedni 's csakugyan létrehozni a' roppant egyesített szláv birodalmat: meglehet hogy maga Oroszország, ki oly higgadt és biztos számító a' kivitelben, végcéljában 's az elébe tűzött eszményképben ábrándozó, rajongó és babonás vak hitet követ 's oly dolog elérésére feszíti meg erejét, mely akkor fog ábrándképen előállani, akkor fog páráként széteszlani, midőn épen elérni vélte 's már-már fejére tenni vélte a' koszorút.

'S hogy lehet illy eset, azt bizonyítja a' legnagyobb birodalmak a' legnagyobb emberek és hódítók

Azt állítják és ismételik utón útfélen, hogy korunk csupán az anyagiság korszaka, melyre az érzelemnek 's képzeletnek hatása nincs, melynek aranyborja a' pénz 's valódi pályája az ipar; hogy korunkban tudomány és művészet ellenkezésben van, az étellel, 's általában a' szellemi elsatnyul az anyagi mellett. Úgy vélem, igen csalatkozunk, ha ezt hiszszük, 's csak futólag pillantva végig az úgynevezett újabb kor történetén, át kell látnunk amaz állítás helytelenségét. Azon roppant mozgalmak, melyek hajdan a' vallás eszméje által hozattak létre, miben multák felül azon óriási háborgásokat, melyeket újabb időben a' szabadság eszméje által látunk létre jönni. A' régi vallásos ábrándozók és martyroknak megfelelőleg, nem látunk-e az újabb korban is még rajongóbb, még inkább korlátot és határt nem ismerő fanatikusokat és magasztos vértanukat, csakhogy más formában, más tárgy mellett. De ugyanazon eltérés a' köznapi emberek eszejárásától, ugyanazon felemelkedés az anyagiság körén, ugyan olyan vagy még szilajabb szenvedély. Nem látunk-e hasonló óriási dicsvágyat 's a' dicsvágnak megátalkodott törekedését egy nagy és chimhericus eszmény után?

Azt mondjuk talán: igenis vannak egyesek, kiket ábránd és szenvedély fanatikusokká tesz, úgy mint azelőtt, de a' népeket nem mozgatják többé úgy szellemi rugók, mint azelőtt; a' népek nem hisznek, 's népek csak a' mindennapi kenyérnek 's a' mármár hasonló szükséggé vált fényűzésnek élnek, 's nem hagyják magukat szenvedély által ragadtatni. Ennek megczáfolására elég két döntő példa. Nem

fogja senki tagadni, hogy Napóleon óriási dicsvágya szenvedély, megátalkodás 's chimsericus czél tekintetében semmivel se áll hátrább a' régi kor Nagy Sándora, Caesárja, Atillája 's Tamerlánjánál. De maga a' francia nép e' tekintetben mögötte áll-e nagy vezérének? Nemde hasonló dicsvágy, hasonló vak hit, hasonló elfogultság, hasonló odaengedés a' forradalom egész korszaka alatt. Hajdan Róma népe mivel volt rajongóbb, dicsvágy és határtalan uralkodás tekintetében? 'S ha nem egész népről, hanem annak osztályairól, pártokról veszünk példát: nem valódi fanatismus és neme a' babonás hitnek alapja-e Franciaországban a' Bonapartismusnak 's nincs-e a' hideg és száraz Lajos Napoleon mind régiebb pályáján, mind mostani magatartásán bizonyos színezete a fanatismusnak 's bizonyos ábrándos hitnek csillagzatában? Másik példa Oroszország. Azon soha nem tágító 's századokon át egy pontra szegzett hódítási vágy, azon ábrándos és babonás cultusa egy fejdelem hagyományának, ki mint egy látnók, előre kitűzte a' czélt utódai elé; ezen örökös vágy és törekvés a' lehetlen és képtelen felé, mivel higgadtabb, mivel gyakorlatiabb felfogás, mint Wallenstein babonás hite csillagzatában.

Ily babonás hit által épen a' legnagyobbszerű értelmiségek és jellemek szoktak elfogulni. Épen olyanoknak keblében ég a' legkeményebb izzó tűzzel, kik kívülről – mivel a' kisebb 's a' népnek ismeretes szenvedélyek nem látszanak őket általhatni – csak éles elméknek és hideg fontolóknak látszanak. Egyes tetteikben, részletes eljárásukban igenis

a' lehetőleg leghiggadtabbak, 's nincsenek a' kisebb-szerű emberek szenvedélyeinek és képzelődéseinek alávetve, de pályájuk összeségén épen úgy uralkodik a' szenvedély, 's épen akkor omlik össze bennök por és hamuvá a' gyarló ember, midőn legközelebb véli magát az istenekhez. A' legnagyobb státusférfiak és hadvezetőknek arczán szoborszerű nyugalom és higgadtság szokott uralkodni; de a' hideg és nyugodt külső alatt, annál magasabban dagad a kebel. A' legszárazabb munka, a' legpon-tosabb számvetés magasztos és ábrándos cél érde-kében működik agyukban. Napoleon a' legnagyobb és háborítlanabb higgadtsággal dolgozott a' katona, a' törvényhozó, a' kormányzó száraz és részletes munkáin, 's ki hitte volna, hogy a' rettentetlen és lángeszű katona, törvényhozó és kormányzó, nem volt lényegében más, mint egy ábrándozó, ki végre akarta hajtani azt, mi Nagy Sándornak és Caesar-nak nem sikerült.

Hasonló az eset egész népeknél is. Az orosz politika a' leggyakorlatiabb számítónak 's legfinomabbnak bizonyította be magát szünet nélkül. Nem látni Oroszországban ideologokat, extravagáns bölcselőket, nyoma sincs ábrándos szabadsági álmoknak a' teoriáknak, 's az orosz státuspolitika úgy áll a' világ színe előtt, mint a' lehető leghidegebb legszámitóbb és biztosabb diplomacia és kormányzói képesség. Ki hinné, hogy a' finom diplomaták a' kérlelhetlen szigorú parancsnokok hüvelye alatt rajongók rejlenek, kiknek szeme szüntelen a' Zsófia templomának fényes gombjára van szegezve, 's kik azt hiszik, hogy a'

világ egyik tetemes részének a' minden szlávoknak egy nyájkint egy akolba kerítése nemcsak a' legnagyobbszerű, de egyszerű és lehetséges dolog.

A' panslavismus eszméje nemcsak a' szláv népekre, hanem az egész világra megtette roppant hatását, de különös panicus rettegést hozott létre némely népeknél, melyek általa közelebről vannak érdekelve 's fenyegetve. Roppant benyomást tesz az egész világra azon gondolat, hogy a' páratlan kiterjedésű szláv népeket egy eszme, egy óhajítás kezdi átrezgeni. Ha minden szláv nép egyesül, ha egy közös organismusként fog kifejlenni, akkor nincs nép, mely akadályoztathassa bár minek kivitelét mit czélul kitűz. 'S a' szláv népeknek nemcsak nagy terjedelmük, hanem természetök és jellemök is épen alkalmasnak tűnik föl a' világ szeme előtt arra, hogy egységgel hasson. A' szlávoknak nagy része nem élvezett még eddig szabadságot, 's megszokta az engedelmisséget. Mit nem vihet véghez alkalmas vezér ily engedelmes hódoló tömeggel! 'S úgy látszik, hogy a' vezér megvan, mert oly hatalom látszott felvenni annak szerepét, ki bebizonyította már a' világnak, hogy se merészsége se értelmessége nem hiányzik, végbevinni mit magának czélul kitűz; oly hatalom, mely nem rohan, nem lép nagyobb mint kell, hanem biztos talapot szerez egyik lábának 's csak úgy emeli lépésre a' másikat.

Nem gondolt senki eleinte arra, hogy szorosabb vizsgálat alá venné jelentését e' névnek: – szláv. Azért, mert a' geographia és a' philologia szlávnak nevezi ezt is meg azt is a' népek között, – egy

nép-e az mind valóságban is? Elfeledték, hogy e' roppant népcsalád igen sok fajra, és mi több, nemzetre van felosztva, mely mindenik magában képez külön organismust, melynek külön magának van históriája, politikai állása, különböző jellemvonásai, épen arra vonatkozólag, mi leglényegesebb a' nemzeti lét meghatározására. A' világ csak azt nézte, hogy szláv – szláv 's rémulve nézett a' nagy áradat megindulásának elébe. – Jelenleg úgy látszik, tisztulni kezdenek e' tekintetben a' fogalmak, 's a' világ észreveszi hogy az, mit egy nagyszerű nemzeti mozgalomnak hitt, nem más, mint egy hatalomnak ábrándos hite egy részről, más részről pedig hagyományos mély számítású fondorkodása. De az illető szláv nemzetek még most is úgy vannak infatuálva, mint ezelőtt; és még nem látják át Oroszország valódi céljait. Ok még most is nagyszerű nemzetiség álomképében kéjelgenek, 's az olcsón elérhető nagyság és dicsőség csalképei elhomályosítják előttök valódi rendeltetésöknek és természetes sorsuknak alakját.

De könnyen belátható okoknál fogva egy nép-nél se okozott oly hatást, oly páni rettegést a' pan-slavismus, mint nálunk magyaroknál. Európa túlsó felén lakó nemzetek távolabb esnek a' veszélynek színterétől, 's régi hatalmuknak érzetében nem igen félnek tőle. Ha láttak is vést rejtő felhőket, melyek felvonulnak a' láthatár keleti oldalán, nem gondolták, hogy azok hirtelen vonulhatnak mind feljebb, s' áraszthatják szét villamos terhőket. Annyira nem haladt még egyes népeknek és kormányoknak szel-leme, hogy jó idején gondoskodjanak a; jövődőről,

‘s hogy habár nem ég is még a’ ház felettük, jó előre biztosítsák. így volt ez eddig legalább. Most már habár későbbben mint kellett volna, észre látszanak venni a’ helyzet fontosságát ‘s útjába állottak Oroszországnak mindenfelé. De én a’ közelmúlt időkről szólok, ‘s úgy hiszem, miután az orosz törekvések irányában kinyíltak Európának szemei, egy új aera kezdődik e’ tekintetben. – A’ németeknél nem annyira a’ rettegés mint a vetélkedés érzelmeit költötte fel a’ panslavismus. Bízva majdnem hasonló nagy számukban ‘s értelmi fensőbbségökben, a’ németek nem igen láttak okot félelemre; csak azért boszankodtak, hogy a’ panslavismus gátot akar vetni azon hódítási váagnak, melylyel a’ németek saját zilált viszonyaik daczára még tán némi philantropicus és vilápolgárius emelkedettség örve alatt följogosítva tartják magukat föllépni a’ világ ellenében.

Nem annyira a’ rettegés, mint a’ rivalitás érzelmét költötte fel a’ németeknél a’ panslavismus mozgalma, ‘s egészben véve koránt sem tett rajok oly hatást, hogy átlátták volna, miszerint szükséges mindjárt eleinte a’ legnagyobb éberséggel és erélylyel küzdeni ellene. Oly páni rettegést azonban egy népénél se hozott létre, mint nálunk magyaroknál, ‘s ezen részint alapos, részint túlságos rémület volt oka, hogy a’ szlávokkali viszonyaink oly keserűekké ‘s veszélyesekké váltak. Fejtegessük kissé e’ fontos tárgyat.

VIII.

Épen azon időben kezdett az orosz befolyás hozzánk is beszivárogni, midőn régen tespedő nemzetünk is mozgásra, tevékenységre lőn felhivatva. Az általános eszmélet és mozgás szelleme hatotta át hegyen völgyön hazánk légkörét. Szemeit kezdé dörzsölni minden ember, mint az, ki hosszú nehéz álmóból egyszerre felrázatik, eleinte alig tudja tájékozni magát, 's kapkod ide-oda; mint az, ki észreveszi, hogy elkésett, 's tovább aludt, mint kellett volna. 's ilyenkor azután nem lévén még hatalmában teljesen érzékei, azt sem tudja hamarjában mihez fogjon. Épen ily állapotban voltunk mindnyájan azon időben. Csak egy dolog állott mindnyájunk előtt tisztán, az, hogy elkéstünk, és sietni kell, hogy elérjük többi társainkat, kik már régóta fölébredtek 's megelőztek bennünket a' közös útban, a' közös munkában. Midőn egy nép ily állapotban van, rendkívül fogékony mindennemű benyomások elfogadására, 's megy nagy részt meggondolatlanul oda, hova vezetik. Ily állapotban talált bennünket, találta szláv honosinkat az orosz befolyás 's a' panslavismus nagyszerű és

ragyogó eszméje természetesen roppant hatást idézett elő közöttünk.

Nálunk magyaroknál természetesen a' nemzeti-ségnek részint megmentése 's talpra állítása, részint kifejtése volt az első teendő, 's nem csak keblünk súgta, hogy ez legfőbb, legszentebb birtokunk, de a' számító ész is azt mondotta, hogy ennek kell lenni az alapnak, melyre mindent építsünk, ennek kell lenni azon mozgó erőnek, mely fentartson 's ösztönözzön haladási munkánkban. Némileg példánkat követve, szláv honosink is nyelvöket karolták föl legelőször is, 's megtörtént mindjárt az összeütközés, megkezdődött a' vita.

Legelőször is a' statistikán kezdtük. Szedjük össze magunkat 's tudjuk meg hadseregünk létszámát, tudjuk meg hányan vagyunk. Öt hat millió, ezt mondtuk magunknak; három négy millió, ezt mondták a' szlávok. Szenvedélyes vitakérdéssé lettek a' statistikai számok. A' jó magyar hazafi erővel el akart megával hitetni még vagy egy millióval többet, 's boszankodott mint rossz hazafira, ki kevesebbre tette létszámunkat. Magunk közt a' ki higgadságot affectait, túlságos kevés milliót állított. Elleneink pedig természetesen minél kisebbre tették számunkat. 'S ebben segítségökre voltak a' németek is, mert ők is úgy néztek bennünket mint bizonyos prédát. A' szlávok azt mondák: mit akartok ti maroknyi nép, ti három négy millió – mi ötven hatvan millió vagyunk, 's gúnyos mosolylyal néztek szemünk közé.

Semmi nem tett ránk rémesebb benyomást. Mi elhittük szláv atyánkfiainak a' hatvan milliót, habár

ledisputáltunk is tolok egyet kettőt, de magunk is azt hittük, hogy ezt tagadni nem lehet. Ennyi magyar, ennyi szláv; így állott előttünk a' két tábor, 's nem kellett-e kétségbeejtő hatással lenni ránk a' roppant különbségnek. Hiszen ez épen oly arány volt, mint volt Mohácsnál a' magyar és török tábor között. Nem jutott eszünkbe komolyan megvizsgálni, hogy valósággal egy tábor-e az, mely velünk szemben áll, vagy pedig olyas kisebb nagyobb csapatok, melyek egymással is szintúgy szembeállanak, mint mi-velünk. Mi azt láttuk, hogy az, mi magyarnak nevezetik, valósággal mind egyforma, mind magyar, 's azt hittük, hogy az is mi' ellenünkben áll mint szláv, valósággal mind egyenlő, mind egy test egy lélek.

Első gondunk volt, első szükséges teendőnknek azt tartottuk, hogy számunkat szaporítsuk. 'S e' tekintetben úgy jártunk el, hogy foglaljuk el egy részét ellenségünk csapatjainak, 's azokat felesketvén hűségünkre, fordítsuk ellenségünk ellen. Szabassunk nekik magyar egyenruhát, adjunk nekik magyar parancs-szót 's a' t.

Táborunknak, számunknak szaporítását tartottuk a' legelső 's legsürgetősebb szükségnek 's úgy láttuk, hogy kezeink közt vannak a' legjobb eszközök e' célznak elérésére. Mi csupán jogunkra támaszkodtunk 's félre tettük a' tekintetet az eszélyességre. Magyarorszáiban magyarnak hogy ne volna teljes joga követelni a' magyarság jogait! Mi, kik ezred év óta vagyunk itt az urak, mi paczkázni hagyjunk itt magunkon olyanok által, kiknél minden tekintetben

magasabban állunk! Ezer év óta eszébe se jött senkinek kétségbe vonni fenségünköt, 's most egy pár éretlen hang által annyira megriasztassuk magunkat, hogy önkényt odaadjuk azt, mi legdrágább, legbecsesebb 's egyszersmind az, mivel legkevésbé szabad adakozóknak 's bőkezűeknek lennünk. Lemondjunk csak amúgy könnyedén azon fensőbbégi állásról, melyet apáink vérevel szerzettünk 's tartottuk fel annyi vizzály között. Hogy ne háborodott volna fel a' magyar ily követelések ellenében. Keserűbbé tette a' vitát azon modor, melyben felléptek ellenünk. Éretlen tanulók fa korlátolt eszű egyikét pap és tanító kezdte meg ellenünk a' legéretlenebb demonstrációkat 's oly modorban, mely nem nyugodt férfiakhoz, hanem csak az értelmiség és míveltség alacsonyabb osztályaihoz illő volt. Nem csuda, hogy úgy tekintettük e' mozgalmakat, mint rakoncátlanokodást, 's felháborodtunk már a' miatt is, hogy ily modorban támadják meg tisztos és méltóságteljes állásunkat. Más részt láthatatlan kezeket sejtettünk, melyek működtek alattomban ezen demonstrációk leple alatt, és előttünk állott egész rémítő alakjában és nagyságában a' veszély.

Úgy hittük azonban, hogy kezünkben van a' mód arra, hogy megakadályoztassuk a' veszélynek elharapódzását, a' mód szaporítani számunkat 's nemzetiségünknek körét. Kezünkben volt a' törvényhozás, valamint a' részletes közigazgatás, 's a' legjobb és legegyszerűbb módnak hittük felhasználni e' hathatós eszközöket ügyünk támogatása és gyarapítására. 'S élünk is e' móddal.

Bár ne éltünk volna! Hogy magán körökben, hogy az irodalom terén is lehetlen volt elkerülni az agitatót 's a' kisszerű és szenvedélyes szóváltást, az igen természetes volt. De ha a' törvényhozás nem szólott volna az ügybe, 's nem állott volna azoknak részére, kik a' magyarság ügye mellett vitáztak, ki lett volna rántva az alap elleneinknek beszéde 's okoskodása alól, 's végre nem lévén nekik mibe kapaszkodniuk, hogy bennünket megtámadjanak, légben való harczzá vált volna az egész vita, 's el kellett volna törpülnie.

Igen is helyén lett volna, ha a' közigazgatás a' kezénél levő rendes eszközökkel ellentállott volna minden oly kísérletnek, melyek nemzetiségünk régi jogait és állását szándékoztak megtámadni, ha nem engedte volna meg, hogy csak legkisebb csorba is ejtessék a' régóta fenálló formákon, nem engedett volna meg legkisebb újítást is e' tekintetben: de nem kellett volna a' nemzetnek mint ország összeségének országgyűlésileg párthoz állania. Az országgyűlésnek mindig azt kellett volna szeme előtt tartani, hogy ő nem más, mint *Regnum Hungariae cum partibus annexis*; azt kellett volna szeme előtt tartani szünetlenül, hogy ő az ország minden rendű 's nyelvű lakosainak képvisellete, nem pedig egyesület, mely czélul tűzte ki magának a' magyar nemzetiség terjesztését, 's bízta volna ezt a' nemzetre, hogy védje 's eszközölje azon eszközökkel, melyek más utakon is bőven kezei közt voltak. Ez agitatio kérdése volt, 's az agitatót semmi jól rendezett alkotmányos státusban nem lehet átvenni a' nemzet hivatalos képvi-

letének; ez olyasmi, mit magára kell bízni a' népre, melynek minden alkotmányos országban, 's így nálunk is ezelőtt, van módja elég nagyszerű kérdések megvitatására sőt eldöntésére is.

Ez alkalommal igen elötűnt nemzeti képviselőtünknek hiányos szerkezete. Voltaképen az csak a' nemesi rendnek képvisellete volt, 's a' nemesi rend magyar volt szorosabb értelemben, kizárólag. Azon elemek, melyektől jött a' megtámadás nemzetiségünk ellen, nem voltak az országgyűlésen képviselve, vagy igen gyéren voltak. Lettek volna bővebben képviselve, ha nem alkottak volna is többséget, de bővebben hallatták volna szavukat 's nagyobb hatást gyakoroltak volna, mint így egy-két hang, mely így valódi lázadóként tűnt fel az általános egyhangú többség ellenében. Azon elemek közül, melyek ellenünk izgatott állapotban voltak, csupán Horvátország volt az országgyűlésen, de ez is csak gyéren képviselve. A' horvát követek fellépése különben oly különös volt, annyi keserűséget mutatott elegendő indoklás nélkül, 's mégis oly követelő modorban állott fel az országgyűlés összes testülete ellen, mintha egy idegen hadsereg parlamentერი vagy egy lázadó népcsoport fejei lettek volna; fellépésök oly daczos volt, hogy lehetlen volt a' lehető legroszabb vért nem okoznia. De oly kevésé világosan volt kifejezve valódi szándokuk, 's oly rosszul és hiányosan formulázva követelésök, hogy nem is lehetett valódi szándékukat tisztán fölismerni; a' baljóslatú hang, melyben felléptek, megrémítette, a' daczos modor felháborította a' képviselőket. Lett volna maga

Horvátország bővebben képviselve, hallatszottak volna törvényes 's alkotmányos hangok, 's nemcsak izgatásról hírek és magán viták, a' többi szláv elemek koréból is: az országgyűlés, mely így mint törvényes magyar testület tanácskozásai közben könnyen abstrahalta magát a' rajta kívül történő nemzetiségi mozgalmaktól, jobban figyelmeztetett volna, 's élénkebben látta volna szeme előtt a' bajt 's annak mibenlétét; nem lett volna a' szláv elemeknek szükségük arra, hogy valódi többséget alkossanak 's döntőleg hassanak az őket illető határozatokra, ha csak valamennyire tekintélyes kisebbséget alkotnak, meglett volna nagy befolyásuk a' többség elméjére 's határozataira.

Ily körülmények közt nem csuda, hogy az országgyűlés nem volt kellőleg felvilágosítva a' dolgok állásáról, 's nem vévén észre, miszerint ő az országot tökéletesen nem képviseli; azt hitte, hogy nincs oly tárgy, mely felett kedve szerint ne lehetne határoznia. E' hangulatban megerősítette azon öntudat, hogy szabadelvűség 's méltányosság tekintetében oly valódi nemes és magas szellem által volt áthatva, hogy tán magok a' parasztság és polgárság képviselői se örködhettek volna hívebben érdekük felett, mint ezen kizárólag nemesi, de valódi honatyai szellemtől áthatott testület. Ezt érzette az országgyűlés 's tudta is, hogy a' kellő elismerésben és tiszteletben részesül ezen dicső magatartásáért, annál könnyebben vélhette tehát, hogy a' nemzetiségi kérdésben se hiányzik nála a' kellő inspiratio. De e' téren csalatkozott. Ott hol csak nagylelkűség és nemes érzelem kell, egy magyarországos képviselőt bizvást hiheti mindenkor,

hogy a' kellő szellem által van inspirálva, de a' hol eszélyesség kívántatik, ott gyarló lehet minden halandókból álló testület.

'S épen e' kérdésben a' magyar képviselő el hagyta magát ragadtatni ragaszkodása által nemzeti-ségéhez 's nemzeti nyelvéhez; el hagyta magát ragadtatni azon általános páni rettegés által, melyet a' panslavismus szült a' honlakosok minden rétegei közt.

Azért én nem kárhoztatom ez alkalommal is az embereket, mint inkább panaszkodom a' balsors ellen. Mint más alkalommal, itt is nem gyarló emberek gyülekezete, de istenek tanácsa kellett volna oda, hogy eltalálja a' kellő utat, 's el ne térjen a' kellő iránytól. Elismerem, hogy könnyű most utólagosan beszélni, független állásról fogni fel a' dolgokat, most, midőn már kifejlettek, bevégeztettek 's előállottak tényleg azon következmények, melyek akkor csak sejtelem 's jóslat tárgyai valának. Próbálta volna bárki akkor, midőn a' dolog forrásában volt, 's nem lehetett tisztán belátni, mi fog belőle következni. Ha valaki, én viseltetem mély tisztelettel 's kegyelettel a' honatyák iránt, kik utolsó országgyűléseinken vállaikon viselték az országnak terhes gondjait 's oly dicső színben állították elé a' magyar nemzetet a' jelen 's jövő előtt: de ez érzés nem kötelezhet senkit arra, hogy zárja be szemeit a' tények 's történetek képe előtt, hogy ne panaszoljon a' sors ellen, 's ne ügy ekézzék okulni a' múltak tapasztalatain. Drága áron szerzettük meg az alkalmat a' leghathatósabb leczkék nyerésére, 's ha éreztük a' keserűt, ne

követeljük méltán a sorstól, hogy adja meg legalább az abból folyó hathatós tanúságot is.

Kétségkívül feltűnt már e' lapok folytán az olvasónak, bizonyosan megütköztek 's megbotránkoztak sokan abban, hogy én mea culpáról beszélek, vádolom önmagunkat, védem a' szlávokat, a' helyett hogy apológiát írnék eljárásunk mellett 's korholnám a' pánszláv csendháborítókat. Igen nagy vakmerőségnek tetszhetik részemről, hogy kárhoztatom azon irányt és modort, melyet országgyűléseink követtek a' magyar nemzetiség gyarapítása 's terjesztése körül. Legyen szabad elősorolnom mind azt, mit 1790-től 1848-ig tettek e' tárgyban országgyűléseink 's taglalat alá vennem ezen tényeknek mind tárgyát, mind irányát; addig egy kis türelmet kérek; reményilem, igazolni fogom magamat, 's tán nem egy fontos tanúságot fogok felmutathatni.

1790-ben csupán az ellen intézkedett az országgyűlés, hogy a' német nyelv, melyet József császár behozott, kiküszöböltessék, 's többé be ne hozasák az ország ügyeinek kezelésénél. Az akkori törvény XVI. cikke szerint a' Felség biztosítja az ország rendéit, hogy idegen nyelv nem fog többé behozatni az országos ügyek kezelésébe, 's elrendelik, hogy a' magyar nyelvnek terjesztése és kipalérozása végett az iskolákban tanszékek állíttassanak. A' kormányzati ügyekre nézve úgy intézkedik az országgyűlés, hogy azok latin nyelven vitessenek.

Az 1792-ki VII törvénycikk azt rendeli, hogy a' magyar nyelv az ország határain belől rendszertint tan tárgy legyen (stúdium ordinarium), hogy az

által apródonkint csak olyanok viseljenek köztisztviseléseket, az ország határain belől, kik egyéb kellőleg végzett tanulmányok mellett, a' magyar nyelv végzését is iskolai bizonyítványokkal bemutathatják. A' kapcsolt részekben a' magyar nyelv mint rendkívüli tantárgy (stúdium extraordinarium) rendeltetik taníttatni. Országos küldöttség rendeltetik véleményt kidolgozni, mi módon válaszolhatna a' helytartótanács magyar nyelven a' hozzá intézett magyar feliratokra.

Az 1805-ki IV. törvényczikk rendeli: az országgyűlésrőlí fölratok (columnariter) magyar és latin nyelven szerkesztessenek. Hasonló módon írjanak a' törvényhatóságok a' cancellariának. Ugyanazoknak megengedtetik magyarul törvénykezni 's a' helytartótanácsnak magyarul írni. A' helytartótanács magyarul feleljen, a' curia azonban erre még nem köteleztetik.

Az 1830-ki VIII. törvényczikk által rendeltetik, hogy a' helytartótanács a' törvényhatóságokhoz intézett válaszokon kívül minden egyéb intimatióit is magyar nyelven adja ki, a' közhirdetményeket kivévén. A' curia az elébe magyarul felvitt pörökben magyar nyelven ítéljen. Minden más törvényszékek előtt az ország határain belől lehessen a' magyar nyelvet használni. Az ország határain belől közhivatalra lépőknek magyarul kelljen tudniok (4. §.) 's ugyan ott négy év múlva ügyészi vizsgálat alá ne bocsátassék, ki a' magyar nyelv helyes ismeretével nem bír. (5. §.) A' magyar és vég helyi ezredek, valamint minden katonai kormányok tartozzanak magyar irományokat elfogadni.

Az 1836-ki III. törvényczikk meghatározza, miszerint a' törvények magyar szerkezete az eredeti. Megengedi, hogy a' curia előtt kezdeni is lehessen pert magyarul. Megengedi, hogy minden hiteles kiadások (káptalanoktól) bevezetése és befejezése magyarul írássék. Rendeli, hogy a' hol magyarul papolnak, magyar nyelven vezetessék az anyakönyv.

Az 1840-diki VI. törvényczikk által már nem permissive, hanem kötelezőleg hozatott be a' magyar nyelv, mint általános hivatalos nyelv az ország határain belől. (A' magyar királyi udvari kamara is köteleztetvén magyar nyelven levelezni a' hozzá magyarul író hatóságokkal.) – Azonkívül rendeltetik, hogy ott is, hol még most magyar egyházi beszédek nem tartanak, három év múlva az anyakönyvek magyarul írássanak. (7. §.) Ezentúl minden vallásbeli papoknak olyak alkalmaztassanak, kik magyarul tudnak. (8. §.) A' katonai véghelyeken is a' magyar nyelv tudása gyarapítassék, 's a' magyar ezredek a' magyar hatóságokkal e' nyelven levelezzenek.

Az 1844-ki törvénynek mindjárt II. cikke „a' magyar nyelv és nemzetiségről” szól, 's nemcsak az e' fölött való intézkedést tartotta az országgyűlés első teendőjének, 's igtatta mindjárt a' törvény elébe, hanem itt a' magyar nemzetiség fogalmának azonossága, a' magyar nyelvével hivatalosan felállítatik. Ezen második törvényczikk rendeli: az országgyűléshez minden leirat magyar nyelven intéztessék. A' törvények ezután csak magyar nyelven szerkesztessenek, valamint ez már ezúttal is foganatba vétetik. Az országgyűlésen is a' tanácskozási nyelv magyar legyen.

A' kapcsolt részek követeinek még bat évig megengedtetik latin nyelven szavazni, azon esetben ha a' magyart nem bírják. A' cancellaria az ország határain belől mindennemű hatósági és magán folyamodványokra adott rendeleteit magyar nyelven adja ki. A' helytartótanács magyar nyelven vigye minden ügyletét. Hasonlóan a curia. A' kapcsolt részekbeli hatóságok a' magyarországi törvényhatóságoknak magyar, – ezek pedig a kapcsolt részekbeli hatóságoknak latinul irt leveleit tartozzanak kölcsönösen elfogadni. A magyar nyelv a' kapcsolt részekben is minden academiák- és gymnasiumokban mint rendszerinti tudomány tanítassék. Az ország határain belői az iskolákban a' tanítási nyelv a' magyar legyen.

Az 1848-ki törvény nem hozott külön czikket a' magyar nyelv és nemzetiség tárgyában. Bajos is lett volna még sok intézkedés alá valót találni e' tekintetben. Fontos azonban a' XVI. cikk' azon pontja, mely szerint az újonan felállított megyei választmányokban tanácskozási nyelvül a magyar rendeltetik, a kapcsolt részeknek azonban megengedtetik, miszerint ez alkalommal anyanyelvüket használják. (Jellemző ezen törvény bevezetésében azon hely, melyben megemlítetik, mily lelkesedéssel fogadták a' rendek a' királynak magyar nyelven tartott megnyitó beszédét. Különösen hat a' kedélyre ezen ugyancsak az élőbeszédben levő kitétel: „a bizonytalan jövőnek ellenében”. E' baljóslatú kifejezést úgy látszik előérzet dictálta.)

Ha végig megyünk az itt elősorolt törvényeken, lehetlen, hogy szembe ne tűnjék tüstént bizonyos progressio. Mindig többet többet tettek az ország-

gyűlések a' magyar nyelv érdekében, 's a' reform szellemének terjedésével párhuzamosan erősödött a' magyar nyelv melletti buzgalom. Szabadelvűség és ellenzék tárgya lett a' magyar nyelv terjesztése, holott e' tárgyat épen nem e' szempontból kellett volna felfogni 's „diplomata” módon kellett volna kezelni. Minél lázasabb lett a' reformok vágya, minél forrongóbb hangulatot vón a' haladás szelleme: annál bátrabbak és erősebbek lettek *SL* nyelv melletti törvény czikkelyek 's természetesen annál jobban felköltötték a visszahatást.

Az 1790-ben hozott törvény csak visszahatás József császár rendelete 's intézkedései ellen. Különbőség tétetek azon törvényczikkben a' lingua peregrina és latinum idioma közt. Az ország rendéi elejét vették annak, hogy többé német nyelv ne hozassék be az ország ügyeinek vezetésébe, de a' latin nyelvet nem tették egy categoriába az idegen nyelvvel, melytől méltán féltették nemzetiségünket. Úgy nézték a' latin nyelvet, mint neutralist – közönyöst 's nem féltették tőle a' szabadságot. Átlátván azonban a' magyar nyelv elmaradt állapotát, elrendelték, hogy az az iskolákban tantárgyul vétessék föl. – Hasonló mérséklettel járt el e' tekintetben a' következő országgyűlés is. – Az 1805-ki magyar nyelvet érdeklő törvény is nagyrészt csak permissive lép fel a' magyar nyelv érdekében, 's nem lehet mondani, hogy ez időben még túlbuzgóság mutatkoznék a' nyelv és nemzetiség előmozdításában.

Az ezután következett diéták 1830-ig nem hoztak különös törvényeket e' tárgyban, 's ez időben

kövezték nemzetiségünk ügye mellett a' leginkább célravezető utat. Ez időközben állítatott fel a' nemzeti múzeum 's a' magyar academia. Ez időben Széchenyi bölcs vezetése alatt volt nemzetünk. Azon intézményekre, melyek leghathatósabb eszközei voltak nyelvünk gyarapításának, csak sanctióját adta az országgyűlés, de nem követelvén, hogy olyanok is késztessenek rá, kik tán nem éreznének különös vonzalmat és buzgóságot a' magyar nyelv kifejtésének célba vett előmozdításai iránt, csupán a' szabad ajánlatokat rendelte az academia alapjául, 's törvénybe ígtatta az adakozó honfiak neveit. Mind az a' mi eddig történt e' tárgyban, tökéletesen mérsékelt és méltányos volt.

Az 1830-ki országgyűléssel kezdődik azon időszak, melyben a' latin nyelv úgy tekintetek, mint a' magyar nemzetiség ellensége; midőn a' magyar nyelv úgy lép fel mint valami, minek jogai vannak; ezen fogalom: a' magyar nyelv jogai 's kiváltságai – ekkor lép életbe. A' fajbéli büszkeség tárgya lesz a' magyar nyelv felsőbbbségi állása. A' magyar nyelv ez időtől fogva nem permissive, hanem kényszerítőleg hozatik be fokokként a' közügyek minden ágaiba. Sőt a' magyar nyelv terjesztése a' többi élő nyelvek rovására nyíltan célba vétetik. Már 1830-ban elrendeltetik, hogy az ország határain belől minden hivatalba lépőknek magyarul kelljen tudniok, és négy év múlva senki ne bocsátassék a' nélkül ügyvédi vizsgálat alá. 1840-ben rendeltetik, miszerint három év múlva az anyakönyvek mindenütt magyar nyelven vitessenek, ezen túl minden vallásfelekezetben” papok magyarul tudni

tartozzanak, 's e' nyelv tudása már nem csak a szorosabban vett Magyarországon, hanem még a katonai véghelyeken is előmozdítassék. – Az 1844-diki nyelvbeli törvénynek homlokára már e' cím tétetik: „a' magyar nyelv és nemzetiségről”. A' kapcsolt részek követeinek is köteletségébe tétetik hat év múlva magyarul beszélni. A' magyar nyelv rendes tantárgyul rendeltetik a' kapcsolt részekben; az ország határain belől pedig egyedüli tanítási nyelvvé emeltetik. – 1848-ban az ország határain belől minden megyékben kizárólagos tanácskozási nyelvül rendeltetik. – Úgy vélem, nem lehet tagadni, miszerint ez valóságos, és pedig nem arithmetikai hanem geometriai progressio.

Különös szerepet játszik, különösen van beékelve a' latin nyelv, nemzetiségi villongásaink között. Mi e' nyelvet illeti, igen helyes volt azon törekvés, hogy az élő magyar nyelv szabaduljon végre azon nyomástól, melyet egy holt nyelv gyakorlott ellenében. Különösen voltunk mi ezen latin nyelvvel. Azelőtt azt hitték külföldön, hogy Magyarországon minden ember latinul beszél, valamint hogy kardot visel még a' paraszt is, 's úgy fogja az eke szarvát. 'S ebben volt is valami. Minden esetre hallatlan dolog volt külföldön, nálunk pedig nem épen feltűnő, hogy ezelőtt nők és szűrös emberek beszéltek deákul. A' latin nyelvnek nálunk tájszólásai is voltak. Más-képen beszéltek a' felföldön mint az alföldön, más-képen a' reformátusok mint a' lutheránusok, a catholicusoknak ismét megvoltak saját tájszólásaik 's a' külön felekezetek ugyancsak vitatkoztak a' felett, ki

tud jobban deákul. Gyűléseken, kivált megyegyűléseken a' deák nyelv ismerésétől függött a' státusfér-fiu hírnév; csak jól kikerekített és jó hosszú körmondatokkal volt légyen megspékelve 's kellő' idézetekkel felcizcomázva, remek beszédnek tartatott a' legüresebb szalmacsépelés. Minden megyének meg volt Cicerója.

A' latin nyelv ezen állásának roppant kártékony hatása volt a' magyar nyelv kifejlésére. Egy pár századdal hátra vetette nyelvünknek művelődését. Ha e' miatt nem késtünk volna el, most már tökéletesen megállapított írói nyelvvel bírhatnánk; nem kellene küzdenünk a mostani valóban kínos anarchiával. De általában a; műveltség és tudományokbani haladásunk tekintetében is igen kártékony volt. Valamint Chinában egész élet kell arra, hogy valaki írni megtanuljon, úgy nálunk az egész tanulási idő alig volt elég arra, hogy az emberek a' latin nyelvet sajátukká tegyék. Más részt, ha ezt úgy a' hogy megtanulták 's megszerezték némi folyékonytságot e' nyelvnek közbeszédben való használatában, azt hitték, eleget tettek a' műveltség kívánatinak. 'S mind a' mellett kevés volt e' tárgyban az alapos tudomány. Nem annyira Rómát, a' római, a' classicus szellemet kellett a' meglevő szűkségek végett elsajátítani, mint inkább a' pandecták és a' scholastica theologia és philosophia nyelvét. A' magyarországi stylus curialis 's a' közéletben forgó culinaris stylus eltanulása volt valódi gyakorlati célja a' latin tanulmányoknak. Alig hatottak be többen a' latin nyelv classical és tudományos ismeretébe, mint

egyebütt, hol a' latin és görög nyelv mindenkor csak úgy tekintetett, mint a' tudomány nyelve, mint oly tanulmány, melylyel csak azoknak szükséges bírniok, kiknek szakába vág. Mennyi hasznos nemcsak gyakorlati de elméleti tudományt tehettek volna sajátukká tanulóink azalatt míg legzsengébb koruktól kezdve fogytig tanulási éveiknek bevégzéséig kínlódtak a' latin grammatica és prosodiával; kínlódtak vele még azok is, kiknek nem volt czéljok egész tudományos műveltségre szert tenni, kik csak azért tanultak jóformán, hogy elmondhassák, miszerint ennyi 's ennyi iskolát végeztek. Nem lévén a' tudósoknak ambíciója a' magyar nyelv bírása 's tökéletesítése 's csupán bizonyos czikornyás 's minél jobban összehányt 's nehezített latin stylus levén irodalmi törekvéseiknek dicsvágya, nyelvünk 's ez által nemzetiségünk ropant hátrányt szenvedett, nélkülözvén a' nemzetiség legalaposabb, legbiztosabb támaszát, a' nemzeti irodalmat. A' mit honunkban latin nyelven irtak, a' külföld úgy tekintette, mint az általános irodalomhoz tartozót, nem is igen tudta, hogy azt magyarok irták 's nem jutott eszébe, hogy magyarok is vannak, kik írni tudnak; nem hitte általában, hogy magyarok még könyveket írni is képesek legyenek. Mennyire kellett ez által nemzeti hitelünknek 's állásunknak alacsony fokra süllyednie! Mindazok, kik tanulni, olvasni szerettek 's óhajtottak, kénytelenek lettek idegen irodalmakhoz fordulni, 's ez által minden rokonszenvök azon nemzetek felé fordult, melyeknek pallérozott 's gazdag nyelve által szerettek meg maguknak a' tanulás és olvasás minden gyönyöreit. A' latin

nyelv nem elégíthette ki az ismeretek szomját 's így előbb az olasz, majd a' német irodalom honosult meg hazánkban. Mindazok, kik e' nyelven olvastak, látták, mily roppant felsőbbsege van oly nemzetnek, melynek művelt és virágzó irodalma van, olyan felett, mely ezt majdcsaknem egészen nélkülözi 's természetesen hódolattal viseltettek az elsők iránt, míg a' másoknak állása, ha elszomorodtak is tán felette, okvetlenül némi megvetéssel is töltötte be elméjüket. Meg szokták idegen népek műveiben keresni és találni fel minden élvezetet 's szellemi rokonérzet kelt ezek iránt keblökben. Eltanulták tőlök egyebekkel a' magas megvetést is a' műveletlen és pallérozatlan nyelvek és nemzetek iránt, lenézni és megvetni tanulták saját nemzetöket.

Nem lévén nemzeti irodalmunk, a' ki tudományokat akart művelni, legelőbb is nyelveken kellett kezdenie. Kettőt okvetlen kellett tanulni – latint és németet 's nemcsak azon pontig hogy felfoghassa az ezen nyelven irt munkák értelmét, hanem annyira kellett vinni a' tökélyt, hogy az írói nyelvet is sajátjává tegye. A' stúdium okvetlenül arra vezet, hogy az ember fogalmazza tanulmányok által ébresztett eszméit 's bemutassa a' közönségnek munkálkodása eredményét. Ámde magyarul írni lehetetlenséggel volt határos, 's kinek kellett a' magyar munka? így a' roppant idővesztéssel és fáradsággal járó száraz nyelv-tanulás rabolta el az időnek becses nagy részét, 's riasztott vissza sok embert e' stúdiumnak kietlensége a' múzsáktól. Más nemzetek előtt nyitva volt a' tudományok pályája minden nyelv-tanulás nélkül, nem

vesztegették erre az időt 's tanultak olyat minden előkészület nélkül, minek szellemi és gyakorlati téren mindjárt hasznát vették. Nálunk a' tudomány egy kaszta birtoka volt, 's e' kasztát a' deákul tudók képezték; a' deákul tudás, a' deák név rangfokozat volt értelmiség tekintetében. A' ki be akart hatolni a' tudomány körébe, meg kellett előbb a' nagy utat tennie 's legtöbbnek nem volt se ideje se kedve tovább haladni félútnál.

Az örökös latinul beszélésnek és tanulásnak más káros hatása is volt. A' római nyelv minden szépsége mellett is holt nyelv volt 's természetesen bizonyos monumentális és catacombai szagot viselt magán. A' ki mindig halottak és sírboltok körül jár, lehetlen, hogy ne hasson kedélyére a' halál és avultság szaga, lehetlen, hogy el ne vonja az életnek élénk és vidor jeleneteitől, 's ne fogja el keblét bizonyos méla és merengő hangulat, mely egyenes ellenkezésben áll az életnek sürgés-forgásával 's e' hangulat párosulva keleti merengő és intuitív hajlamunkkal, lehetlen, hogy kedvező hatással lett volna azon vidor és mozgékony életműködésre, mely Európában mindenkor élt 's mindinkább kettőztetik, 's néha a' lázasságig fejlődik. A' latin nyelv örökösen elvont az élettől 's nevelte bennünk a' tespedés szellemét, visszavitt egy múltnak melancholias képeihez, mely a' távolból mint a' tökélynek, a' classicitásnak alakja világít át hozzánk; mely alak mellett mind valódi magas értéke, mind a' távolság dicsfénye következtében igen durvának, igen kicsinynek tetszhetett mindaz, mit magunk körében szemléltünk. Nemcsak elhanyagolni

tanított a' latin nyelv sajátunkat, de lenézni és kicsinyleni is. 'S bár mennyire szerettük hazánkat, nemzetünket, lehetlen, hogy a' lélek némely a' magasban járó követelései ne száguldozzanak túl ezen szeretet és ragaszkodás rétegén, mely csak a' szív körébe tartozik; lehetlen, hogy ezen vágyak ott ne találjanak hazát, hol magokat magokhoz hasonlóknak körében találják 's a' szükséges táplálatot fellelik. 'S megeshetik, hogy a' szellem ott meg is telepedik, 's nem kívánczik vissza többé szűk határhoz eredeti helyének, megeshetik hogy elnyomja a' szív sugallatát 's azt mondja a' maga módja szerint: ubi bene ibi patria. Csak oly szellemek térnek vissza, kiknél erősebb a' szív ragaszkodása saját fészökhöz 's kik elég erőseknek érzik magukat arra, hogy otthon próbáljanak létrehozni oly kört, melyben otthonosan érezhesse magát a' magasabban repkedő vágy és élvezet is.

De ezen kártékony befolyása mellett volt egy roppant nagy haszna nálunk a' latin nyelvnek; 's ez abban állott, hogy egy hatalmas kapcsot képezett a' különféle nemzetiségek között. A' latin nyelvet úgy tekintette mindenik, mint semleges tért, melyen megszűnt minden harcz, minden vita. A' latin nyelvtől nem féltette senki saját nyelvét, nem féltette nyelvének jogait. Bátran állíthatjuk, hogy a' latin nyelvnek köszönhetjük azt, hogy előbb nem támadtak fel azon nyelvbéli sűrlődások, melyek legkellemetlenebb, legboszantóbb 's egyszersmind legveszélyesebb kérdései lettek közéletünknek. A' latin nyelv bizonyos tekintetben országos 's így szélesebb értelemben vett nemzeti nyelvvé vált, melynek használatában épen oly

otthonosnak érzette magát a' szláv és német mint a' inagyar. Nemcsak mint hivatalos, hanem mint közbeszédi nyelv is megtette e' tekintetben hatását a' latin nyelv. Ha érintkezésbe jöttek a' különféle ajkú honpolgárok, nem állott közjök választó falként a' nyelvkülönbség 's latinra fordítván a' beszédet, úgy látták nincs köztük nyelvbeli idegenség.

Ez igen fontos körülményre nem figyelmeztünk akkor, midőn először kezdtünk buzogni nyelvünk behozatala körül a' közügyekbe. A' magyar nyelv joga, a' magyar nyelv méltósága – e' fogalmak és kifejezések hangoztak mindenki ajkán; valódi gyűlölet és forradalom támadt a' latin nyelv ellen, 's azt monda mindenki: nem tűrhetjük tovább egy idegen és holt nyelvnek nyűgét. – Hogy elhárítottuk azon akadályt, mely hátráltatta a' magyar nyelv kifejlését, az tökéletesen a' maga rendén volt, hogy megengedettett a' magyar nyelvet használni közügyekben is, ez igen természetes volt 's permissiv rendeletek e' tekintetben – ez volt a' törvényhozás higgadt felfogásához illő eljárás. De azon tűzzel vassal folytatott irtó háború, mely kezdetett később a' latin nyelv ellen, némi tekintetben gyermekes és minden esetre meggondolatlan eljárás volt. Miután felébredett a' buzgalom nemzeti nyelvünk mellett, miután irodalmunk oly hirtelen és roppant lendületet nyert 's épen azon időben, midőn még a' kötelező hivatalos nyelv a' latin volt, nem lehetett többé féltetni nyelvünket, 's át volt törve a' gát, mely e' tekintetben hátráltatta nyelvünk kifejlését századokon át. Mihelyt átláttuk, hogy lehet magyarul írni, 's akkori remekíróink

feltüntették nyelvünknek rejtett kincseit 's végtelen fogékonyságát kifejlésre 's tökéletesedésre: nem lehetett többé attól tartani, hogy az avult latinismus elnyomhatja az ifjú erőben kelő hazai nyelvet; ezért valóban oknélküli volt a' gyűlölet 's irtó háború a' latin nyelv ellen. Eldobtuk könyelműen azon eszközt, mely egybekapcsolt más nyelvű honosinkkal, azon eszközt, melyet ők meg szoktak századokon át úgy nézni, mint sajátukat, mint olyat; mi habár nem anyanyelvök, de nem is ellensége anyanyelvüknek, 's melynek használata nem sérti semminemű jogaikat. Az által, hogy annyira leszóltuk 's pelengérré állítottuk ezen holt nyelvet, elrontottuk annak becsületét előttük is, 's az által, hogy saját élő nyelvünket tettük vele ellenkezésbe, hasonlóra hívtuk fel őket is, 's kitettük magunkat azon veszedelemnek, hogy most már egy nyelv helyett, többnek behozatalát fogják a közügyi használatra követelni.

Mihelyt láttuk az ingerült és ellenséges indulatot más ajkú honosink nemzetiségi mozgalmainál, kétszeresen kellett volna ragaszkodnunk a latin köznyelvhez; a' helyett, hogy ellene irtó háborút folytassunk, semmi áron nem kellett volna kiereszteni kezeink közül e' hathatós köteléket, mely csak addig volt nyűg ránk nézve, míg zsibbasztólag hatott nyelvünk fejlődésére, de miután ez visszanyerte életerejét – elvesztette ránk nézve minden kártékony hatását. Pedig eleinte azon szerencsés helyzetben valánk, miszerint nem követeltek tőlünk egyebet, mint a latin nyelv meghagyását, nem követelték saját nyelvöknek hasz-

nálatba vételét vagy egyenjogúságát. Örvidenünk kellett volna, hogy csak ennyit követelnek, 's örömmel kellett volna teljesíteni kívánatukat. Midőn arról volt a' szó, hogy a' magyar nyelv legyen az egyedüli hivatalos nyelv, nem követelték sehol szláv honosink, hogy a' szlávot is lehessen használni, csak a' latin nyelvet kérték meghagyatni, 's azon szenvedélyes viták és keserű szóváltások, melyeket a' horvát követek idéztek fel az országgyűlési tanácskozásban, a' latin nyelv miatt 's annak érdekében támadtak. Ha higgadtan ítélnék azon állapotról, melyben voltak akkor szláv hazánkfiak, voltak különösen a' kapcsolt részek, hol mindjárt bizonyos rendszerrel és organicus mozgalommal folyt a' nemzeti-ségi agitáció: lehetlen másnak mint mérsékeltnek és méltányosnak nevezni e' követelést.

Mit ártott volna nemzetiségünknek az, ha némely megyék még tovább is latin nyelven közlekedtek volna a' helytartó tanácscsal és curiával; csak lett legyen szabad a' magyart használni azoknak, kik azzal élni akarnak. Alig akadt volna vármegye az ország határain belől, ki a' magyar nyelvet ne vette volna használatba, 's az eredmény a' permissiv törvény által ugyanaz lett volna a' magyar nyelv érdekében, mint kényszerítő törvény mellett, tudniillik csekély 's épen semmit nem ártó kivételekkel - magyar nyelven folytak volna a közügyek hazánkban. Meglehet néhány királyi város latinul közlekedett volna a' felsőbb hatóságokkal - de hát micsoda veszedelem lett volna ebben? Ezen egykét ügy kezelése egykét okmány megértése semmiben sem

hátráltatta volna a' közügyek folyását. Mindazok, kik a' helytartóságnál 's főbb törvényszékeknél hivatalt viseltek, még igen jól tudtak deákul 's e' tudás ki-tartott volna azon időig, melyben apródonkint úgy is felesleges leendett, ha a' részünkrőli mérséklet 's a' részünkrőli mindinkább terjedő közeledési készség következtében magok szívesen elfogadták volna hivatalos nyelvül a' magyart. De még akkor is, ha ez idő késett volna, mi nagy baj lett volna abban, hogy egyikét hiteles fordítót, tolmácsot kellett volna tartani. Erre ment volna ki az egész dolog végeredményben, míg így szenvedélyes ellenszegülés lett következése. Vagy micsoda akadályozása volt a' tanácskozásnak abban, hogy latin nyelven szónokolt hébe-korba egyikét ember az országgyűlésen. Értette jól mindenki, bár nem egy alkalommal zajosan állították sokan az ellenkezőt, míg az, hogy az illető szónokok nem bírták tökéletesen a' magyart, egészen őszinte állítás volt. Ez valóságos kihívás volt 's többségi zsarnokság.

Mit árt az angol nemzetiségnek azon néhány francia devise és formula, mely bár a' normán hódításra emlékeztet, mégis a' régi iránt való kegyelettel használatban hagyatott. Mit ártott volna nemzetiségünknek néhány latin phrasis, ha örökre felmaradt volna is törvénykezelésünk körül.

De már akkor másképp fogták fel nálunk e' kérdést. Már ekkor más indokok forrtak a' keblekben 's működtek a' közügyek terén. Arról volt már ekkor a' szó, ki az úr az országban? A' magyarnak büszkesége

volt felizgatva 's lázadónak, ellenszegülő' pártosnak nézte mindazt, ki nem akart feltétlenül hódolni ezen többségnek. Keresztül látszott egész eljárásunkon azon óhajtás, azon nézet, hogy minden kitelhető módon terjeszteni kell a' magyarságot 's arra kell törekedni, hogy apródonként eltávolítván minden idegen nyelvet 's idegen nemzetiséget magyar legyen minden Magyarországon. Egészen más pedig *egy* nyelvet kifejteni, mint azt terjeszteni, azaz beszéltetni olyanokkal, kiknek anyanyelve más. Ellenállhatlan mágnesi erő látszott ez irányban vonni bennünket. Nyugtalanossággal töltött el minden keblet annak tudata, hogy e' hon népeisége annyi mindenféle fajok és nyelvek zagyvaléka 's valódi epedéssel óhajtottuk 's dicső színekben festegettük élénkbe azon irigylendő állapotot, hogy ne legyen más mint magyar a' hazában. A' kívánatos mellett elfeledtük a' valót, a' lehetőséget. Az ország gyűlése megfeledezett valódi állásáról; elfelejtette, hogy habár magyarokból 's magyar nemesekből áll fejenként, azért ágy kell tekintenie magát, mint az *egész országnak, az ország minden fajú 's nyelvű összes lakosságának* képviselőjét. Habár képviseleti rendszerünk hibás szerkezete mellett csak a' magyar elemnek kifolyása volt az országgyűlés, eszébe kellett volna vennie, hogy csak úgy töltheti be a' valódi képviselet szerepét, ha horvátoknak, tótnak, rácznak 's a' t. képzele magát, 's ez által kipótolja gyakorlatilag azon hiányt, mely azon elemeknek egyenesen be nem folyása által támadt az országos képviseletben. De az országgyűlés pártjára állott az ország lakossága egy részének 's a' helyett,

hogy mint közvetítő 's mérséklő' állott volna a' harczoló felek közé, nyíltan egyiknek pártjára állott, sőt annak élére lépett 's maga adott lendületet a' vitának. Az országgyűlés analog állásba tehetné volna magát azon megyei intézménnyel, miszerint habár a' megyei közönség nemesekből állott, maga nevezett ki oly képviselőt, ki a' nemesek ellenében védje a' parasztság jogait, mely képviselve nem volt. Ez volt a' megyei ügyészi hivatal rendeltetése. Az országgyűlésnek magának kellett volna ily ügyészi hivatalt viselni a' nem képviselt elemek érdekében,' az egész országbeli izgatott hangulat és harczias fel-lépés ellenében.

„Hát ezen ország nem Magyarország-e? 's azért neveztetik-e Magyarországnak, hogy ne legyen benne a' magyarnak elsősege? Ki szerezte, ki alapította e' hazát, ki ontotta érette vérére 's tartotta fel annyi véres harcz között? Melyik népfaj mérkőzhetik itt velünk, akár számra, akár birtokra, akár szívre és értelemre? Mit akarnak ezen nyomorultak, kiket győzedelmes fegyverünk vetett uraságunk alá 's kikkel mi mégis nagylelkűen megosztottuk minden jogainkat? Mit akarnak ezen jöttment csapatok, kiket mint hontalanokat nagylelkűen befogadtunk, legjobb földünkön megtelepítettünk, sőt magunknál nagyobb kiváltságokban részesítettünk? Azzal akarják meghálálni jótéteményeinket, hogy ki akarnak túrni saját házunkból. Ki akarnak velünk kötni? Majd meglás-suk; még nem sülyedtünk annyira, hogy ily módon hagyjunk paczkázni magunkon!” így szólott már ekkor a' sértett büszkeség, 's a' felizgatott szenvedély.

Szerencsétlenségünkre e' térre volt a' vita áttéve, 's ezután minden politikának és diplomatiának vége lett. „Mit ragaszkodnak ezen emberek annyira a' latin nyelvhez? hisz tanulniok kell ezt is, ha be akarnak folyni a' közügyekbe; hát miért nem akarnak magyarul tanulni annak helyébe, hisz ez könnyebb, mert bőven van alkalom tanulni 's gyakorolni.” Ez volt ismét egyik országos argumentum. 'S ezt nemcsak a' tömegek hangoztatták, ha ugyan leereszkedtek odáig, hogy okkal győzzék meg az illetőket, a' helyett hogy beelégedjenek a' sic volo sic jubeoval: hanem egész komolysággal és naivitással használták egyes higgadtabbak 's igen érdemes szónokok és írók is. Pedig mi könnyű átlátni ez argumentum alaptalanságát. Mint már többször emlitem, 's úgy vélem nem kell sokat bizonyítgatnom, a' latin nyelvtői nem félt senki. Nem létezik latin nemzetiség, latin nemzet, mely terjeszkedni akarna más rovására, 's azért a' latin nyelv nem lehet vetélytárs vagy ellenség. A' latin nyelv csak kegyelemből él, 's csak addig, míg magunk akarjuk; oly eszköz, melyet használhatunk 's félre tehetünk kedvünk szerint. Ennek tanulása lehet alkalmatlan, időrabló és terhes, de azért hogy latinul ért valaki, nem igen fog csökkenni saját nyelvéhez való ragaszkodása, azért nem fog nemzetiségétől elpártolni, nem fog egyik táborból a' másikba átmenni. „Ha már szükség van reá, isten neki, tanuljuk meg ágy a' hogy, vagy tartsunk legalább egypár embert, ki értse, beszélje; azt csakugyan nem kívánhatjuk a' kormánytól 's országgyűléstől, hogy tótul, ruthénul, horvátul, ráczul, oláhul, németül ta-

nuljon meg kedvünkért.” így gondolkodtak különféle ajkú honosink e’ tekintetben. Egészen más hatást tett a’ magyar nyelv sürgetése, midőn azt látták, hogy a’ magyar nyelvnek felsőbbbségi jogot követelünk, ‘a ez által meg akarjuk mutatni ‘s megerősíteni a’ magyar fajnak felsőségét ‘s uralkodófaj gyanánti állását az ország különböző’ fajú lakosainak ellenében. De nem csak ezt, hanem látták azt is, hogy erkölcsileg kényszeríteni akarjuk őket a’ magyar nyelv tanulása ‘s adoptálására, hogy mindazok, a’ kik részt akarnak venni a’ közügyek vitelében, kénytelenek legyenek a’ magyar nyelvet elsajátítani ‘s még azok is, kik hivatalokat viselni ‘s általában előtérbe lépni nem akarnak, kénytelenek legyenek magyarul tanulni, mert különben azt se tudják, mi történik velők. Gondoljuk meg csak saját magunk állását hasonló intézkedések ellenében. Próbáltunk ehhez hasonlót magunk is, és jól tudhatjuk, mi hatása van az ily állapotnak. – De még ennél is tovább mentünk. Nem elég, hogy így közvetve ‘s erkölcsi kényszerítés által akartuk a’ magyar nyelv terjedését eszközölni, még egyenesebben is fölléptünk. Már 1830-ban azt rendelte a’ törvény, hogy az ország határain belől minden közhivatalba lépőknek magyarul kelljen tudniok. (§. 4, 5.) 1840-ben rendeltetett, hogy minden vallásfelekezetben’ papoknak csak olyanoknak választassanak, kik magyarul tudnak, ‘s olyan helyeken is, hol még most magyar egyházi beszédek nem tartatnak, három év múlva az anyakönyvek magyar nyelven vitessenek. (§. 7, 8.) Igen jellemző’ kifejezés a’ „még most”, ez által nyilván kitűnt a’

szeg a' zsákból, mit akarnak elérni, 's mi a' czél a' törvényhozás működésénél. 1844-ben az ország határain belől minden iskolákban a' magyar rendeltetett tanítási nyelvül 's a' kapcsolt részekben is rendszerinti stúdium gyanánt hozatott be. A' horvát köve-teknek még hat év engedtetett a' magyar nyelvben magokat gyakorolni. Nem szólok a' 48-ki törvényről már ekkor nem sok hatása volt egyes írott törvénynek.

Ezen rendeleteknél bajos lett volna tovább menni a' nélkül, hogy büntetés terhe alatt tilos legyen tótul vagy ráczul beszélni. Nem lehet tagadni, hogy ily eljárás erőltetés színét hordozta 's leleplezte azon óhajtást és törekvési irányt, miszerint a' magyar nyelvet terjeszteni kell a' többi honi nyelvek rovására.

Ily eljárásnak ellenszegülést kellett volna felidézni még akkor is, ha azon népfajok, melyek általa érdekelve voltak, a' legnagyobb csendben sőt apathiában léteztek volna. Ily bánásmód szokta felizgatni a' legmélyebb apathiába sülyedt embereket is. Minden közigazgatási eljárás annál alkalmatlanabb, minden kormányzati kényszerítés annál tűrhetlenebb, minél jobban behat az élet mindennapi dolgaiba, 's az embereknek egészen magán 's házi körébe 'S ily hatása van minden beavatkozásnak abba, hogy ki mily nyelven beszéljen. A' legtompább és anyagiságához ragadtabb embereknek is *felette alkalmatlan 's tűrhetlennék tetszik minden, mi által legszorosabb családi körébe történik beavat-*

kozás. ‘S ide tartozik az anyanyelv használata. Minden mi e’ tárgyat érinti ‘s habár csak távolról is látszik megtámadni, a’ legtűrhetlenebb zsarnoki eljárás hatását szokta gyakorolni. Ha a’ legnyugodalmasabb állapotban lettek volna is szláv honosink, okvetlen ingerült hangulatot szült volna bennök, ha utón útfélen azt hallották volna: ezután magyarul kell beszélni, már a’ ti gyermekeiteknek magyarul kell tanulni, unokáitok pedig már nem fognak érteni benneteket. Mert körülbelől ide ment ki a’ magyar nyelv mellett hozott törvény értelme, így magyarázták az illetők- nek. ‘S a’ köznép tömege nem igen szokta tanulmányozni a’ törvények czikkelyeit és paragraphusait, csak azoknak szellemét kutatja és magyarázza magának saját eszejárása szerint.

Ingerlő hatást kell az ily eljárásnak gyakorolnia még oly népeknél is, melyek természetöknél fogva kevésbé ingerlékenyek, csendesek, phlegmaticusok ‘s általában kevésbé képesek szellemi rugók által izgatatni.

De nálunk ezekkel egészen ellenkező körülmények léteztek. Mi egy felizgatott, lázított és fanatizált népnek állottunk ellenében. A’ népnek roppant nagyságról, dicső múlttól ‘s még dicsőbb jövőről beszéltek, lenézni tanították azon népet, mely oly aristocraticus és büszke állásba helyezte magát ellenében, úgy nézettek vele, mint ősi birtokának bitorlóját, kiket elnyelni ‘s a’ föld színéről is eltörölni csak egy nyomásába ‘s akaratjába kerül. A’ leggyűlöletesebb színben állítottak elébök mindent, mit irányukban elkövettünk, tízszeresre adtak elő minden

legkisebb sérelmet. 'S mindez oly népnek volt mondva, mely természeténél fogva ingerlékeny, vágyaiban vérmes, lármás, és fejletlenségénél fogva rendkívül fogékony arra, hogy bármi mellett fanatizáltassék. Egy ily természetű 's ily módon izgatott nép hogy ne nézné a' legnagyobb jogsérelemnek, a' legtűrhetlenebb zsarnokságnak, ha nemzetiségét látja megtámadva, melyet előtte úgy festenek, mint legdrágább kincsét, legszentebb jogát, 's dicsőségének, nagyságának zálogát.

Ilyen volt hatása azon törvényeinknek; melyek félszázad óta, de különösen e' félszázad vége felé folytonos progressiv arányban hozattak a' magyar nyelv érdekében. Ezen hatást megkettőztették azon országgyűlési, megyei és magán viták, melyek a' legnagyobb keserűséggel és szenvedélylyel folytak azon törvények keletkezésének ideje alatt, 's szorosán viszhangoztak szerte az ország minden zugában. Emlékezhetünk mindnyájan azon kellemetlen jelenetekre, melyeket a' kapcsolt részek követeinek fellépései 's örökös tiltakozásai idéztek elő az országgyűléseken; emlékezhetünk az örökös ízetlenkedésre, melyet ezen szónak „az ország határain belől” - magyarázata okozott. Emlékezhetünk azon ingerült hangulatra, melyben voltak a' hon atyái, 's mely kétszeres hévvel fogamzott meg az általok formált és meghatározott országos közvélemény kebelében.

Tegyük szívünkre kezünket, nem voltunk méltányosak 's igazságosak idegen ajkú honosink irányában. Meglehet, hogy azon jogok, melyekben ők magukat sértve találták, csak képzeletbeli jogok;

meglehet ezen egész jogállapotuk csak képzeleten alapult, csak hiu ábrándos jókat véltek általa maguknak biztosítani: de épen ezen dolgok oly természetűek, hogy mihelyt jogokul tekintetnek, azonnal úgy nézetnek, mint legbecsesebb és legszentebb tulajdon. Jól tudhattuk, hogy felizgatott állapotuknál fogva épen ezen helyzetben vannak, magunk is habár teljes joggal 's valódi alapon, buzogván nemzetiségünk mellett, tökéletesen felfoghattuk kedélyük állapotát 's ha csak tettetésnek 's merő dacznak 's örvnek akartuk keresztelni mozgalmait, vagy erővel akartuk szemünket bezárni a' való előtt, vagy szántsándékos igazságtalanságot követtünk el irányukban.

Mert mondjunk bár mit a' szláv nemzetiségi mozgalmakról hazánkban, megvolt azoknak is nemesebb és magasztosabb oldala. Tökéletesen hiszem, hogy orosz befolyás, antiquariusi és ideolog ábrándozások voltak szülő okai, de hogy vegyültek közé, habár öntudatlanul, oly elemek is, melyek az emberi kebelnek legnemesebb érzelmeit képezik, az ismét tagadhatatlan. A' tiszta nemzeti érzelem, a' szabadság magasztos eszméje hozzá csatlakozott ezen mozgalomhoz 's azon körülmény, hogy elvétette a' helyet, a' tárgyat, melynek mérlegébe súlyát vetette, ezen elemek nemességének nem von le érdeméből. 'S az ily szellemi nyilatkozatokra nem más mint azon ezeréves alkotmány és szabad szellem, melyet velünk együtt élveztek, nevelte képessé szláv honosinkat. - Ezen oldalát a' szláv mozgalomnak nem méltattuk elég figyelemre, tökéletesen ignoráltuk ezen nemesebb elemet, mely oly nagy súlyt vetett a' szláv mozgal-

máknak mérlegébe; mi nem láttunk egyebet szláv-jainkban, mint egy ellenünk mesterségesen felizgatott és fanatizált nyers tömeget 's rakonczátlan pártos csapatot, melyet meg kell zabolázni, majd mint előcsapatját azon roppant tömegnek, mely nyílt ellenségként tör ellenünk, mint első hullámát azon rémítő árnak, mely összecsap fejünk felett, ha minél előbb minél erősebb gátat nem rakunk elébe.

IX.

Megmutatta a' sanyarú tapasztalás, mily sikere lett azon eszközöknek, melyeket felhasználandóknak véltünk 's fel is használtunk a1 pánszláv árnak megakadályozására. Eszélytelen volt eljárásunk, eszélytelen főkép azért, mert sok tekintetben igazságtalan volt. Igazságtalan volt azon minden lépésünkből világosan kitűnő kívánság, hogy szűnjék meg hazánk határai között minden más nemzetiség, minden más nyelv; igazságtalanok voltak mindazon intézkedések, melyek e' célnak elérése végett fokokként 's mindig nagyobb kiterjedésben 's nagyobb erőltetéssel tétettek. Megmutatta magát ez alkalommal is, hogy az igazságtalanságért lakolni kell utóvégre mindenkinek, ki azzal él, 's minket gyorsabban utolért a' nemesis, mint rendszeren szokott megtörténni a' földi eseményekben.

Az igazságot gyakran háttérbe szorítja a' politika. A' politika csak a' célzt tekinti, 's ritkán szokott visszariadni az eszközöktől. A politika azzal szokott előállani, hogy a' nagy jóért el kell túrni a' kisebb rosztat, 's az ki országok és népek javát tartja

szeme előtt 's e' czélnak érdekében 's e' czélnak nagyobb mérvben vett moralitása 's igazságossága tekintetéből – talán felmentve érzi magát minden alárendelt tekintetektől 's rá nézve morál és igazság elveszti jelentését. De ez az emberi észnek nem valódi emelkedését, hanem elbizottságát mutatja. Az ember csak gyarló ember, bármily magosán álljon akár észben akár hatalomban. Hiába tör az ember az istenek felé, hiába akar a' sors felett uralkodni, az emberi gyarlóság mint hosszú póráz a' porhoz kötve tartja legmagasabb röptében is. Az igazságtalanságot mindig eléri a' büntetés, hogy ezen kétkedik néha a' világ, oka az, hogy gyakran későn jön a' büntetés. De azért el nem marad, mert az a' természet rendje 's a' sors törvénye, hogy minden oknak van okozata.

Meglehet mi is tudva követtünk el igazságtalanságot, de azt hittük, hogy a' politika és egy ránk nézve drága czélnak elérése felment az erkölcsi törvények alól. Meglehet azt hittük, hogy nem is nagy igazságtalanság az, mit elkövetünk. Hiszen szláv oly temérdek van; ha minden szláv egy nemzetnek tartja magát, ugyan mit vesz az azon egy-két százezerrel, melylyel kevesebb lesz, ha ezek elfogadják a' magyar nemzetiséget. Mi ártalmára lesz ez ily roppant nemzetnek, mit gondol ezen alig érezhető fogyással, míg ellenben nekünk életkérdés számunknak szaporítása; hiszen ha mi szaporodunk is, habár az ő rovásukra, nem maradnak-e azért határtalanul erősebbek nálunknál. Meglehet ilyforma okoskodással is palástoltgattuk magunk előtt szándokunknak valódi természetét. De

elfeledtünk két dolgot. Először azt: hogy igazságtalanság mindig igazságtalanság, bármi tekintetek palástolják is; másodsor azt: hogy a' ki igazságtalanságot akar elkövetni, az az erőszakot akar végbevinni: meglegyen ahhoz való hatalma, különben nemcsak kárörömmel, de gúnyra és megvetésre is kiteszi magát, mint ki olyasmire fog, mire való erejének elégtelensége nyilvánvaló. 'S ez utóbbi tekintetben mi tökéletesen exponáltuk magunkat. Mi volt a' mi erőnk ahhoz képest, mit vele végbevinni akartunk? Mire támaszkodtunk? 'S volt-e mire támaszkodnunk? Átlátta-e a' világ, hogy mi ismét egy újabb török-tatár ellen folytatunk nagyszerű háborút, mely nem kevesebb veszedelemmel fenyegeti Európát 's annak szabadságát; átlátták-e, hogy a' mi nemzetiségünk és szabad intézményeink a' legalkalmasabb akadály törekvései ellen azon hatalomnak, melytől rettegett egész világ, mihelyt a' sötétből előtűnt óriási alakja. Segített-e valaki a' harcban? mellettünk volt-e a' német elem, melyet épen legközelebről kellett volna küzdelmünknek érdekelni; biztatott-e bár legkisebb rokonszenvi nyilatkozattal, de sőt ellenben nem nézte-e kárörömmel e' megtörhetlen makacs fajnak kínos küzdelmét? Eleven emlékezetünkben lehetnek a' németországi sajtónak nyilatkozatai. Mi igazán magunkra voltunk hagyatva, 's mégis nemcsak hogy alig volt erőnk elégséges magunk rovására, de még mi tartottuk elég erősnek magunkat arra, hogy támadólag léphessünk fel.

Ha és a' mennyiben igazságtalanok voltunk szláv honosink irányában, valljuk meg nyíltan és őszintén

hibánkat. Ez azon fellépés, mely nem hogy compromittálná múltunkat, melyért úgy se vagyunk kénytelenek mindenben felelősséget vállalni – hanem lehető’ legjobban illik egy oly nemzet jelleméhez, melyre mondhatnak minden egyebet, mi más nemzetek mellett hátrányára szolgálhat, csak azt nem tagadhatják, hogy lovagias, azaz bátor, őszinte és nagylelkű volt mindenkoron. A’ mi megtörtént, azt ki nem törölhetjük többé a’ történet lapjairól, de kitörölhetjük hatását szíveinkből; ha hibáztunk, hát kövessük meg egymást. Hogy jövőre nem fog többé ilyesmi történni, annak legbiztosabb záloga az, hogy átlátjuk helytelen cselekedetünket, ‘s átlátjuk azt, hogy a’ czivakodás, nem hogy bármelyikünk hasznára, de csak közös kárunkra és vesztünkre szolgál. Úgy hiszszük, azóta átlátták szláv atyánkfiai is, mily méltatlanul bántak velünk ‘s mennyire félreismerték azon állást, melyet irányunkban kell elfoglalniok. Reméljük, ők is készek elismerni hibájukat, ‘s nem fogják újra felfogni akarni a’ keserű és semmi jó eredményre nem vezető vitát. Jobb nekünk jó barátságban élni egymással. Sokkal jobban fogunk mindkét részen boldogulni, ha vállvetve és karöltve közösen munkálkodunk közös jólétünkön.

Ha – miben kétkedni nem akarok – meghigadt már annyira szláv honosink felizgatott kedélye, hogy meg tudják a’ valót a’ képzelettől különböztetni s magukba szállva nyugodtan ítélni a’ múltak felett: kénytelenek átlátni, hogy nem mi kezdtük meg a’ vitát, mely oly vérszeljes harczczá fajult; kénytelenek elismerni, hogy ha hibáztunk ‘s igazságtalanokká is

váltunk irányukban, mind ennek oka azon páni rettegés volt, melyet a' panslavismus rémes alakja az egész világra, de különösen ránk mint legközelebb-ről érdekeltekre gyakorolt. E' rémeszme tett minket annyira elfogultakká, hogy képzeletünk sötét képein át nem tudtuk a' valót felfogni, e' miatt kapkodtunk minden után, mint az, ki sötétben áll 's tudja, hogy veszély környezi. Ebből magyarázható intézkedéseinknek mind hevéssége, mink hibás volta. 'S kik voltak okai annak, hogy e' réműlet minket elfogott? nem mások mint szláv atyánkfiai, kik adoptálták, a' panslavismus eszméjét, kik egészen karjai közé vetették magukat 's minket minduntalan ijesztgettek ennek rémalakjával. Ok magok őszintén hitték akkor a' panslavismust, őszintén voltak mellette fanatisálva; láttuk, hogy ezt nem úgy használják, mint üres lárma-harangot, de mint hittel és meggyőződéssel felkarolt irányt; mi sem értünk rá, hogy szemébe tekintsünk e' rémváznak, ők hitték és mi rettegtünk.

Ideje, hogy végre szemébe nézzünk ezen panslavismusnak 's megvizsgáljuk, mi az voltaképen és mennyit ér: meg vagyok győződve, hogy ha ezt teszszük, át fogjuk látni mi magyarok, hogy kár volt magunkat általa annyira megrémíttetni; szláv honosink pedig mint minden szlávok át fogják látni, miszerint nem ez azon mód, mely szerint mint emberek, mint nemzet eljuthatnak az Ígéret földére.

Véleményem szerint sehonnan se fenyegeti nagyobb 's közelebb álló veszély Európát, sőt Ázsiának jövődjét is, mint az orosz nagyravágyás 's műveltségellenes szellem, – ez való és közelálló veszély,

ez ellen kötelessége az egész világnak minden kitelhető módon, szellemi hatással úgy mint anyagi erővel küzdeni: ellenben a' panslavismus eszméje csak ábránd, . mely eloszlik, mihelyt kellőleg fel lesznek világosodva azok, kik ez eszme által elfogulva vannak, – ez nem valódi veszély 's elébb utóbb magától el fog oszlani a' világosság fénye előtt, ez csak addig veszély, míg Oroszország zsoldjában áll 's annak eloharczosa. 'S úgy hiszem, nem lehet messze az idő, melyben a' tiszta felfogás el fogja oszlatni a' lázas képzeletnek ködképeit.

A' panslavismus alapeszméje az, hogy minden szláv nép egy testté lélekké egyesüljön. Azt tartom, hogy ez nemcsak lehetetlen, de ha lehetséges volna is, káros és veszedelmes lenne, mint minden más népekre, úgy magukra a' szlávokra nézve is.

Lehetetlennek tartom a' minden szláv népek egyesülését túlságos nagy számuk, különböző ágakra oszlott létök 's geographiai 's történeti viszonyaik miatt. Mindazon akadályokat, melyek szerintem lehetlenné teszik a' szláv népek egy tömeggé alakulását, nem lehetne más módon elhárítani, mint a' legkorlátlanabb és keményebb despotismus által; ezen áron, az az boldogságuknak és jólétüknek árán szerezhetik meg az egységet a' szlávok – egyedül képzelhetőleg.

Lehetetlen képzelni oly roppant státusnak állandó és rendes felállítását, mint volna egy általános szláv birodalom. Nem lehet képzelni kormányt, mely képes volna egy ily óriási birodalomnak ügyeit bármi kormány-rendszer mellett is jól 's a nemzetek megelégedésére vezérelni. Azt fogjátok mondani: élő példák

ellenkezőt bizonyítanak; Oroszország, úgy a' mint most fennáll, nagyobb mint azon birodalom, mely minden szlávok egyesüléséből alakulna. Ne mystificáljuk egymást. Az összes szláv birodalom fogalma magába foglalja Oroszországot. Szláv birodalom soha se fog tabula rasa által létre jönni; nem lehet képzelni máskinti létrejövését mint úgy, hogy a' kisebb részek az aránytalanul nagyobbhoz, az az Oroszországhoz agglomerálják magukat. Ha tehát szláv birodalomról beszélünk, beszélünk Oroszországról, olyformán hogy minden szláv népek beleolvadnak, 's ebből támad egy még óriásiabb orosz birodalom, mint a' mostani. 'S most már kérдем, lehetséges-e, hogy az orosz birodalom megtartsa egységét, erejét 's mostani erős consistentiáját, ha mindazon ezer mértföldekkel és millió lakosokkal megszaporodik, melyek a' szláv népeknek vele való egybeolvadása által jönnek birtokába. Egészen más az kietlen és néptelen pusztákat meghódítgatni és kormányozni, mint oly országokat, melyeknek népessége sűrű, 's műveltség és szellemi képesség és izgékonyosság tekintetében a' hódító népeknek, vagy ha nem hódítónak de mindenesetre annak, mely adja a' kormánynak az impulsust és színezetet, felette áll. Szibériában egy-egy kis katonai telepnek hatása egykét ezer mértföldre kiterjed 's a' kormánynak dolga oly kevés, hogy az ember tán alig tudja van-e vagy nincs, 's ilyformán az uralkodás is némileg csak képzeletben létezik 's csak a' földabroszon mutat óriási mérveket. Egy-két négyszeg-mértföld több dolgot adna itt a' kormánynak mint ott egy egész birodalomnak elég nagy földterület.

Csodálatra méltónak lehet mondani talán, hogy Oroszország jelenlegi roppant nagysága mellett is már mint a' legcompactabb ország mutatja fel magát. Igen, de képes volna-e megtartani ezen compactlóságát, ha annyi új és különböző elemet venne fel magába? nem lehet képzelni más módot ily roppant birodalom egybetartására, mint a' legkeményebb despotismust. De még oly despotismus se volna képe magát ily nagy mérvek mellett fentartani. A' despotismusnak is megvannak saját törvényei és természetébe'l folyó korlátai. Tartós és hatalmas despotismust csak oly hatalom hozhat létre és tarthat fel, mely a' helyzetnek tökéletes ismeretével bir. ügyesen gondoskodik minderről és sok igényt elégít ki. A' despotismust csak úgy tűrik el az emberek, ha sokat is ad azon sokért a' mit elvesz, 's a' szabadság árán sok valódi javakat vélnek által megszerezhetni. A' hol a' despotismus nemcsak hogy a' szabadságot elveszi, de még anyagi jólétet se ígér, ott nem tűri senki. Mindaddig legalább míg a' despotismus annyira nem keríti hálójába a' népeket, hogy azoknak már gondolataik és kívánságaik is rendelkezése alatt állanak, mindaddig arra kell törekednie, hogy megadja azt mit ígért, fel tudja fogni a' nép szükségzeit, meg tudja előzni az elégtelenség kitörését 's mind a' mellett bizonyos szendergésbe 's fásultságba tudja ringatni a' népnek szellemi hangulatát. Mind ez roppant feladat volna oly körülmények közt mint léteznének szükségképen egy általános szláv-orosz birodalomban, 's nem hiszem, hogy a feladat megoldására emberi tehetség képes legyen. Az egységes szláv birodalom tehát csak despoticus kor-

mány-forma mellett volna képzelhető, de még így is lehetetlennek tartom fennállását roppant nagysága miatt. Tegyük fel azonban, hogy egy ily birodalom létrejöhet 's most már minden különböző' szláv népek egy kalap alatt léteznek 's együtt gazdálkodnak. Együtt lesz orosz, lengyel, cseh, illyr, nem is számítva ezen nagyobb csoportoknak egyes elágazásait. Egy státusban, egy nyelvnek kell uralkodnia, kivált olyanban, mely tisztán a' nemzetiség alapján áll, a' nemzetiség élvezete végett állott fel 's adott oda sok más jókat ezen nagyobb jónak elérése végett. Melyik lesz most már az uralkodó, melyiknek nyelve legyen most már az általános? Mert vagy egy új közös szláv nyelvet kell teremteni 's annak valamennyit feláldozni, vagy egyet elfogadni a különféle szláv nyelvek közül 's a' többit ezen egynek alája vetni. Egy új szláv nyelvet behozni, az annyi mint általános elnyomása a' többinek, feláldozása azon jónak, melyért történik az egyesület. Nemzetiség alatt azt érti mindenik szláv nemzet külön, hogy beszélhessen azon nyelven 's annak szellemében fejthesse ki életét, melyet apái beszéltek, mely neki élő anyanyelve. Ezt kell épen feláldoznia az egységes nyelv behozatalának 's akkor hova lesz az egyesülés ez élj a? Ha egyet fognak a' meglevők közül általánosnak adoptálni, akkor ennek igen is roppantul fog állása emelkedni, de a' többi az előbbeni esetben jő t. i. sajátját kell feláldoznia. 'S melyiket kell most már adoptálni. Nem tart-e bár melyik is jogot az elsőségre, habár különböző szempontból. Az orosz azt mondhatja: én vagyok

legszámosabb, én képezem a' legerősebb legdíszesebb tömeget, az én nyelvemé az elsőség. A' lengyel azzal fog előállani: az én nyelvem szebb hangzású, fejlettebb mint az orosz 's ha jól felszámoljuk beszélnek annyian mint az orosz. De továbbá én képeztem sok századokon át a' legtekin-
télyesebb szláv státust, nekem van legtöbb fogalmam szabadságról, civilisait intézményekről, nekem van több szellemi emelkedettségem és fogékonyságom, engem illet az elsőség. A' cseh azt mondja: az én nyelvem a' legszebb mindnyájatóké közt; ha általános szláv nyelvről van szó, csak nem fogjátok a' szebbet a' rútabbnak feláldozni, nem fogjátok elválni útját a' szláv nyelvnek, hogy elérje a' lehető tökély legmagasabb pontját. De hát az illyrek nem léphetnek-e fel hasonló követeléssel, 's hát a' többi különböző kisebb tömegek nem találhatnak-e ehhez hasonló különféle igényeket? Ki fog most már mindezen különféle követelések közt mint bíró mint végrehajtó felállani. Én azt tartom, hogy e' kérdést lehetlen elintézni úgy, hogy az egyeseknek megmaradjon az, mi czélja volna az egyesülésnek t. i. a' nemzetiség élvezete. Az egyetlen képzelhető mód az, hogy az orosz nyelv fog mindnyájok fölébe kerekedni, s az orosz despotismus fogja megszabni, mennyire terjeszkedjenek az egyes nyelvek. Tehát a' nyelv kérdése !s csak despotismus által intézhető el. Ily áron lehetlennek tartom, hogy a' szláv népek hideg megfontolás után óhajthassák az egységes szláv birodalom felállítását.

Vegyük most már a' földirati viszont
Lehet-e képzelni az alkotandó szláv birodalomnak,

melynek a' nemzetiség alapján 's így szorosan annak megfelelőleg kellene felállani, oly határokat, melyek általában egy országhatár, de különösen egy oly birodalom határai kívánságainak megfelelőjenek. Hol lesznek a' természetes határok, hol lesz a' földnek oly természetes alakzata, hogy egy oly roppant birodalomnál kétszeresen szükséges compactság és kerekdedség általa elérve legyen. Ellenkezőleg oly ábrándosan kicsipkézett formát kellene megállapítani, mely mellett Norvégia partjai hosszú egyenes vonalakul tűnnének fel. De nem tekintve a' határok alakját 's azon tömérdek apróbb inclavatumokat, melyek mindenütt léteznének a' határok futtában, 's feltéve, hogy egy vas mérnöki kéz nem tekintve se jobbra se balra, ki bírná jelölni az egyenes és sima vonalt, mi történnék azon nagy in clavatum okkal, melyek a' nagy szláv birodalomnak közepébe esnének. Mit csinálnának a' szlávok a' nagy és compact tömeg magyarral, oláhval 's egyes nagyobb tömeg némettel is. Lehetne-e egységet képzelni, lehetne-e nyugodalmas birtokot várni ily elemek mellett, melyek örökös háborgásra adnának alkalmat a' birodalom belsejében. Remélhetnék-e a' szlávok, hogy valaha magokhoz tudnák simítani vagy erővel kiirtani az ily elemeket, 's ily létezés mellett általában lehetne-e maguknak is egy nyugodalmas és boldog létet reményleni? Ha lehetséges volna is ily módon egy összes birodalmat létrehozni, az ez által létrejövendő örökös háborús körülmények között, ismét nem lehetne más mint despoticus kormány – forma mellett megmaradni.

A' mi pedig a' történeti helyzeteket illeti, lehet-e azt képzelni, hogy az egyes szláv népek el tudják felejtetni múltjokat. Lehetséges-e eltörülni emlékezetekből a' leélt jó és rosznak emlékét 's lehetséges-e egy új 's egységes birodalomban kielégíteni azon követelményeket, melyeket egyes nemzeteknek a' história plántál kebelébe. A' históriában fekszik a' nemzeti érzelmenkegyik legfőbb gyökere, história nélkül nincs nemzeti érzélem, hogy fogják hát a' szlávok nemzetiségüknek élvezetét fellelni oly birodalomban, melynek minden históriai emlékek is állás romjain kell újból alakulnia?

Nem hiszem, hogy ily áron akarnák a' szlávok megvásárolni azon nagyszerű állást, melyet a' panslavismus által vélnek elérhetni, még akkor is, ha ily állást elérni 's fentartani lehetséges volna. Es pedig van-e más mód képzelhető?

Egy alkotmányos összes szláv birodalom annyira kívül esik minden észszerű combinációnak határain, hogy azt hiszem, tökéletesen felesleges volna ennek taglalásába bocsátkoznom. Nem marad egyéb hátra, mint valamely nemét a' foederatiónak megkísérteni. Ha ezen formát tűzik ki a' szlávok jövő alakulásuknak eszményképéül, akkor nincs mit tartani a' világnak azon veszélyektől, melyet a' panslavismus hozhatna rá.

Mielőtt a' szláv foederatív rendszer létrejönne, okvetlen feltételeztetik, hogy elébb az egyes foederálandó részek megalakuljanak, hogy az egyes szláv fajok megalapítsák maguk körében azon formát, melytől várják egyenként és saját körülményeikhez képest a' lehető jólétnek elérhetését. Míg ezen processuson át nem mennek, addig nincs kinek szövet-

kezni. 'S meg vagyok győződve, mihelyt azon stádiumban fognak állani, hogy mint egyes consolidait tömegek létezzenek, nem fogják többé óhajtani a' foederatot. Szövetség, mely oly különböző társakból alakulna, mint a' képzelhető' szláv szövetség, okvetlen azon mesebeli állatok sorsára vezetne, kik között az oroszlány vitte az osztó szerepét. De nem is fogják szükségesnek tartani a' szövetkezést, mert át keilend látniok, hogy a' nélkül is, és tán csak a' nélkül elérhetik azon jóllétet, melyet a' sors természetük, képességeik és helyzetükhöz mérve, nekik szánt.

Mindezeknél fogva tartom én hiu ábrándnak és üres rémváznak a' panslavismust, mely csak addig gyakorolhat hatást, míg az ábrándozok ki nem józanodnak az önáltatás mámorából 's a' megrémültek bátran szemébe nem néznek. 'S úgy tartom mind a két tekintetben nagy haladást tettek már is és teendnek mindinkább az illetők. Felejtsek el azon keserű viszátkodást is, melybe sodortattak, míg amaz elfogultság elhomályosította elméjüket 's szenvedélyre gyúlasztotta érzelmöket, 's ezen keserű visszalkodásnak emléke ne háborgassa őket, midőn higgadt észszel szövögetik jövő 's remélhető jobblétüknek képeit.

Mint már megjegyzem egy helyt, oly zavarosak a' szláv nemzetiségi mozgalmak, hogy igen bajos kivenni, mit akarnak a' szlávok voltaképen? Különösen mi magyarok méltán intézhetünk ily kérdést szláv honosinkhoz; mind a' mellett, hogy oly régóta vitatkozunk egymással, mi nem ismerjük az ők valódi szándékukat. Csak azt látjuk 's elég sajnos, hogy világosan látjuk, miszerint boszúsak irányunk-

ban. Ha egy magyar és egy pánszláv hazánkfia összeáll vitatkozni, elhiszem, hogy viheti ez utóbbi a' szót, mindaddig míg az indulatnak sajtászerű lármas declamatiójából ki nem fogy, de mihelyt az óhajtasok formulázására 's észszerű combinatiok felállítására kerül a' sor, kénytelen lesz elhallgatni. Bátran állíthatjuk, miszerint nincsenek a' szlávok, különösen a' mi honosink, magukkal tisztában a' felett, mit óhajtsanak, mire törekedjenek 's mit érhetnek el. Pedig e' felett előbb-utóbb mégis tisztába kell jönnie, mert csupán gyűlölség, csupán elégedetlen nyüzsgölődés nem lehet állandó alapja oly nagy terjedelmű mozgalmaknak, milyenek a' szláv nemzetiségi törekvések; ezeknek okvetlen kell valami czélt kitűzni 's valami eredményre törekedni.

Ez eredményben pedig nagyon fognak az illetők csalódni. Nem hiszem, hogy azt akarták volna elérni a' szlávok a' mit már is elértek némi részben, nem hiszem, hogy meg legyenek elégedve magákkal, mihelyt átlátják, mit okvetlen át kell látniok, t. i. hogy mind azt, mit a' panslavismus érdekében tettek, Oroszország részére tették 's öntudatlanul Oroszországnak lettek eszközeivé. 'S ez másképen nem is lehet. Miután nem képzelhető' más valósulása a' panslavismusnak mint az oroszországgali egyazonosság, miután a' pánszláv eszmének nem képzelhető más incarnatiója mint Oroszország: természetes, hogy mindaz, mi pánszláv érdeken történik, egyenesen Oroszország részére esik. A' panslavismus igen nagy súlyt vetett Oroszország részére a' hatalom mérlegébe; a' nélkül, hogy talán akarták volna sokan

az illetők közül. Legyenek meggyőződve mindazok, kik a' Szlávaért rajonganak, miszerint Oroszország és nem valami ideális birodalom az a' miért rajonganak; tudják meg, hogy igen szívesen fogadják az illető helyen magasztos lelkesedésüket és semmi esetre nem fognak ügyekezni azt lehangolni, de nem is fogják többre becsülni mint a' Czernogorczok fosztogató 's kóborló ősi szokását. Ők lássák, meg lehetnek-e elégedve ezután ily babérral, ily társaságban. A' mi különösen illeti a' mi szláv honfitársainkat, ha nem akarják magukat egyenesen Oroszország karjaiba vetni – a' mi ki tudja hova vezetni 's mely törekvésnek ki tudja mi lehetne minden természetes következése: fel kell hagyniok a' panslavismus ábrándjaival, mert okvetlen oda sodorja őket előbb-utóbb. Valamint minden más szláv törzsöknek úgy a' mi szlávjainknak is magukra és önállólag kell felfogni állásukat 's ezen állásnak megfelelőleg elérhető jólétök alakját. Ha higgadtan gondolkodnak, lehetlen át nem látniok, hogy nincs számukra más rendeltetés mint az, hogy eddigi hazájok kiegészítő része 's polgárai maradjanak. Bár miképen alakítnák képzeletben az egyes szláv fajok csoportjait, lehetetlen, hogy a' mi szlávjaink külön nemzetté és státussá alakuljanak 's tót stb. tartományokat formáljanak. K' tekintetben meg kell nyugodniok a' sors rendeletében 's úgy kell maradniok, a' mint léteztek annyi viszontagságos századokon át, *sőt megmaradtak ti legújabb nagy rázkódások és átalakulások között is.* Egy tekintet földirati és népismeai viszonyainkra meggyőzhet e' felől minden higgadtan gondolkodót. Hol

vannak a' szükséges kellékek egy kikerekített és compact alakban való létezésre? Az összes terület melyen laknak, át van szöve oly elemekkel, melyek hozzájuk nem tartoznak. Minden nemesi birtok egy-egy heterogen inclavatum; mindazon város, mely a' magyar álladalomban különös jogokat élvezett 's melynek múltja él jelenében 's elkülönzi az őt körülfogó tömegeit; egész még pedig igen jelentékeny területek mint a' szepességi német elemé – szintén oly inclavatum, mely nem tartozik oda, sőt igen elválnak a' szlávok tömegétől. Ezen létező viszonyokat csak a' legképtelenebb felforgatások által lehetne megváltoztatni. Ezenkívül el kell ismerniök a' nélkül, hogy távolról is sértve gondolhatnák magukat, a' potior pars, azaz az értelmesebb és vagyonosabb rész az összes szláv területen nem számítja magát a' szláv nemzetiség táborához, melyet csak a' népességnek alantabb álló része adoptálhat. Bármennyire emelkedik ezen osztály, bármi súlyt vessenek talán mérlegébe egyes nagyobb képességű 's erélyességű tagjai, nincs ok feltenni, hogy a' másik rész azon irányban fog gyengülni, korcsosodni, szegényedni 's assimiláló hatását elveszteni. Az értelmesebb és vagyonosabb osztályok kizárásával tehetnek az alsóbb osztályok erőszakos forradalmi lépéseket, de állandó állapotot létre nem hozhatnak. *Nincs más rendeltetés szláv honosinkra nézve, mint Magyarország és szélesebb értelemben vett magyar nemzet maradniuk.* Ha belátják ez állapotnak sorsrendelte szükségességét, nincs miért kétségbe esniök jövőjük miatt. Bármi átalakulásokat rejtjen méhében a' jövő

kor, soha ne tartsanak többé attól a' szlávok, hogy a' magyar elem hatalmaskodó állást foglalhasson ellenében. Lehetlen, hogy a' múltak keserű tapasztalatain ne okuljunk; át kell látnunk előbb-utóbb, hogy nem egyéb mint egy rémváz volt az, mi a' magyar fajt kitérítette józan eszének és békés jellemének rendes kerékvágásából, midőn rettegve a' pan-slavismustól erőszakosan lépett fel a hazánkban létező szláv elem ellen. Mihelyt ezt átlátja, mihelyt nem lát a' szlávok részéről oly törekvést, hogy szakadjanak el minden kötelékek, melyek bennünket századokon át egymáshoz csatoltak, mit bánja a' magyar ajkú hazafi, ha honfitársainak egy része más nyelven beszél? Mit fog az által a' haza szenvedni, csak a' szláv ajkú polgár épen oly híven ügyekezzenek annak javát előmozdítani. Midőn azt látta a' magyar, hogy csak a' magyar ajkú polgár szít a' hazához, ellenben a' más ajkú másfelé gravitál, midőn azt hitte, hogy csak a' magyar ajkú polgárok vállain fekszik a' haza gondja: természetesen szerette volna, hogy azt minél többen segítsenek hordani, természetesen óhajtotta szaporítani a' magyar ajkúak számát. De ha látni fogja, hogy a' hon javára nézve ő semmivel se jobb a' más ajkúaknál, miért jutna eszébe a felett töprenkedni, hogy ez 's ez honfitársa nem beszél vele egy nyelven. Beszéljék, műveljék, tökéletesítsék nyelvüket a' mint tetszik, nincs hozzá semmi közünk, nincs joga senkinek őket ebben akadályoztatni. Alapítsák meg irodalmi nyelvöket, adoptálják a csehet, éleszsзык fel az ő nyitrai vagy bármi más tájszólást írói nyelvül – ez az ők dolguk. A' közjóra nézve csak örven-

detes lehet azon élénk szellem, mely kapcsolatban áll a' nemzetiségi és irodalmi munkássággal. Ez kifejti a' tehetségeket, nemes irányt tűz elébök, fogékony és képes embereket teremt 's ilyeneknek más téren is jó hasznát veszi a' haza 's örvend mindenki, kinek a' közjó szívéen fekszik.

így fogom én fel szláv honosinknak valódi természetes és helyes állását. 'S tudom van ök magok közt is egy józanabb töredék, volt egy időben időszaki orgánium is, mely hasonló irányt tűzött elébök.

Nem tudom, eljut-e jelen szózatom szláv ajkú honosinkhoz. Igen óhajtanám, hogy úgy legyen, mert azt hiszem, egy ily habár igénytelen de őszinte hang viszhangra találna közöttük.

A' saját fajombelieknek pedig különösen óhajtanám szívére kötni – 's úgy hiszem, ezt nem lehet eleget ismételni – hogy egyrészt ébredjenek fel a' csüggedtségből mind azok, kik kétségbe esnek a' felett, hogy nemzetiségünk a' mindenfelől nyomakodó nehézségek ellenében 's védelmi eszközöknek vélt teljes hiánya mellett magát fentarthassa; kik háládatlannak tartják a' zajtalan 's kevés csillogó eredményekkel biztató munkát, mely nemzetiségünk fenntartásának egyedüli eszköze; 's kik akár könnyelműségből akár valódi kétségbeesés következtében a' tompa és elfásult világpolgárság irányát tűzik ki mágnestő gyanánt eszméik és érzelmeik hullámai közt. Es hogy másrészt azok, kik nem tágítva, nem alkudva, most is azt hiszik, hogy hazánkban minden nemzetiségi vita e' kérdésen sarkallik – ki az úr az országban, – kik azt hiszik most is, hogy

nemzetiségünk csak úgy gyarapodhatik, ha számunkat szaporítjuk 's folytonosan a' legnagyobb féltékenységgel küzdünk felsőbbbségi állásunk mellett: vegyék fontolóra a' múltnak keserű tapasztalatait, legyenek józanok és méltányosak, ne hagyják megkövesülni keblökben azon ellenséges hangulatot, melyet szültek nemzetiségi villongásaink, gondolkozzanak 's bontakozzanak ki minden régi előítéletekből. Ismétlem még egyszer, mondjunk le örökre azon szándékról, hogy nemzetiségünket a' többi honunkban létező nemzetiségek rovására terjesszük. Hiába! be kell érnünk habár csekély számunkkal; a' mit azt, ebből kell alkotnunk, nem terjeszkedhetünk tovább mint a' takaró ér. A' terjeszkedési törekvés idétlen erőlködéssé 's egyenesen magunk ellen forduló fegyverré válnék. Belterjesen kell működnünk nemzetiségünk erősödésén 's abban keresni fennmaradása és gyarapodásának egyedüli biztosítékát, miben ez valóban fekszik.

És miben áll tehát ezen biztosíték? Ne alázzuk meg magunkat a' sors előtt; – ne csüggedjünk, hanem bízzunk önmagunkban; – emeljük nemzetünknek összes anyagi és szellemi értékét; – tartsuk fel azon magasabb és nemesebb erkölcsi zománczot, melyet nem bír tőlünk elvitázni legkonokabb ellenünk sem; – mutassuk meg, hogy e' honban mi érünk mi bírunk legtöbbet: ebben – és semmi különös óvszerben eszközben – rejlik egyedüli biztosítéka nemzetiségünknek.